

3 KRONIKA 2022 70

IZ ZGODOVINE LJUTOMERA

70
2022

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine
Ljutomera

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2022, letnik 70, številka 3 – Iz zgodovine Ljutomera

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

20. oktobra 2022

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič, Jasmina Muhič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojece/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke so finančno podprli tudi:

Občina Ljutomer, Cleangrad, Krim, Filipič Srečko Transport, Teleing gradnje,

Avto Rajh, Makoter d. o. o. in M-Energetika.

ZRC SAZU
Zgodovinski inštitut
Milka Kosa

FILIPČ SREČKO
transport d.o.o.

TELEING
GRADNJE d.o.o.

CLEANGRAD

MAKOTER d.o.o.

m-energetika
energija za našo prihodnost

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

420 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Vladimir Potočnik: Ljutomer, olje na platno (oil painting), 2011, 100 x 150 cm (RKD 264, inv. št. 193)

Na zadnji strani/ Back cover: Grb Ljutomera / Coat of Arms of Ljutomer (RKD Občine Ljutomer, evid. list 251).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ljutomer)(082)

IZ zgodovine Ljutomera / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2022. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 70, št. 3)

ISBN 978-961-6777-30-8
COBISS.SI-ID 127614979

40. zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije Izzivi slovenskega zgodovinopisja v 21. stoletju

Vljudno vabljeni na **40. zborovanje slovenskih zgodovinar_k zgodovinarjev**, ki bo potekalo **19. in 20. aprila 2023, v Novi Gorici**. Glede na to, da gre za jubilejno zborovanje, smo z organizacijo počakali na čas, ko močno upamo, da nam epidemija ne bo preprečila izvedbe dogodka v živo.

Poleg sodelujočih, ki se boste zborovanja udeležili s prispevki, prijazno vabljeni tudi vsi, ki bi se zborovanja želeli udeležiti le kot poslušalci in sodelujoči v diskusijah, ki bodo sledile posameznim prispevkom. V slednjem primeru se prijavite z e-pošto na info.zzds@gmail.com, do **20. februarja 2023**.

Veselimo se vsebinsko in metodološko bogatega jubilejnega zborovanja, ki bo, tako si želimo, obravnavalo vsa zgodovinska obdobja!

Kotizacija za zborovanje znaša 60 evrov, v zadnjem mesecu pred zborovanjem pa 70 evrov; vključevala bo tudi osvežitev med odmori. Plačilo kotizacije bo mogoče od 30. januarja 2023 dalje. O tehničnih podrobnostih glede plačila vas bomo pravočasno obvestili na spletni strani Zveze zgodovinskih društev Slovenije (<https://zzds.si/>) in prek zgo-liste.

Vodstvo ZZDS

KAZALO

Razprave

Miha Preinfalk:	Ljutomer – majhna, a samozavestna prestolnica Prlekije.....	495
	Ljutomer – a small yet confident capital of Prlekija	497
Martin Bele:	Ljutomer v srednjem veku	499
Andrej Hozjan:	Posestne razmere na Ljutomerskem do razpusta zemljiških gospostev (1848).....	511
Tomaž Markovič:	Delitev zemljiške posesti Tomaža Ignaca barona Mauerburga v okolici Ljutomera	549
Boris Golec:	Hišna posest v trgu Ljutomer od njegovih začetkov do franciscejskega katastra	561
Igor Sapač:	Grad (Gornji) Ljutomer. Arhitekturnozgodovinski oris	611
Igor Sapač:	Grad Branek. Arhitekturnozgodovinski oris	659
Mojca Horvat:	Arhivski fond Magistrat Ljutomer (1535–1914).....	739
Boris Golec:	Ne Murat in ne Pašič, pokristjanjeni Turki so bili drugi Lotmeržani	757
Metoda Kemperl:	Župnijska cerkev v Ljutomeru in zgodnjebaročna sakralna arhitektura v Prlekiji	765
Simona Kostanjšek Brglez, Boštjan Roškar:	Baročna oprema ljutomerske cerkve sv. Janeza Krstnika	783
Lilijana Urlep:	Slomšek Ljutomera ni obiskal samo enkrat, ampak dvakrat	797
Nina Ditmajer:	Franc Cvetko – slovenski Cicero	809
Tomaž Markovič:	Obrt v Ljutomeru skozi čas	819
Miha Šimac:	Ljutomerska fara v veliki vojni: paberki iz Nadškofijskega arhiva Maribor in časopisnihotic	839
Branko Vnuk:	Opus ljutomerskega slikarja Romana Fekonje (1868–1910) v luči časopisnih in drugih virov	857
Klemen Kocjančič:	»Najhujše zlo v Prlekiji«: <i>Polizei-Reiter-Abteilung Serbien</i> v Ljutomeru in okolici	895
Bogdan Kolar:	Ljutomerčan Jakob Kolarič – organizator in povezovalac Slovencev v Torontu.....	909
Matija Zorn, Peter Mikša:	Mejniki na štajersko-ogrski meji – nekaj primerov iz Občine Ljutomer in okolice.....	921
Klemen Kocjančič:	Ljutomer med slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991	933
Srečko Pavličič:	Ali ste vedeli, da	947

Po razstavah

Splošna muzejska zbirka Ljutomer in Galerija
Ante Trstenjak (*Tomaž Markovič*)955

Gradivo

Domoznanska dejavnost Splošne knjižnice
Ljutomer (*Jasna Branka Staman*).....961

Ocene in poročila

Ivan Rihtarič: Okraj Ljutomer 1945–1950.
Upravno-politična in gospodarska skica
(*Boštjan Zajšek*).....967

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 332.21:929.7(497.412Ljutomer)"14/18"
DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.02>

Prejeto: 13. 9. 2022

Andrej Hozjanizr. prof. dr., Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor
E-pošta: andrej.hozjan@um.si

Posestne razmere na Ljutomerskem do razpusta zemljiških gospodstev (1848)*

IZVLEČEK

Članek podaja pregled razvojne poti zemljiškega gospodstva Gornji Ljutomer od izteka srednjega veka do leta 1848, ko je bilo ukinjeno. Njegov prvotni prostorski obseg je neznan; ugibanje o njem je možno le na osnovi obsega tamkajšnjega deželjskega sodišča in obeh tamkajšnjih vikariatnih župnij s sedežema v Ljutomeru in Sv. Križu (Križevci). Na prehodu iz srednjega v zgodnji novi vek ga je takratni lastnik, deželni knez, izročil v last rodbini Schweinb(p)eck, tako da je postalo dedna zasebna last. V prispevku so opisane poglavitne faze prehajanja posameznih delov nekdanj enovitega gospodstva v roke posameznikov, članov plemiških rodbin, ki so jih imele skozi generacije.

KLJUČNE BESEDE

novi vek, gospodstvo Gornji Ljutomer, gospodstvo Branek, štajerske plemiške rodbine, zemljiška posest

ABSTRACT

LANDED PROPERTY CONDITIONS IN THE LJUTOMER AREA UNTIL THE ABOLITION OF SEIGNIORIES (1848)

The article presents an overview of the development path of the Upper Ljutomer seigniority between the end of the Middle Ages and its abolition in 1848. The original size of the seigniority remains unknown and can only be speculated on based on the scope of the provincial court Ljutomer and those of both local vicariate parishes seated in Ljutomer and Sv. Križ (Križevci), respectively. During the transition between the Middle Ages and the Early Modern Period, the then owner, provincial prince, granted the Ljutomer seigniority to the Schweinbeck (Schweinpeck) family and thus turned it into a private hereditary property. The article describes the main phases that individual parts of what was once a territorially uniform seigniority underwent, passing into the hands of individual members of noble families which then held them for generations.

KEY WORDS

Early Modern Period, Upper Ljutomer seigniority, Branek seigniority, Styrian noble families, landed property

* Objava je del raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim soselstvom*, št. P6 – 0138 (A). Financira ga Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Uvod

Celovita predstavitev posestnih razmer na Ljutomerskem skozi stoletja je prej nevhvaležno kot priporočljivo delo. Problematici so viri in njihove interpretacije v člankih in objavah iz 19. stoletja, na katerih je temeljilo delo dveh slovenskih raziskovalcev te tematike, Mateja Slekovca in Frana Kovačiča. Številne posestnike po nastanku starejšega gospostva Gornji Ljutomer (*Ober Luettenberg*, t. i. Dolnji grad) je mogoče na osnovi dosedanjih raziskav precej natančno opredeliti od druge tretjine 16. stoletja. Prav zavoljo njih in posledično izginulega – pravilneje od lastnikov na več strani raznesenega – gosposčinskega arhiva pa je količina informacij o zemljiški posesti, pripadajoči prvotnemu gospostvu, izjemno skromna. Ugotavljamo jo lahko le na osnovi poznosrednjeveškega obsega obeh vikariatnih župnij in z retrogradnimi posegi, na primer s pomočjo poteka meja gospostvu pripadajočega deželskosodnega okraja iz 18. stoletja ter z drugimi takratnimi viri.

Enako velja za elemente razvojne poti mlajšega bližnjega gospostva Branek (*Mallegg*, t. i. Gornji grad): posestnikom je mogoče z nekaj časovnimi luknjami slediti od 15. stoletja, medtem ko kaže z vedenjem o sami posesti bolj slabo. Njegov gosposčinski arhiv je najverjetneje vsaj delno odšel z odselitvijo lastnikov grofov Codroipo, kot je zapisal Kovačič, preostanek pa so ugonobili večkratni požari, ki dvorcu Branek niso prizanesli.

I. poglavje tvori obsežnejša analiza obdobja do prve polovice 16. stoletja, ki želi opozoriti na več vsebinskih slabosti v objavah obeh zgoraj omenjenih piscev predvsem o imetnikih oziroma lastnikih posesti. Sledita krajši pregledni oris novoveških lastnikov in razdelava posesti omenjenih gospostev oziroma imenj do leta 1848, urejena s pomočjo najnovjših dognanj in razdelave nekaj virov (to se nadaljuje tudi v II. in III. poglavju). Korak naprej v osvetlitvi naslovne teme je obsežneje zastavljena predstavitev vseh pomembnejših zemljiških posestnikov na širšem območju Ljutomera oziroma na Ljutomerskem, vendar ne le na območju nekdanjega enovitega gospostva, temveč na nekaj večjem. V IV. poglavju je tako zaobjeta vsa tista majhna in večja zemljiška posest, ki so jo zgodnjenovoveški posestniki na tem delčku dežele Štajerske hoteli imeti, jo zato kupovali in največkrat uredili v smislu gorskopravne posesti (vinogradov) v obliki posebnega/ih urada/ov z zanje zelo privlačnim označevalnikom »pri Ljutomeru« (*bei Luttenberg*). Dodano karto deželskosodnih okrajev Štajerske v dobi Marije Terezije je najverjetneje izdelal Hans Pirchegger, medtem ko je karto z vrisanim območjem deželskosodnega okraja Branek–Gornji Ljutomer iz druge polovice 18. stoletja prispeval avtor s pomočjo geografa prof. dr. Igorja Žiberne, kateremu se za to pomoč iskreno zahvaljuje.

Šele ob tem, doslej še neraziskanem dodatku se

bo bralec zavedel, kako dragoceno je bilo (je postalo!) tamkajšnje vinorodno področje za zgodnjenovoveške bogataše. Lokacijska oznaka »pri Ljutomeru« je bila magično privlačna, le izreči jo je bilo treba na pravem mestu. Tako je nastalo na desetine enot novoveške drobnejše in obsežnejše posesti v obliki uradov, gorskopravni prihodkov iz gorninskih vinogradov in vinske desetine, vse vključeno v celo vrsto zemljiških gospostev s sedeži na Srednje-, Vzhodno- oziroma Gornještajerskem. Skozi stoletja je od tod prihajalo znamenito Ljutomersko vino. Z njim so se posestniki postavljali pred gosti oziroma si poskušali izboljševati osebni ugled in družbeni prestiž.

Kdo ga je pridelal, jih običajno ni zanimalo. Naj bo ta razprava hkrati svojevrsten spomenik generacijam tamkajšnjih anonimnih, z vinogradniško tlako obremenjenih podložnih kmetov, vinogradniških težakov dninarjev, kajzarjev in viničarjev. Njihovi žulji, vzdih, solze, zgarana telesa, kri in sla po golem preživetju so bili nujna osnova kvalitetnega pridelka.

Do danes velja, da je najboljše opis razvojne poti obeh največjih posestev prispeval Kovačič v svojem slabo stoletje starem obsežnem delu o Ljutomeru in okolici.¹ V njem je – v precejšnji meri dobesedno povzemajoč starejšo Slekovčevo objavo² in dodatno z neumornim brskanjem po takratni literaturi in njemu razpoložljivih virih predvsem v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu – podal veliko informacij. Nesmiselno jih je ponavljati v nedogled. Njihovo dejansko vrednost merimo s stopnjo zanesljivosti v dotakratnih objavah oziroma njegove interpretacije virov. Ob njegovih podatkih moramo biti pazljivi; že površno branje razkrije marsikak nenamern zdrs oziroma netočnost.³ Pregled skozi stoletja razvojne poti vsakega od gospostev si je Kovačič omissil z navajanjem vseh lastnikov posesti. Na osnovi Slekovec–Kovačičevega dela so nato nastajali in nastajajo krajši in daljši povzemovalni pregledi preteklosti tako kraja Ljutomer kot tudi obeh gospostev v obliki krajših in daljših objav ter zaključnih del študentov.⁴ Bistveno

¹ Kovačič, *Ljutomer*, str. 184 in naprej.

² Slekovec, Grad in graščina, str. 159–184. Tozadevno zgodovinsko delo obeh avtorjev je odlično opisal Viktor Vrbnjak, prim. Vrbnjak, Prispevek, str. 196–199.

³ Primeri Kovačičevih očitnih in manj očitnih genealoških zdrsov: str. 206: Tomaž Ignacij st. baron Mauerburg naj bi leta 1686 tik pred smrtjo še odkupil in pridobil obe polovici posesti Cven. Že v naslednjem stavku pa sledi: »Umrli je v drugi polovici l. 1683 ...«. Na str. 189 je zapisal: »S svojo prvo soprogo Saro, roj. Petthe, sestro ormoškega graščaka Ladislava Petthe ... Ko je Sara dne 4. oktobra 1582 v Ljutomeru umrla ...«. Na str. 193 pa: »Oženil se je z bogato hčerjo barona Lukeža Szekelya, graščaka ormoškega, ...«. Dejansko je bila po Naschenwengu ta Sara, roj. Petthe ali Pethó pl. Hetes (in ne »de Gerse«, kot pravilno opozori omenjeni), sestra Emerika Pethó, Ladislavovega očeta, in torej Ladislavova (László, roj. 1564) teta. Ladislav Pethó pl. Hetes je resda postal ormoški graščak, a šele leta 1606 po izumrtju moških članov rodbine Székelyjev/Zeklov pl. Ormoških.

⁴ Skupna značilnost objavljenih razprav je objava v *Zgodovinskih listih*, ki izhajajo v Ljutomeru, in v drugih zbornikih.

krajši, a natančnejši pregled je prispeval Hans Pirchegger.⁵ Tudi o posameznih krajih širše okolice so razen običajnih kratkih pregledov nastali obsežnejši teksti, od katerih so nekateri vredni vse pozornosti.⁶ Od novejših publikacij je dragocen doslej najpopolnejši arhivski inventar urbarialnih in drugih zemljiško-posestnih virov, hranjenih v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.⁷

Med najnovejšimi objavami raziskav je treba omeniti vsaj eno. Avstrijski genealog Hannes Peter Naschenweng je pred kratkim objavil »kompndij«, temeljno genealoško delo o štajerskih deželanskih plemiških rodbinah, ki pa je v knjižni izdaji v Sloveniji zelo težko dostopno.⁸ Dostopnejša je njegova elektronska izdaja na spletu, vendar ta vsakemu uporabniku sproža vprašanje, kako jo – oziroma množino tamkajšnjih informacij – ustrezno citirati. Izdaji namreč nista enakovredni: elektronska je bistveno obsežnejša, saj je bila oblikovno drugače postavljena in ima kljub odsotnosti številnih rodbinskih grbov kar 1667 »strani«, medtem ko knjižna izdaja obsega dva obširna zvezka na vsega 1051 straneh, tiskanih z drobno pisavo. Avtor se je odločil za navajanje obeh: po skrajšanem naslovu dela in zvezka (1–2) sledi navedba strani v knjigi, zatem pa v oglatem oklepaju še »strani« v elektronski izdaji.

Tako bo tu obsežneje predstavljen le razvojni lok lastnikov posesti do trenutka izumrtja rodbine Schweinpeck, za poznejšo dobo pa bodo povzeti le najpomembnejši elementi lastništva vseh omenjenih posesti in posebej prelomni trenutki sprememb oziroma zamenjav lastnikov. Razprava se izogne mnogim, v literaturi že obdelanim tako trajnejšim procesom kot tudi posameznim dogodkom v zvezi s temi posestmi, raznim lokalno pogojenim nesrečam, katastrofam oziroma nasilnim dejanjem, kot je bilo dogajanje okrog mejnih sporov tik ob Muri na štajerski strani s svojevoljnimi spremembami rečne struge, posledičnih poplav, ki so sprožile izginotje celih krajev, in končno nasilja v prvi tretjini 16. stoletja.⁹ Izogne se tudi vsem že znanim zgodnjenovoveškim vlogam in širšim družbenim funkcijam obeh posestnih sedežev, ki jih ni bilo malo. Kot primer lahko navedemo njuno funkcijo točk oziroma kresišč v obrambnem in

posebej alarmnem sistemu protiosmanske obrambe ob Muri v 16. stoletju, ki jo je opredelil V. Simoniti.¹⁰

I. Gospostvo Gornji Ljutomer do združitve z Branekom v rokah edinega lastnika

Obdobje do razdelitve prvotne posesti na tri dele (prva polovica 16. stoletja)

Zgodnja doba matičnega ljutomerskega gospostva je podobna razvojni poti desetini spodnještajerskih zemljišč, ki so iz cerkvenih rok, v tem primeru salzburške nadškofije, v 13. in 14. stoletju prišla sprva v zajem ali zastavo in nato v trajno last vladarja, pozneje deželnega kneza Štajerske. Sledimo ji lahko, kot priča razprava Martina Beleta v tej publikaciji, od prve polovice 13. stoletja oziroma od prvih omemb tamkajšnjega gradu, sedeža poznejše osamosvojene posesti. Kolonizacija je tekla nemoteno, celo pospešeno, o čemer pričata podatka iz let 1277 in 1297 o takratnem obstoju vsaj 264 hub »na Ljutomerskem« (*in Lutenwerde*).¹¹ Do konca 13. stoletja je Ljutomerški grad s širšo okolico prešel v vladarjeve roke in postal del njegovega večjega urada Radgona. Poimenovanje te okolice po osrednjem objektu je bilo logično in v tem času utečeno tudi drugod. Grad je upravljala v njem živeča in po njem poimenovana ministerialna rodbina, ki je v prvi polovici naslednjega stoletja izginila iz virov.

Že na tem mestu je treba vsaj približno definirati prvoten obseg ljutomerskega gospostva. Pri tem je lahko v pomoč poznani prvotni obseg vikariatnih duhovnij oziroma poznejših župnij sv. Janeza Krstnika v Ljutomeru in sv. Križa v Križevcih (kraj nekdanj Sv. Križ), osnovanih v okviru pražupnije Radgona, katere najstarejše omembe so iz poznega 12. stoletja. Kovačič poroča o njunem natančnem ozemeljskem obsegu iz leta 1445, medtem ko Höfler tega ne omenja, navaja pa popis salzburških prebend iz let 1455/56. Za ljutomerski vikariat je prvi navajal, da je vključeval takratna večja naselja Ljutomer, Radomerje, Radomerščak, Vogričevce, Branoslavce, Cezanjeve, Noršince, Babince, Gornje in Spodnje Krapje, Cven, Pristavo ter Stročjo vas. Leta 1782 pa so v župnijo ob že omenjenih krajih spadali Grad (zaselek tik pod gradom Gornji Ljutomer), Presika, Rinčetova graba, Nunska graba, Podgradje, Slamnjak, Gresovščak, Železne dveri, Cuber, Žerovinščak, Desnjak, Kozarščak, Stara Cesta, Mekotnjak, Vidanovci in Spodnji Kamenščak z okolicami. To ozemlje je župnija ohranila neokrnjeno več stoletij, kar je pomenilo, da so bila tudi območja manjših krajev že v poznem srednjem veku vključena vanjo.¹²

Prim.: Janežič, Dolnji grad; Janežič, Grad Branek; Donša, Dvorec Branek; Novak, *Ljutomer*; Novak, *Elementi*.

⁵ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 52–55 – tudi za nadaljnje navajanje iz tega vsebinskega razdelka.

⁶ Primer nove študije o Bučevcih: Promitzer, »Bučevci krüh iz kajera jejo«. Primer najnovejšega članka o novoosnovani novoveški zemljiški posesti na obravnavanem območju – na Kogu: Luskovič, *Zemljiško imenje*.

⁷ *Die Urbare, urbarialen Aufzeichnungen und Grundbücher der Steiermark. Gesamtverzeichnis. Mit Ausschluß der Herrschaften und Gütern der ehemaligen Untersteiermark*, zv. 3/I: A–J, 3/II: K–R in 3/III: S–Z; *Namen- und Sachregister zu den Bänden 3/I–III (Die Urbare, zv. I., II., III., Namen- und Sachregister)*.

⁸ Naschenweng, *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium*.

⁹ Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje*, str. 251–255.

¹⁰ Karta Seznam izstreljšč in kresišč po navedbah v tekstu na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem ter pripadajoči tekst v: Simoniti, *Vojaska organizacija*, str. 173–174.

¹¹ Blaznik, *Historična topografija* 1, str. 439.

¹² Kovačič, *Ljutomer*, str. 36–38; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 84.

Gospodstva in imenja na Ljutomerskem na prelomu iz srednjega v zgodnji novi vek (Pirchegger, Die Untersteiermark, karta v prilogi v zavihku na zadnji platnici – izsek: del karte s stanjem na območju med Muro in Dravo; https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Untersteiermark_Schema_der_Grenzen_und_Besitze.jpg).

Svetokriževski vikariat pa je po Kovačiču takrat obsegal 21 krajev: Banovci, Boreci, Bučecovci, Bunčani, Gajševci, Grabe pri Ljutomeru, Grlava, Hrastje, Iljaševci, Ključarovci pri Ljutomeru, Kokoriči, Krištanci, Sv. Križ (Križevci), Logarovci, Lukavci, Mota, Nova ves, Stara ves, Šalinci, Veržej in Vučja vas. Tudi ta obseg se do ustanovitve jožefinskega vikariata Veržej ni spreminjal.¹³

Nedvomno je bil opisan skupni obseg obeh vikariatov praktično enak celoti obsega prvotnega gospodstva. Avtor tu ugiba, ali je bil ta obseg določen vsaj

do zgodnjega 14. stoletja, če ne že bistveno prej, med drugim zavoljo naraščajočih apetitov po manjših delih posesti, v tem primeru po tamkajšnjih potencialno vinorodnih legah. Ti apetiti so bili takrat že jasno razvidni, a jih je vladar še mogel nadzirati in zadovoljevati. Argumentov za takšno ugibanje sicer ni, lahko pa opozorimo na skorajda popolno ujemanje tega ozemlja z obsegom deželskosodnega okraja Gornji Ljutomer. Izkaže se, da se – razen na skrajnem jugovzhodu (Sv. Bolfenk na Kogu, Jastrebc) – opisani obseg obeh vikariatov in potemtakem tudi prvoten obseg gospodstva v največji meri ujema s prvotnimi deželskosodnimi mejami.

O tamkajšnjem deželskosodnem okraju in sploh pravosodju je iz poznosrednjeveške dobe na razpolago le malo res zanesljivega. Celotno Ljutomersko

¹³ Kovačič, *Ljutomer*, str. 251–258. Opisanemu obsegu v celoti odgovarjajo izrisi območja gospodstva Ljutomer v zadnjih stoletjih srednjega veka, kot jih podajajo najnovejše historične situacijske karte, prim. *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 74–75 in 88–89.

Deželskosodni okraji (deželska sodišča) in grajska pomirja Štajerske v dobi Marije Terezije (priređil H. Pirchegger).
Izsek karte s stanjem na območju med Muro in Dravo.¹⁴

je sprva deželskosodno spadalo pod vladarjev urad v Radgoni. Kovačič je posebej opozoril na bojda starodavno pravico trga do samostojnega višjega – krvnega – sodstva v samem trgu po vzoru sodnih pravic mesta Radgona, ki naj bi jo dobil z znanim privilegijem vojvoda Albrehta II. 12. julija 1342. Vendar kljub tem Kovačičevim navedbam ni nikakršnih konkretnih dokazov, da so to krvno sodstvo v trgu res izvajali.¹⁵ Primeri, da so trgi ali mesta na Slovenskem že v 14. stoletju imeli lastno visoko sodstvo, so avtorju neznan. Ne gre pa dvomiti v takratno pridobitev nižjega trškega sodstva z nekaj dodatnimi posebnimi pravicami. Vladarji so jim ga na osnovi listine vojvoda Albrehta II. dosledno potrjevali do poznega 18. stoletja, tržani pa so se ga v teh stoletjih krčevito oklepali.¹⁶ V 16. stoletju, morda že leta 1524, je bil trg deželskosodno nedvomno podrejen prav tedaj prvič konkretno omenjenemu gosposčinskemu deželskemu sodišču.

¹⁴ https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Landgerichte_Burgfriede_Steiermark_18_Jhdt.jpg, karta deželskosodnih okrajev Štajerske v dobi Marije Terezije, prirejena na osnovi karte, izdelane za delo v naslednji op. – prim. prav tam, karta v prilogi/zavihku na notranji strani zadnje platnice.

¹⁵ Prav tam, str. 122–123 in 156–161.

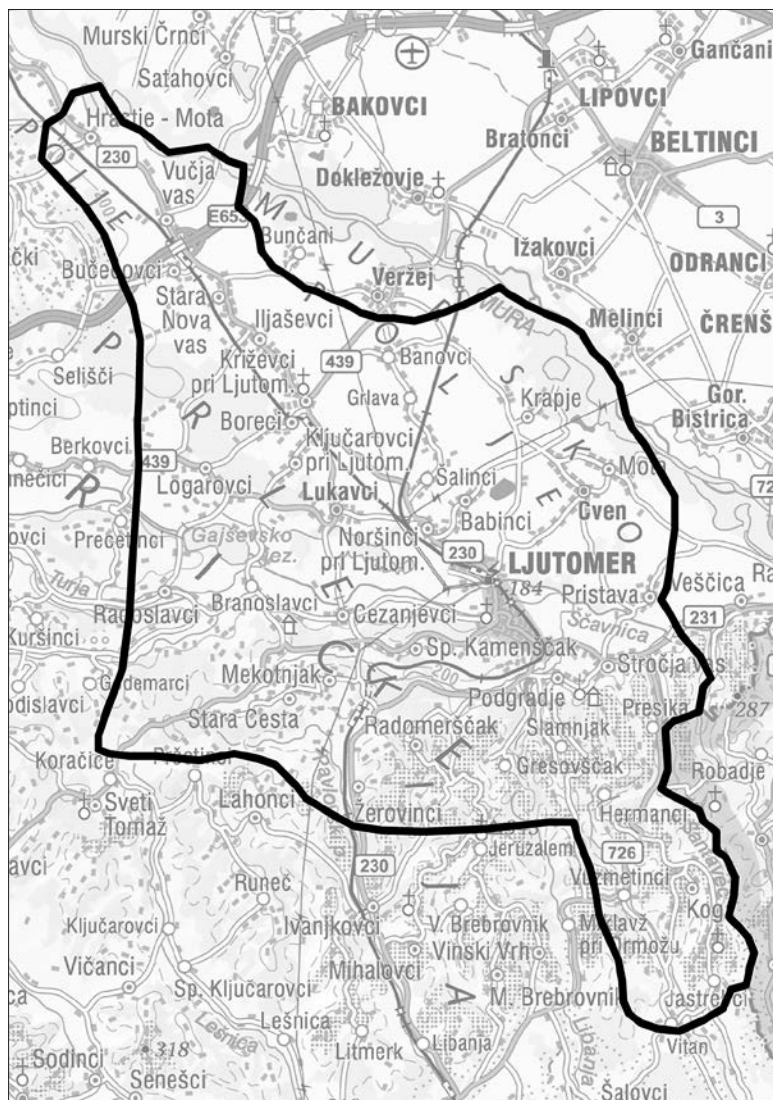
¹⁶ Številnih sporov in sodnih pravnih med trgom in gospostvom o sodnih ter drugih pristojnostih trga iz 17. in 18. stoletja, ki jih opisujeta Slekovec in Kovačič, tu ni smiselno ponavljati. Starost obstoja trškega sodišča so tržani nenehno poudarjali ob objezdah trškosodnega ozemlja. Tako je tudi v uvodnih besedah zapisa objezde leta 1690: *Verzeichnus des gemainen markts Luettenberg vor walters hero gebörigen purkfrids-jurisdictionconfinen ...*

Vprašanje nastanka tamkajšnjega deželskosodnega okraja bo treba še raziskati.

Hans Pirchegger je kot doslej edini dodal konkretno omembo obstoja tamkajšnjega gosposčinskega deželskega sodišča leta 1524: »... erhielt 1524 das Landgericht über die Güter (Haus Unter-Luttenberg und Herrschaft Ober-Luttenberg) ...«¹⁷ Navedba pa ne pomeni, da tega sodišča dotlej ni bilo. O smiselnosti pojma »Haus Unter-Luttenberg« se je razpisal I. Sapač v pričujoči publikaciji. S pojmom »Herrschaft Ober-Luttenberg« pa je nujno mišljeno samo gospostvo Gornji Ljutomer s sedežem na Dolnjem gradu na hribu pod trgom, katerega začetke je treba iskati v visokem srednjem veku. Ta objekt je neznanokdaj, vendar očitno pred letom 1500, morda pa še pred 1400, postal tudi sedež deželskosodnega okraja, vezanega na gospostvo. Trditev, da sta na Ljutomerskem takrat vzporedno delovali dve višji oziroma krvni sodišči – za pravosodno izločen trg Ljutomer v kraju, za celotno gospostvo podložno prebivalstvo pa njegov vsakokratni sedež –, pa bi bila brez trdnih dokazov skrajno neumestna.

Obsega poznosrednjeveškega deželskosodnega okraja Gornji Ljutomer se iz razpoložljivih virov ne da razbrati drugače kakor z izrisom njegovih meja, sicer zapisanih stoletja pozneje, ter ga primerjati s skupnim obsegom obeh vikariatov, zapisanim v 15. stoletju. Ohranjeni in objavljeni izpis deželskosodnih

¹⁷ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 54, brez navedbe virov.

Izris meja deželosodnega okraja Branek – Gornji Ljutomer, kot so bile zapisane leta 1771, na sodbni karti (prirejila I. Žiberna in A. Hozjan).

meja je namreč nastal šele v drugi polovici 18. stoletja, ko so to deželosodišče še imenovali gornjeljutomersko, čeprav je bil njegov dejanski sedež takrat že lep čas preseljen na grad Branek. Karta deželosodnih okrajev sredi tega stoletja jasno kaže, da sta takrat v tem okraju hkrati obstajala dva deželosodna sedeža, znak zanju je izrisan ob obeh imenovanih gradovih.

Vendar je ta izris meje okraja nenatančen glede na konkretno zapisano razmejitevno črto.¹⁸ Risar jo je

gränitz), ki jo označujejo (državni) mejni kamni (v izvorniku *die marchsteine*) in nato potok Presika, ter mu sledi vse tja do Sv. Bolfenka (na Kogu); tu pa se obrne 'proti sončnemu zahodu' (na zahod, začeni pri (vključenih) Jastrebcih (pod krajem!), gre prek Vodranskega vrha (med Jastrebcih in Vodrance) in Velikega Koga do vključno Hermancev in prek (tamkaj okoliških) vrhov (točk) Ilovski vrh (Ilovščak, *Tettenbengst*), Stara gora (*Alberg*, tik ob Hermanceh), Strmec (*Stermitzberg*), Kumerska graba (del Slamnjaka), *Schwornitzberg* (?), Zerovinsčak/Zerovinski vrh in pod Staro Cesto do in mimo (nevljučenega) 'Starega Sv. Tomaža' (naselje pri znani cerkvi); od tod pa (zavije navzgor proti severu) nad (vključenimi) Radoslavci in (v dolgi ravni črti) do in mimo (vključenih) Koričev in (vključenih) Bučečevcev znova na Vučjo vas. Tako ta okraj vključuje kraje: trg Ljutomer, Cezanjevci, Grabe pri Ljutomeru, Branoslavci, Radomerje in Radomersčak, Krizevci, Ključarovi pri Ljutomeru, Cven, Mota, Stročja vas, Pristava, Banovci, Podgradje, Kristanci, Grlava, Babinci in Spodnje Krapje kot pripadajoče gospodstvu Branek; Noršinci kot del gospodstva Gornja Radgona grofa Stadla; Boreci/*Woretzendorf* pod gospodom Andrejem Praščičem; Iljaševci kot del gospodstva Negova; Stara vas pod grofom Koloničem;

¹⁸ Mell in Pirchegger, *Steirische Gerichtsbeschreibungen*, str. 330: *Landgericht Ober-Luttenberg*, opis datiran z 20. julijem 1771. Navedba objave v celoti (avtorjev prevod z razlagalnimi dodatki): »Razmejitev deželosodnega okraja gosposčine Gornji Ljutomer v Mariborski kresiji se pričinja pri Vučji vasi vključno s krajem, gre 'proti sončnemu vzhodu' (proti Muri) mimo Bunčanov in trga Verzej (ju ne vključuje), nato se spuсти prav do Mure in teče po njej do 'otočne meje' (*Insulaner-*

vsaj na njegovem južnem robu poenostavil in izrisal severneje, kot pravi opis, in tudi nenatančno. Šlo je za dokaj obsežno površino nad in pod spodnjim tokom reke Ščavnice, prostorsko umeščeno med enako obsežni oziroma še večji gospostvi Gornja Radgona in Ormož, ki je v visokem srednjem veku z najjužnejšim robom občutno segala čez nekdanjo razmejitev vladarjeve in še zmeraj salzburške posesti. Zelo verjetno je opisan obseg deželskosodnega okraja verno ustrezal prvotnemu obsegu gospostva in skratka odseval še poznosrednjeveško stanje. Vključeval je tudi celotno posest Branek, ki je vsaj do prve polovice 15. stoletja še niso dokončno izločili iz gosposčinskega okvira. Prav za čas nastanka navaja tudi posamezne kraje znotraj tega obsega, ki so takrat posestno že bili v okviru drugih gosposčin/imenj, v poznem srednjem veku pa so gotovo še pripadali Gornjemu Ljutomeru.

Če ne že prej, je bilo zgodnje 14. stoletje skrajni mejnik popolne in dokončne osamosvojitve gospostva od vladarjevega radgonskega urada. Grad Gornji Ljutomer se je hkrati že uvrstil med najpomembnejše grajske objekte na območju med Muro in Dravo. Vse stoletje so se informacije o tamkajšnjih posestnih spremembah množile, o čemer priča več strani navedb v *Historični topografiji*.¹⁹ V naslednjem stoletju jih je bilo še več. Poimenovanje oziroma lokalizacija posameznih drobnih posesti po Ljutomeru, »pri Ljutomeru« ali že omenjeno »na Ljutomerskem«, običajno vinogradov, ležečih tudi precej daleč od trga, je do konca 15. stoletja postalo že udomačeno, na kar sta Pirchegger in za njim Blaznik posebej opozorila.²⁰

Vse to kaže, kako intenzivno je lastnik – vladar – takrat že oddajal posamezne dele tamkajšnjega ozemlja, predvsem strelske dvorce, pa tudi druge posesti, v začasno oziroma dosmrtno imetništvo, kar je pozneje nemalokrat privedlo do spremembe lastništva in trajne izločitve iz gospostva. Vendar je treba pri vsaki takratni oddaji oziroma podelitvi upoštevati, kdo jo je opravil. Kaže, da so si člani vladarske rodbine Habsburžanov v 15. stoletju razdelili večje

kose zemlje in z njimi prosto razpolagali. Če sta na primer leta 1419 več podelitev listinsko skupaj potrdila avstrijska nadvojvoda brata Ernest in Friderik, je cela vrsta podelitev v naslednjih desetletjih prišla iz ločenih pisarn nadvojvodskih bratov – (kralja) Friderika in Albrehta –, ki nista bila v dobrih odnosih. Špekulativno bi bilo možno celo, da sta si z neustreznimi podelitvami namerno prizadevala drug drugeму oslabiti položaj.

Tamkajšnja zemljišča in vinograde so pričele dobivati tudi takrat že uglednejše deželne posestne rodbine. Pred koncem 14. stoletja je imel tako Jurij pl. Herberstein v lasti med drugim vinograde pri Ljutomeru; Jakobu pl. Stubenbergu je bilo ob pogostih internih delitvah družinske posesti leta 1419 vnovič dodeljeno gospostvo s sedežem na gradu Gutenberg (nad Gradcem, občina Gutenberg-Stenzengreith), v njegovem okviru pa tudi nekaj vinogradov na Kogu in trije pri Ljutomeru. Leta 1443 je kralj Friderik bratoma Frideriku in Juriju Reisacherjema podelil v fevd grad Lichtenegg na Gornještajerskem (nad krajem St. Barbara im Mürztal) z gospostvom in vsemi pripadajočimi zemljišči ter prihodki. Med njimi je bila tudi posest pri Ljutomeru – najverjetneje strelskih dvorcev – v Noršincih in Stari Novi vasi. Hkrati jima je prav tisto leto dodelil v zajem še več tamkajšnjih posesti, na primer strelski dvor in osem hub v Šalincih, čeprav je prav to posest – med drugimi – le 13 let poprej dodelil članom rodbine Lukavskih. Po izumrtju Reisacherjev in dednih sporih so gospostvo Lichtenegg in s tem omenjeno posest na Ljutomerskem prevzeli njihovi dediči, bratje Stadlerji.²¹

Prav tako leta 1443 je bila s celo vrsto fevdnih dodelitev opravljena ena najobsežnejših vladarjevih izločitev zemljiške posesti iz okvira prvotnega obsega ljutomerske gosposčine.²² Kovačič je kot fevdne prejemnike posesti oziroma tamkajšnjih strelskih dvorcev (s pripadajočo posestjo vred) navedel meščane Brucka na Muri in Gradca.²³ Enako velja za Pircheggerja.

V šestdesetih letih 14. stoletja je vladar prvič za-

Nova vas graških dominikancev; Bučečovci kot del gospostva Schachenthurn; Gornje Krapje pod grofom Ernovskim; Spodnje Krapje, polovica kraja pod grofom Purgstallom; Lukavci, Logarovci in Radoslavci v okviru imenja Lukavci kot deli gospostva Špilje (Spielfeld); in Vogričevci v okviru ustanove Neuberg [cistercijski samostan Neuberg a. d. Mürz na Gornjem Štajerskem].« Prim. tudi Kovačič, *Ljutomer*, str. 209–210.

¹⁹ Blaznik, *Historična topografija I*, str. 439 in naprej.

²⁰ Prav tam, str. 440–443. Opozorilo govori o udomačenosti dveh prostorskih pojmov različnega pomena – *Luten(m)berg* izključno le za trško naselje in *Luten(m)werd(e)* za ozemlje tako gradu kot širše okolice na dolnjem Murskem polju z dodatnim pojasnilom, da je bilo sprva mišljeno celotno Mursko polje, od začetka 15. stoletja pa le še njegov dolnji, ravninski del. V virih sta nastopala ločeno ali skupaj. Primer iz leta 1422: »... güter und gült in dem Lutemberde bey Lutemberg ...«. K temu je treba prišteti še naknadne popravke oziroma dodatke k I. zvezku glede obeh pojmov, prim. Blaznik, *Historična topografija II*, str. 575.

²¹ Pirchegger, *Landesfürst und Adel*, str. 18, 75–76, 155 in 178; Kovačič, Doneski, str. 34; Kovačič, *Ljutomer*, str. 186. O lastnikih omenjenega gradu Lichtenegg in pripadajoči tamkajšnji posesti še to: že leta 1320, veliko pred letom 1443, je dokazljivo imetništvo (ali že kar lastništvo?) petih hub v že omenjenih Jastrebcih in sedmih hub v Vodrancih (oba kraja danes ob državni meji severovzhodno od Ormoža), ki so jih takrat imeli *Nicolaus et alii pueri Vlrici de Liehtnekk* ... Prim. Blaznik, *Historična topografija I*, str. 479. Jastrebcji so, kot priča zapisana razmejitev deželskosodnega okraja iz 18. stoletja, morda spadali že v prvoten obseg gospostva Gornji Ljutomer ali pa so bili v deželsko sodišče dodani pozneje. Še sredi 15. stoletja je namreč imela v tem kraju posest tudi salzburška nadškofija. Prim. Kovačič, *Ljutomer*, prav tam. Omenja jih tudi pogodba o odstopu posesti med bratoma dvojčkoma Mauerburgoma iz leta 1686, o kateri v pričujoči publikaciji piše T. Markovič.

²² Izdanih vsaj osem le z letnico prepoznavnih podelitvenih listin. Blaznik, *Historična topografija I*, str. 441–443.

²³ Kovačič, *Ljutomer*, str. 186 in naprej.

stavil grad in gospostvo. V zgodnjem 15. stoletju (leta 1415 oziroma po drugih navedbah leta 1419) pa naj bi ga kot nagrado za zasluge daroval oziroma »izročil« ali »podelil« plemiču Janezu Schweinbecku,²⁴ svojemu zvestemu dvornemu maršalu, ki je najverjetneje izviral iz Zgornje Avstrije. Vendar pa se zdi ta Slekovec-Kovačičeva trditve o spremembi lastnine in torej o novem lastniku močno dvomljiva. Pirchegger je za isto dejanje zapisal izraz »... belehnte ... (1419)« in v pripadajočem citatu kot dokaz podal starejšo Hofrichterjevo objavo o vladarjevi podelitvi (*Belehnung*) baje že leta 1414, ki naj bi ji že naslednje leto sledila prodaja (*Verkauf*).²⁵ Da je to »podelitev« mogoče razumeti različno – drugače, kot jo je razumel Kovačič –, kaže primer zapisa I. Stoparja, ki je to dejanje označil kot »zajem«.²⁶

Dvom v gotovost glede spremembe lastništva oziroma razpolaganja z gospostvom avtor opira na več dejstev in ugotovitev:

Prvič: po pregledu zapisov pod lokacijo »Ljutomer« v *Historični topografiji* I ter po primerjavi s teksti Slekovca, Kovačiča in Pircheggerja je takoj opazno, da nekaterih virov oziroma listin v zvezi z gospostvom Ljutomer iz let 1414, 1415, 1419 (sicer ne z datumom 17. maj 1419 (!)), pa 1429, 1437 in drugih, še posebej vira, datiranega z 8. januarjem 1498, tu ni. Je za to morda krivo uničenje okrog 8000 listin iz Štajerskega deželnega arhiva, do poznega leta 1944 hranjenih v kletih gradu Straden na vzhodu dežele, ki jih je zalila poplava? Avtor teh virov ni osebno predelal, zato ne more podati dokončne jasne podobe o lastništvu gospostva do poznega 15. stoletja. Nedvomno pa je bilo gospostvo dobro stoletje navezano na rodbino Schweinbeck.

²⁴ Tako – o darovanju Ljutomera leta 1415 – vsaj trdi Kovačič, *Ljutomer*, str. 185 ter na več mestih, na podlagi Slekovčeve trditve in glede na zapise v starejših objavah. V resnici pa Kovačič ni vedel, kam naj uvrsti tega prvega »ljutomerskega« Schweinbecka. Že na str. 145 ga je namreč razglasil kar za takratnega trškega sodnika («sodnik v Ljutomeru»). Ta oznaka pa bi bolj ustrezala statusu nosilca tamkajšnje krvnosodne pravice. V naslednjih vrsticah mu je dodal še »podelitev« gradu in gospostva leta 1419 iz rok nadvojvod bratov Ernesta in Friderika. Izpis rodbinskega priimka prevladuje v zgodnjeno-voveških virih; zgodnejši zapisni obliki sta bili *Schweinpeck* in *Schweinpöck* – obe se pojavljata tudi pozneje. S prepoznavanjem posamičnih članov štajerskega dela rodbine so še danes težave, saj spada med najmanj raziskane plemiške rodove na Štajerskem. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 851 [1345], ki predvideva njihovo poreklo iz nekega drugega gornjeavstrijskega rodu («Angeblich vom Stammhaus Schweinbach, Pfarre Gallneukirchen (OÖ), stammend») in nadaljuje, da so »Besaßen in der Stmk. Luttenberg / Ljutomer. Erloschen in der 1. Hälfte des 17. J. (?)«. Janez st. († 1425) in sin Jurij sta bila štajerska deželana, medtem ko je imel Peter Schweinbeck leta 1446 priznано deželanstvo na Kranjskem.

²⁵ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 54. Skliceval se je na delo J. C. Hofrichterja *Luttenberg in Untersteier*.

²⁶ Stopar, *Grajske stavbe*, 2, str. 71: »Po Lasbergovi smrti sta 1415 avstrijska vojvoda Ernest in Friderik podelila grad in gosposčino Ljutomer v zajem Ernestovemu dvornemu maršalu ...«.

Drugič: kako je bilo z lastništvom in podeljevanjem večjega števila t. i. strelskih dvorcev vzdolž Mure s pripadajočo posestjo in raznih manjših posesti? Strelski dvorci so, kot mnogokje drugje, nastali tudi na ozemlju vikariatnih župnij sv. Križ (Križevci) in Ljutomer, oziroma tudi na prostoru pozneje zasnovanega prvotnega ljutomerskega gospostva, pa tudi zunaj okvira gosposčinske zemlje, in bili, enako kot celoten radgonski urad, ki je segal skorajda do Ščavnice, izvorno vladarjeva last. Ta jih je po dokončni opustitvi njihove primarne naloge pričel deliti sprva v zajem ali dedni fevd, nato pa že v last oziroma odkup. Kot prvi med slovenskimi pisci jim je večjo pozornost namenil Kovačič.²⁷ Nedvomno je roko tako nad njimi kot nad množino druge v virih omenjene drobne hubne ali vinogradniške posesti vseskozi držal in obdržal vladar. Na istočasne podelitve s strani več Habsburžanov je že bilo opozorjeno. Take in drugačne podelitve so se vrstile ves čas – do leta 1500 (in še pozneje) –, saj jim lahko sledimo v *Historični topografiji* I. To je lahko pomenilo le, da so bile številne te in druge oblike posesti ob strelskih dvorcih – enako kot ti sami – časovno že prej oziroma že dlje v preteklosti izločene iz gospostva. Ali pa je možno, da vladar gospostva v prvi polovici 15. stoletja ni podaril, temveč ga je dal Schweinbecku sprva v dosmrtni in nato dedni fevd ter si hkrati pridržal pravico do prostega razpolaganja z deli gospostva glede na specifično predvsem vinogradniških zemljišč (njihov pridelek)? Ta misel bi pač logično izključevala darovnico. Le tako si lahko pojasnimo nenehno naraščajočo količino tamkajšnjih vinogradniških in drugih zemljišč v rokah drugih trenutnih imetnikov ter že zgodnjeno-voveških lastnikov.

In tretjič: Kovačič je tudi v nadaljevanju predstavil po Slekovcu praktično dobesedno prepisano verzijo razvoja situacije z »lastništvom« gospostva v 15. in v prvi tretjini 16. stoletja – z dodanim novim zaključkom o Janezu Schweinbecku –, medtem ko je Pirchegger to kar izpustil. Takole pravita Slekovec in Kovačič, kar so povzeli tudi nekateri mlajši avtorji: Po dolgoletnih sporih Janezovega sina Jurija Schweinbecka z vladarjem je ta gospostvo prepustil Juriju v last. Po Jurijevi smrti in smrti njegovega istoimenskega sina Jurija je v Ljutomeru nastopil sin mlajšega Jurija Silvester Schweinbeck, poročen z Apolonijo Woytin z Ogrskega, ki je umrl leta 1497. Takrat so upravo gospostva prevzeli njegovi zeti, moške njegovih treh hčera. Kralj Maksimilijan pa jim je 8. januarja 1498 naznanil, da je grad, ki je po Silvestrovi smrti spet pripadel njemu, podelil »novemu oskrbniku« Jerneju Perneškemu. Ta se je takoj po podelitvi preselil na grad in tam v začetku 16. stoletja umrl brez moških potomcev. Za njim je grad za kratek čas upravljal neki Lamberg. Zaradi vztrajne-

²⁷ Kovačič, Doneski, str. 45–63; Kovačič, *Ljutomer*, str. 10–13 in na več mestih.

ga posredovanja nekaj vplivnih ljudi je novi deželni knez nadvojvoda Ferdinand leta 1521 grad dodelil Schweinbeckovim naslednikom oziroma Silvestrovim hčeram in njihovim soprogom. Silvestrov sin (!) Janez Schweinbeck je nato 5. februarja 1524 dobil Ljutomer in druge zajme svojih prednikov od vladarja Ferdinanda, česar pa njegov oče Silvester ni dobil; vendar je kmalu umrl brez potomcev, saj že kmalu zasledimo nove lastnike gradu.²⁸

Taka verzija je obveljala do nedavnega, saj je kljub kar nekaj očitnim nedoslednostim in luknjam nihče ni preverjal. Piscem v bran je treba dodati, da niso imeli na voljo več možnosti preveriti genealoških povezav omenjenih oseb. Avtor je trdno prepričan, da ne prvi ne drugi tamkajšnji Schweinbeck – Janez in Jurij st. – nista bila lastnika gospostva. Kovačič bi lahko to razbral iz izpisanega nagrobnega napisa slednjega, v katerem vitez Jurij nima nikakršne tovrstne oznake, ki bi jo v primeru lastništva imel.²⁹

Kritična točka celotne zgodbe o tej rodbini na Ljutomerskem in o vzpostavitvi na tri dele razdeljenega gospostva je tako čas od smrti Jurija st. Schweinbecka leta 1459 oziroma po Kovačiču in Naschenwengu že 1449. V tem času – nastop Jurija ml.³⁰ ter za njim njegovega sina in naslednika Silvestra – bi lahko vsaj zaslutili, da je gospostvo postalo njuna dedna last. Hkrati se takoj nujno zastavi vprašanje: Če je res tako, kaj je bilo potemtakem od prvotnega obsega gospostva sploh podarjeno? Že do srede 15. stoletja je vladar iz njega – ob mnogih podelitvah drobne posesti – fevdno in pozneje lastniško izločil vse zgodnjenovoveške, poleg Ljutomera večje znane okoliške posesti: Babinci, Branek, Cven, Lukavci in Noršinci. Kovačič še opozarja, da si je gospostvo nekaj od njih, delno vsaj v Babincih in Cvenu, do srede 16. stoletja ponovno pridobilo.³¹

Vendar se je vmes, v razdobju od začetka osemdesetih let do leta 1497, tu moralo nekaj zgoditi, o čemer pa dosegljivi viri za Ljutomersko molče. Kako bi lahko razjasnili tako vladarjev prevzem gospostva po Silvestrovih – ne smrti, temveč prej začasnem odhodu oziroma umiku, v deželnoknežjo last (ali pravilneje varstvo) ter podelitev v upravo Perneškemu in za njim Lambergu, kot tudi poznejši oziroma zakasneli

pojav Silvestrovih zetov, naslednikov na posesti, pa še morebitna prizadevanja druge linije Schweinbeckov za njeno pridobitev?

Ponuja se namreč še ena verzija zgodbe, ki pa je trenutno ne moremo opreti na konkretne listinske dokaze. Je le plod znanih posrednih dokazov, ugibanj in primerjave s hkratnimi dogajanja v širši ljutomerski okolici. Potrditev te verzije bi/bo razvojni lok postavila v novi luči. Kot je znano, je prav tam in prav takrat vojaško deloval Jakob Székely (ponemčeno v Zekel) pl. Kövend, vojskovodja kralja Matije Korvina v času njegovih vojn s cesarjem Friderikom III. Zanj je osvojil vse tamkajšnje pomembnejše gradove in njim pripadajoče posesti: Gornjo Radgono, Negovo, Ljutomer, Ormož, Borl in Ptuj, torej pretežni del območja med Muro in Dravo razen Hrastovca in Maribora. Njegova vojska je semkaj zanesljivo vdrila prek Mure, verjetno tudi iz smeri gradu Dolnja Lendava, na katerem je nekaj let poprej kratek čas bival kralj osebno in je položaj na desnem bregu verjetno dodobra spoznal. Hkrati se je Korvin s tem pohodom hotel cesarju maščevati za nenaden uničevalni vdor in plenjenje cesarskih najemnikov prek Mure na območju dolnjega Prekmurja leta 1480. Madžari so se kmalu nato nedvomno polastili tudi najbližje Muri ležečega Gornjega Ljutomera in na njem zagospodarili.³²

To dejstvo, ki ga doslej v tem kontekstu ni bilo mogoče zaznati, sta posredno v zgodbo vpletla že Slekovec in po njem dobesedno Kovačič v opisu osebe in vloge Jerneja Perneškega.³³ Oba sta očitno vedela za madžarsko zavzetje, vendar ga nista zmogla projicirati v konkretno situacijo. In naprej: *Historična topografija* I kljub kar precej navedbam iz druge polovice 15. stoletja ne navaja nobenega vira za toponim *Luttenberg* med letoma 1490 in 1493 ter le en zapis za območje *Lutenwerd* med letoma 1469 in 1493.³⁴

Skratka: skoraj gotovo je, da so se bili takratni neznan posestniki oziroma lastniki gradu – najverjetnejši je takrat morda še nedoletni Silvester Schweinbeck s skrbniki – ob madžarskem vdoru in zasedbi prisiljeni umakniti na varno, verjetno k sorodnikom. Kmalu po Korvinovi smrti pa je madžarska zasedba opisanega območja doživela nepričakovan zasuk.³⁵ Jakob Székely (Zekel), takratni vojaški poveljnik in hkrati gospodar območja, ga je v celoti izročil cesarju in bil za to bogato nagrajen. S tem je v Friderikove roke prišel tudi Ljutomer. Od tu pa je dogajanje v ob-

²⁸ Slekovec, Grad in graščina; Kovačič, *Ljutomer*, str. 187–188; Janežič, Dolnji grad.

²⁹ Kovačič, *Ljutomer*, str. 186–187. Še kuriozيتeta: Slekovicu je Kovačič, ob dobesednem prepisu iz njegove razprave, očital »krivo« branje letnice smrti Jurija st. iz tega zapisa (1459) in jo popravil v 1449, tudi na podlagi hkrati citiranega vira o takrat že umrlem očetu Janezu. Iz zapisa, ki ga je osebno preveril – to je očitno že iz drugačnega izpisa rimskih številk (!) –, pa je jasno razvidna letnica 1458 (?). Prim. Slekovec, Grad in graščina, str. 162. Tudi Naschenweng kot letnico smrti navaja 1449, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 370 [579].

³⁰ Jurij ml. naj bi bil po Schmutzu leta 1465 naveden kot »pl. Luttenberg« (!). Prim. Schmutz, *Historisch-topographisches Lexicon* 3, str. 540. Po Slekovicu naj bi umrl okrog leta 1480.

³¹ Prim. Kovačič, *Ljutomer*, str. 212.

³² Več o tem dogajanju prim. Hozjan, Zgodnjenovoveško Prekmurje, str. 19–20, in o Jakobu Székelyju (Zeklu) str. 32–33, op. 42. O nedvomni zasedbi gradu Gornji Ljutomer prim. karto Vojne kralja Matije Korvina s cesarjem Friderikom III. 1477–90 v *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 97.

³³ Slekovec je v op. zapisal: »... Oženjen je bil ... ter je bival mnogo let v Negovi, dokler ga ni leta 1487. iz tega mirnega zavetja pregnala ogrska sila. Prim. Slekovec, prav tam, str. 163 – op. na dnu strani, in Kovačič, *Ljutomer*, str. 188.

³⁴ Blaznik, *Historična topografija* I, str. 442, in II, str. 575.

³⁵ Prim. Hozjan, *Vojak na krajini*, str. 227–229.

stoječih virih zelo zamegljeno. Neznano je na primer, kdaj se je deželni knez Maksimilijan I. odločil gospostvo vnovič predati v roke Silvestru, ki pa še ni dopolnil ustrezne polnoletnosti (dopolnjeno 24. leto), prav tako ni jasno, ali je to res storil. Zato je tu po Zeklovi predaji vseh osvojenih posesti logično nastavil omejena upravnika. Zdi se, da je po vladarjevi volji kot lastnik zanesljivo nastopil prav Silvester. Neovrgljiv dokaz za to so poroke njegovih hčera z ugledneži, ki jih brez ustrezne količine njegove zemljiške posesti za njihove dote ne bi bilo.

Najprej pogledjmo vse znano o Silvestru Schweinbecku in njegovem potomstvu. Schmutz o njem zapiše, da naj bi živel še leta 1507. Slekovec ga je označil za edinega Jurijevega sina in zadnjega živečega Schweinbecka. To pa je Kovačič zavrgel, saj bi se mu sicer na tej točki nadaljevanje zgodbe z Janezom Schweinbeckom dokončno zamajalo. Kot kaže, se je Silvester rodil precej pred letom 1480 in je gotovo živel še v prvem desetletju 16. stoletja, kot je trdil Schmutz, saj v nasprotnem primeru ne bi mogel biti oče hčerke, rojene leta 1502. Že s tem preverjenim podatkom Slekovčeva in Kovačičeva verzija o Silvestrovi smrti pred januarjem 1498 pade. Gotovo je živel še nekaj let zatem, najverjetneje vsaj do leta 1521 ali še kako leto dlje. O njegovem razmerju do gospostva Ljutomer je znana le še Naschenwengova predikatna oznaka zanj: »zu Luttenberg«, ki pa mu jo je dodal na podlagi že znanih starejših objav. Isti predikat Naschenweng pripisuje tudi njegovim hčerkam ob njihovih porokah oziroma porokah njihovih otrok.

Številni Naschenwengovi podatki o članicah njegove ožje družine so ob možni novi razlagi rodbinskih razmer sprožili resen dvom v vse tovrstne Slekovčeve in Kovačičeve navedbe, hkrati pa tudi veliko zmedo. Kot prva je tu informacija o Silvestrovi sorodnici (teti ali morda starejši sestri Marjeti) in Magdaleni, rojeni okrog 1460–1465, ki je v zakonu z Wolfgangom Apfalterjem rodila hčer Amalijo. To so leta 1482 prvič poročili s Hartmannom pl. Holleneškim, gospodarjem Slovenskih Konjic in Majšperka, ter po njegovi smrti (1508) v drugo z Janezom pl. Helfenbergom, s katerim sta umrla istega dne, 28. novembra 1535, in so ju skupaj z njenim prvim možem pokopali pri ptujskih minoritih.³⁶ Novi so podatki o še več doslej neznanih Silvestrovih ženah, o verjetni drugi Uršuli in morda še tretji Evi Vogt pl. Wierand³⁷ (?) – omejena Apolonija torej zagotovo ni bila edina. Naschenweng namreč ob prvi poroki Silvestrove hčerke Uršule (1502–1549) kot njeno mater navaja Uršulo, roj. Alapič (Allapy), kar je pomenilo, da se je že sam

povezal s to rodbino in ne šele s poroko hčerke, verjetno poimenovane po materi.³⁸ Slednjo so okrog leta 1520 oziroma najpozneje do leta 1525 prvič poročili s Štajercem Krištofom Breunerjem pl. Stübingom (1495–1531). V drugo se je poročila v Straßgangu pri Gradcu pred 22. marcem 1534, in sicer prav tako s Štajercem Andrejem Rindscheitom pl. Friedbergom. Z obema je imela več otrok.

Silvester je po sorodnici Marjeti (ali Magdaleni) najverjetneje poimenoval svojo najstarejšo hčer Marjeto (verjetno med 1490 in 1500–1538) in jo neznankdaj poročil z veljakom iz znamenite hrvaške knežje rodbine, najverjetneje grofom Krištofom II. Frankopanom Tržačkim.³⁹ Slednji je s sinom Nikolajem in njegovimi potomci nadaljeval tržačko linijo Frankopanov – neznano pa ostaja, ali je bil ta Nikolaj iz zakona z Marjeto Schweinbeck oziroma ali je bila ta edina Krištofova žena.

Ime tretje Silvestrove hčerke Kovačiču ni bilo znano, Pircheggerju in drugim mlajšim piscem pa že: Barbara (pred 1500–med 1515 in 1520), ki so jo poročili s slavonskim plemičem madžarskega porekla Baltazarjem Alapičem pl. Velikokalniškim (med 1455 in 1465–1524).⁴⁰ Tudi pri tej Barbari pri Naschenwengu vlada zmeda – on je ne pozna in na njenem mestu večkrat navaja Evo (?).

Dve Silvestrovi soprogi – upoštevajoč ne prav veliko verjetnost Kovačičevega podatka o Apoloniji – sta prišli onstran državnih meja; dvomu o tretji ženi pa nujno sledi vprašanje o le treh odraslih hčerkah iz treh zakonov. Če sta bili poroki hčerk s štajerskimi plemiči običajni, sta poroki z ženinoma iz hrvaške sosesčine nakazovali željo Silvestrovega povezovanja z velikaši onstran državne meje. Pri tem je sledil tendencam čezmejnega poročanja, ki so se pojavile že v 14. stoletju in so bile tudi v širši sosesčini Ljutomera še kako prisotne. Opisani primeri ženitnih zvez takratnega novega gospodarja Ormoža in Borla Jakoba Székelyja in njegovih otrok so dovolj zgovorni. Poroke Silvestrovih hčera so v veliki meri narekovalе prihodnje lastništvo oziroma končno stopnjo posestne razgradnje gospostva Ljutomer.

³⁸ Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 772 [1214].

³⁹ Kovačič, *Ljutomer*, str. 188–189. Najnovejši hrvaški rodovnik rodbine ga navaja kot Krištof II. Tržački – predikat po utrdbi Tržac pri Cazinu v današnji BiH (oče Ivan/Anž VIII. Frankopan Tržački – Brinjski), roj. med 1460 in 1476, u. 1530. Tu je nujno dodati, da je Naschenweng njegovo rojstvo zmotno postavil šele v leto 1499 (?), prim. v nadaljnjem besedilu o Frankopanih. Hkrati ne sestavlja tega rodovnika ne Naschenweng ne poznata Marjetinega rodbinskega izvora. Prim. še https://hr.wikipedia.org/wiki/Obiteljsko_stablo_knezova_Frankopana.

⁴⁰ Kovačič, *Ljutomer*, str. 188; Janežič, *Dolnji grad*, str. 5–6; Blagec, *Baltazar Alapič*, str. 66. Tudi tu, kot v še nekaj najnovejših objavah, je izpis priimka Schweinbeck zgrešen: »Po drugi puta se oženio s Barbarom Swampek, porijeklom iz Ljutomera u Sloveniji ...«.

³⁶ Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 503 [794] in 551 [873].

³⁷ Prim. prav tam, str. 380 [595]. Ta Eva je močno dvomljiva, saj jo Naschenweng navaja kot Silvestrovo ženo in mater Marjete Schweinbeck, žene Jurija Frankopana Tržačkega, zato več o tem pri Frankopanih.

Zdaj v zgodbi nastopi še nedvomno zadnji z gospostvom neposredno povezani član rodbine, Janez. Bil je potomec bodisi Silvestra, kot sta trdila Kovačič in Pirchegger, bodisi nekoga od Silvestrovih prednikov oziroma katerega od sorodnikov iz druge rodbinske veje, kar ostaja neznan. Kovačič je Janeza že vključil, saj ga je spričo novih spoznanj moral. Pirchegger pa ga je v stavku z že citirano trditvijo o njegovi pridobitvi deželskosodne pravice zmotno označil za vnuka (»Enkel«) prvega prejemnika gospostva Janeza Schweinbecka – dejansko je bil oziroma bi lahko bil le njegov prapravnuk, vendar tega ne argumentira. Ta stavek pove vse o njegovem nadaljnjem lastniškem statusu do gospostva. Če ne vemo, čigav sin je bil, je nedvoumno, da je do lastništva Ljutomera prišel po sorodstveni zvezi s Silvestrom. Avtor se tu omejuje na to zvezo in mora hkrati nujno dopustiti možnost, da je bil Janez Schweinbeck Silvestrov sin, rojen najpozneje pred letom 1500. Jasno je vsaj to, da bo izvor tega drugega Janeza Schweinbecka in posledično njegovih zvez z Ljutomerom brez dodatnih genealoških raziskav težko razkriti – če bo to sploh mogoče. Kot takemu ali kot članu druge rodbinske linije mu je vladar po Silvestrovi smrti, leta 1521 ali malo pozneje, priznal pravico do pridobitve posesti v last. To je lahko Janez osebno prevzel šele okrog leta 1524, morda ob takrat ustrezni polnoletnosti, tj. ob dopolnjenem 24. letu.

Za vmesni čas je treba računati še na prizadevanja Silvestrovih hčerk oziroma zetov za izročitev po očetu dodeljenih dot v obliki posestnih deležev. V tem smislu bi bil delno logičen in razumljiv korak novega vladarja Štajerske, nadvojvode Ferdinanda, ki je oziroma naj bi takoj ob nastopu leta 1521, morda celo ob Uršulini poroki – medtem ko sta bili obe starejši sestri že poročeni –, in ne glede na lastniško pravico Janeza Schweinbecka takrat razdelil gospostvo na tretjine v smislu pripadajočih dot ter jih podelil v dedno last uglednim zetom Alapiću, Frankopanu in Rindscheitu. Ta Slekovčeva in Kovačičeva trditev pa stoji na zelo trhljih nogah že zavoljo neustreznih zetov: Rindscheit vsaj do leta 1533 ni bil poročen z Uršulo, zato bi na njegovem mestu moral biti Breuner. Morda je šlo le za zapis vladarjeve dobre volje o dodelitvi dot takoj po novici o morebitni Silvestrovi takratni smrti, ne pa že za njegovo konkretno odločitev. Razdelitev se ni udejanjila oziroma vsaj ne takoj; razlogi za tak razplet zaenkrat ostajajo neznan.

Leta 1524 je – kar je zatrdil že Kovačič – prišlo do vladarjeve izročitve tako gospostva kot tudi pripadajočega, vsaj pri Pircheggerju takrat prvič omenjenega deželskega sodišča Ljutomer Janezu Schweinbecku. Ta pa je kmalu zatem umrl, verjetno brez ustreznega dediča. O točnejšem času njegove smrti je morebiti pravo informacijo podal šele Naschenweng: 15. novembra 1527 je v Székesfehérvárju deželni knez Štajerske, kralj dežel svetovaclavske krone in pravkar tam novookronani svetoštetfanski kralj Ferdinand svojemu

zvestemu deželanu, takrat že tudi svetovalcu, kreditorju in pozneje nedvomno najbogatejšemu Štajercu tistega časa Hansu Hoffmanu podelil v fevd gorninske prihodke (gornine) in desetine »pri Ljutomeru«, ki so »po izumrtju [ljutomerskih] Schweinbeckov znova pripadli« vladarju. Podelitev je nedvoumna, saj jo je kralj čez štiri leta z listino, izdano 18. junija 1531 v Pragi, obnovil oziroma še izboljšal v Hoffmannovo korist: že podeljene gorskopravne prihodke in desetino »pri Ljutomeru« mu je izročil v dedni deželnoknežji fevd, kar izpričuje še drug sočasen vir.⁴¹ Šlo je za prihodke v gorinah Stročja vas in Nunska graba, kar je Hoffman upravno vključil v gospostvo Grünbüchl. V njem so ostali še v naslednjih generacijah in so jih temu ustrezno vnašali v tamkajšnje vire.⁴²

Potemtakem je Janez Schweinbeck umrl najpozneje do oktobra 1527 in ne šele, kot piše Pirchegger, »kurz vor 1540«. A tudi ta Pircheggerjeva trditev bi lahko bila pravilna! Po spisku »živečega plemstva dežele Štajerske« iz okoli 1540, ki ga je v poznem 19. stoletju objavil J. Zahn in ga je v svoj kompendij dodal Naschenweng, sta bila takrat navzoča kar dva Schweinbecka, Janez in Jurij, vendar je neznan, iz katere rodbinske linije.⁴³ Konkretnih podatkov o njem oziroma o njegovem družinskem stanju (poroka/e, otroci) pa tudi on ne navaja. Janezova dejanska smrt bo ostala uganka, pa tudi to, ali je bil poročen in imel otroke ali ne, saj bo v nadaljevanju opisana tudi ta možnost. Šele njegova smrt, kadar koli je že do nje prišlo, je omogočila omenjeno dokončno razdelitev gospostva Silvestrovim hčerkam in zetom. Neznan pa ostaja zadnji Schweinbeck, omenjen v zgodbi rodbine v Ljutomeru – Adam. Ta naj bi po Schmutzu umrl leta 1555 in bil pokopan prav tu,⁴⁴ a je to ustrezno zanikal že Slekovec. Rodbina pa z Janezom ni izumrla v celoti; vsaj ena (ali več) sorodna linija je živeła še celotno 16. stoletje z vsaj dvema Krištofoma.⁴⁵

⁴¹ Naschenweng, Wann erlosch das Geschlecht, str. 147: »Lehensbrief ... über Bergrechte u. Zehente zu Luttenberg, die nach dem Aussterben der Schweinbeck zurückgefallen sind.«, in prav tam, str. 149: »... K.(önig) Ferdinand I. wandelt Hans Hoffman die ihm ddo. 1527 XI 15 Stuhlweißenburg verliehenen Lehenstücke in Erblehen um«. Prim. tudi Zadravec, *Zastave in prodaje*, str. 116. Kot zanimivost naj dodamo, da slednji vir – kot običajno pri vseh drugih zapisih o vladarjevih podelitvah v tamkajšnjih krajih, gradovih itd. – v tem primeru ne navaja, na katerem konkretnem prostoru so oboje pobirali: na gospostvu, deželskem sodišču ali uradu Ljutomer, kot je drugod navedeno za sosednjo Gornjo Radgono: *Rakberspurig schlos samt dem amt vnnnd lanndgericht*, gl. prav tam, str. 114.

⁴² Prim. *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 417, str. 463–464: Grünbüchl, Herrschaft – o podelitvi v dedni fevd leta 1531.

⁴³ Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 1028 [1626]: Schweinbeck/Schweinböck, Hans, Jörg.

⁴⁴ Schmutz, *Historisch-topographisches Lexicon* 3, str. 541. Ta Adam pa kljub svoji vsaj posmrtni prisotnosti nima nikakršne vloge pri lastnini oziroma posesti gospostva – kot takega ga ne omenja nihče.

⁴⁵ Prim. imenska gesla o Schweinb(p)eckih v *Die Urbare, Namen- und Sachregister zu den Bänden 3/I–III*, str. 358: Schweinpeckh, in drugod, kot tudi pri Naschenwengu na več mestih z imenom Krištof Schweinbeck.

Še nadaljevanje v zvezi s Hoffmanom: ta si je neodvisno od dobljenih deželno knežjih ljutomerskih fevdnih koristi znal pridobiti še več prihodkov v širši ljutomersko-radgonski okolici. Po hčerkah Matije Perneškega, ki je leta 1507 od salzburške nadškofije fevdno pridobil pravico do vinske in žitne desetine na zemljiščih gospostev Radgona in Lipnica, je lahko po volji nadškofa Mihaela leta 1557 prevzel prav te. V letih 1562, 1565 in 1598 so nadškofje to pravico potrdili še njegovim dedičem in naslednikom (baroni Janez Friderik, Adam, Ferdinand ter njegovi nečaki Janez Friderik, Bolfenk Boštjan in Ferdinand).⁴⁶

Lastniki delov gospostva od leta 1528 do nastopa rodbine Codroipo v 18. stoletju

Predhodna razprava je na podlagi dosedanjih objav lastništvo Dolnjega ljutomerskega gradu osvetlila do leta 1527. Osnovni pregled zgodnjovoveških lastnikov se zato pričinja na tej točki. Vnovič pa se zastavlja vprašanje: Kaj konkretno so Silvestrovi zeti oziroma njihovi dediči še dobili? Kot zapisano, so bili iz prvotne posesti dotlej že izločeni manjši posestni sedeži Babinci, Branek, Cven, Lukavci in Noršinci, katerih prvotni obseg lahko le slutimo.

Pirchegger je zapisal, da so si upravičenci do dote najpozneje do leta 1540 že razdelili ljutomersko posest: to so bili Marjeta, vdova po Kristofu Frankopanu, ki je umrla že leta 1538, sestra Uršula, takrat že poročena Rindscheit, in Janez (Ivan) Alapič. Podal je tudi podatek o višini leta 1542 dobljene skupne vsote njihovih prijav v okviru prvotne imenjske cennitve: 4462 funtov. Vsota je obsegala grad s 500 funti in gotovo še druge večje nepremičnine, deželsko sodišče in celoten trg s prebivalci, medtem ko je bilo podložno prebivalstvo popisano na 196 kmetijah v 15 krajih. Za zaključno fazo razdelitve pa je bistvena listina z dne 28. julija 1546, s katero je deželni knez in kralj Ferdinand I. po letih preprirov med dediči in zavlačevanj potrdil obseg oziroma višino posestnih dot vsem takratnim upravičencem, razen že prej potrjene in dobljene Uršuline dote za prvo poroko z Breunerjem. Omenjena listina je pomembna tudi zato, ker so z njo Rindscheiti in Alapiči ter njihovi dediči oziroma nasledniki med drugim pridobili pravico do plemiškega predikata »pl. Ljutomerski«, kar je nedvoumno pričalo o njihovih posestnih oziroma solastniških pravicah. Oboji so dobili skupno največji del »kolača«.

Breunerji

Kovačič te rodbine sploh ne omenja razen na enem samem mestu, pri Uršulini prvi poroki. Kot časovno prvo znano dokončno posestno odtujitev v smislu Schweinbeckove dote avtor označuje prav

Uršulino doto na osnovi poroke s štajerskim deželanom Kristofom Breunerjem (Breiner, Breunner, tudi Preiner, Prewner, Preuner), ki je poleg Stübinga imel v lasti gospostvo Fladnitz. Bil je sin prvorojenec Friderika I. Breunerja (pred 1465–1510), gospodarja Stübinga (danes Kleinstübing), ustanovitelja štajerske linije Breunerjev. Leta 1476 so si bratje Jurij, Bernard in Friderik Breuner po desetletnih razprtijah le razdelili dediščino po umrlem očetu Janezu (1425–1466). Friderik je v zakonu z Marjeto Rauber imel ob Kristofu še sina Filipa, oba začetnika odtlej dveh rodbinskih linij – avstrijske (Filip) in štajerske (Kristof).⁴⁷ Kristof je razmeroma zgodaj umrl (1531), pa vendar imel z Uršulo več otrok: sinove Karla Gašperja, Filipa, Jurija in Baltazarja – vsi so bili leta 1550 povzdignjeni v baronski stan – in vsaj še hčerko Ano.⁴⁸

Rodbina pred poroko Kristofa in Uršule na Ljutomerskem posestno ni bila prisotna. Kristofu oziroma, boljše, skrbnikom njegovih še nedoletnih sinov je uspelo celotno ljutomersko doto upravno vključiti v matično gospostvo Stübing. Po očetovi smrti so poddedovali tudi to zemljiško posest in jo v imenjski cennitvi leta 1542 ter v popravkih leta 1543 že podrobno napovedali kot samostojen delež »gradu in gospostva Ljutomera«. Kot tako so jo navedli tudi v napovedi dimnine v letih 1572/1573. Šlo je za hubno oziroma urbarialno posest na območju prvotnega gospostva in raztreseno še drugod ter za gorskopravno posest med Veliko Nedeljo in Ljutomero (Libanjski vrh, Slančja ves in do Gornjega Brebrovnika) v skupni vrednosti 60 imenjskih funtov (im. f.) 7 šilingov 25 denaričev. Zanja so dali izpisati poseben register. Vprašljivo je, ali so ohranjeni vsi drobni zveščiči z napovedmi, zato so tu predstavljeni podatki edini iz dosegljivih virov.

Napoved dedičev Friderika Breunerja leta 1542 v okviru gospostva Stübing je obsegala naslednjo hubno posest: podložnike v Ključarovicah nad Ormožem (*Zw Khellerstarff vnnder frýdaw gelegen*) – 23 kmetij, ob Dravi v Obrežu, Šalovcih in v *Selleniz Darff* (?) – 17 kmetij, v krajih Formin, Dornava, Spuhlja – tu »dvori« (dvojna vrednost cele kmetije) in oštati, takrat že v zakupu več ptujskih meščanov; in gorskopravno

⁴⁶ Prim. Naschenweng, Wann erlosch das Geschlecht, str. 154–155 in 159.

⁴⁷ Novejša nemška genealoška preglednica zvezo Kristofa in Uršule navaja kot: prvorojenec Kristof Breuner pl. Stübing, poročen z Uršulo pl. Schweinbeck-Luttenberg (1502–1549). Prim.: <https://de.wikipedia.org/wiki/Breuner>. Druga preglednica pa izpostavlja druge podatke oziroma omenja še enega istočasno živečega Breunerja (!): Christoph Breuner (1495–1559), sin Friedricha B. (1460–?). Prim.: <https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/10442>. Naschenweng pa ne navaja njihovih genealoških podatkov, temveč ponudi le ustrezno literaturo, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 115–116 [172–173]. Nikjer v virih oziroma razpoložljivi literaturi ni mogoče zaslediti njihovega plemiškega predikata »pl. Ljutomera«. Sklep: niso ga pridobili ne leta 1546 ne pozneje.

⁴⁸ Za to Ano, poročeno leta 1544 s Kristofom pl. Kainachom, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 139 [206].

posest: 31 vinogradov, ki so jih Breunerji imeli med (Veliko) »Sveto« Nedeljo in Ljutomerom na »vrhovih« (vinogradniških legah): Libanja (7 vinogradov), Žerovinščak oziroma Žerovinski vrh (*Kbraunaw Berg*) (15), Lunovec (5) in Gornji Brebrovnik (4), ter še sedem »dninarjev«.

Napoved Jurija Breunerja: podložniki v krajih Ključarovci pri Ljutomeru (11 kmetij), Spodnje Krapje (10), Cven (vsaj 1); za celo vrsto nadaljnjih kmetij pa krajevnih oznak ni (!). Hkrati je bilo njegovih še okoli 75 gorskoprnih sogornikov, znova nelociranih.

Vladarjevi uradniki po pregledu dobljenih najav tisto leto niso bili zadovoljni z rezultati, zato je bilo treba leto zatem oddati dodatno napoved.

Napoved dedičev Friderika Breunerja leta 1543: natančno so morali navesti gorskopravne prihodke »pri Ljutomeru« na Žerovinščaku, Libanjskem vrhu, Lunovcu in Gornjem Brebrovniku v obsegu 60 veder. Činžni mošt so pobirali v Zg. in Sp. Ključarovcih »blizu Ormoža« v obsegu 42 štrtinov. Dva dominikalna vinograda pa so imeli pri Ključarovcih pri Ljutomeru.⁴⁹

Krištofov prvorojenec Karel Gašper baron Breuner, gospodar Stübinga in Fladniza (1530–1570), poročen z Eleonoro pl. Villingen-Schoenenberg-Seifriedsberg (1540–1603), je podedoval največji del ljutomerske dote. Pircheggerjeva trditev, da mu je deželni knez prav tisto leto (morda tik pred smrtjo) podelil gospostvo Ljutomer hkrati z deželskim sodiščem, ni logična.⁵⁰ Njegovi dediči so v dimnini 1572/1573 med drugim zajeli njegov delež gradu in gospostva Ljutomer. V zvežčičih z napovedmi dimnine Breunerjev so bile informacije in številčni kazalci njihove tamkajšnje posesti še konkretnjejši.⁵¹

Napoved dimnine dedičev Karla Gašperja in Friderika Breunerja 1572: očitno so si prejemniki Schweinbeckovih dot razdelili celo sam objekt grad Gornji Ljutomer, saj so mu pripadali obdavnici »trije dimniki«. Prijava je navajala še davek za dve viničarski hišici in eno kajžo ter za hubne podložnike: 51 celih kmetij, pet polkmetij in 15 kajž, vendar vse nelokalizirano.

Posebej je napoved oddal tudi Friderik Breuner za svoje urade – med njimi urad Šalovci: za tamkajšnjih 20 celih kmetij, dve polkmetiji in eno kajžo, ter urad Ključarovci nad Ormožem: za tri dvore, 21 celih kmetij in kajžo, ter še za osem gorskoprnih vinogradov brez lokacij.

Skupni obseg posesti Breunerjev se je v primerjavi z imenjsko cenitvijo povečal. Številke so bile visoke, vendar brez konkretnih lokacij. Tudi to napoved dimnine je bilo treba popraviti. Vdova Karla Gašperja

Eleonora je v imenu njegovih nedoletnih dedičev za njegov del gospostva Ljutomer 22. aprila 1573 potrdila in pečatila popravke dimnine: v trgu Ljutomer – 24 plačnikov; 66 polkmetij v krajih *Ottendorf* (?) osem, Sv. Križ (Križevci) ena, Ključarovci pri Ljutomeru (*Schliesseldorff*) šest, Lukavci in Grlava po ena, Babinci (*Wanzendorff*) šest, Kristanci (*Cristndorff*) tri, Cven (*Wiendorff*) osem, Mota šest, »ovčarski dvorec« (*Schafferey Maierhöffl* ?) šest, Stročja vas devet, *Vnder hauser*⁵² štiri, Radomerje (*Pücheldorff*) tri in Jastrebcji štiri; za urad Šalovci pa še dodatno: tri cele kmetije, tri polkmetije; v krajih Žerovinci (*Granaudorf*), Breznica, *Selleyszorff* (?) in Brebrovnik skupaj pet kmetij; za urad Ključarovci nad Ormožem pa kar 20 celih kmetij.

Te navedbe Breunerjevih najav predstavljajo z enkrat najstarejše zanesljive podatke o obsegu kakega od posestnih delov gospostva Ljutomer, ki so bili kot poročne dote dodeljeni dvema od Schweinbeckovih hčera. Razen krajev, ki so spadali v ugotovljeni prvotni obseg gospostva, so razvidne tudi druge, celo dokaj oddaljene lokacije. To priča o tem, kako raztresena je bila posest gospostva do zgodnjega 16. stoletja.

Leta 1577 je vdova Eleonora Breuner kot skrbnica otrok, ki jih je imela s Karlom Gašperjem, od Gotfrida Breunerja dobila v razpolaganje celotno gospostvo Stübing. Leto zatem (1578) je prav to posest v njihovem imenu prodala Janezu Krištofu Rindscheitu st. S preostalo posestjo rodbine na širšem območju med Ptujem in Ljutomerom, še naprej v upravnem okviru Stübinga, pa tudi z novopridobljeno, je nato gospodaril odrasli sin baron Jakob Breuner. Kovačič po Slekovcu navaja, da je bil ta – morda pa kdo od Breunerjev že pred njim (?) – hkrati lastnik gospostva Sv. Marko pod Ptujem (danes Markovci), ki ga je leta 1605 v celoti prodal Ivanu Draškoviću.⁵³ Kot bomo videli v IV. poglavju, je ta posest še mnogo pozneje vključevala tudi obsežne dele območja Ljutomerskega. Zato je zanimivo vprašanje, kdaj in kako so jo Breunerji pridobili. Jakobu je sledil njegov sin Maksimilijan Breuner, ki je 1. januarja 1630 celotno gospostvo Stübing prodal baronu Amelreihu pl. Ivniškemu (Eibiswald), ta pa že 9. julija 1632 naprej knezu Janezu Antonu Eggenbergu. Knez je malo pred tem pridobil gospostvo Waldstein, h kateremu je takrat pripojil Stübing v upravno celoto. Združeno

⁴⁹ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1176: Stübing, Herrschaft, str. 1510–1513; StLA, Laa. A., Gülttschätzung 1542: 4/29 – Stübing.

⁵⁰ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 54, brez navedbe vira.

⁵¹ StLA, Laa. A., Rauchgeld 1572/73, Nr. 7 – Stübing.

⁵² Morda zaselek med današnjimi Lokavci in Radvenci ter pod Radvenskim vrhom, malce nad gradom Negova (verjetno zato ta toponim (!)), ki ima na jožefinski karti identičen toponim *Podrenczi Vel Unterhaus*, tudi *Podrenczi oder Unterhaus*. Ob tem je zanimivo, da ta karta sploh ne označuje takratnega kraja Lokavci, temveč je toponim izpisan kot »Lokavski vrh« (*Lokauczen/Lokavzn B. (erg)*); tako bi zaselek *Vnder hauser / Unterhaus Podrenczi* lahko bil celo zasnova današnjega kraja Lokavci. Prim. Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, 6: Opisi, str. 70, 250 in 348, in Karte, sekcija 144 A 2. Problem oziroma vprašljivost te lokacije je njena oddaljenost in zato izstopanje glede na druge našete kraje.

⁵³ Kovačič, *Ljutomer*, str. 194.

na posest Waldstein-Stübing je z izumrtjem moške linije prešla na kneginjo Jožefo Marijo Eggenberg in njenega moža, grofa Viljema Sinzendorfa.⁵⁴

Frankopani

Sklenitev zakona Silvestrove prve hčerke Marjete pl. Schweinbeck s Krištofom Frankopanom († 1530) je bila glede na ženinov rodbinski ugled prej nenavadna kot običajna. Obema naj bi bila ta zakonska zveza edina, njuni otroci pa naj bi bili po Naschenwengu vsaj štirje.⁵⁵ Glede dote in njegovega posestnega nastopa na Ljutomerskem sta Slekovec in Kovačič trdila, da je Krištof »postal solastnik dolnjegrajske gosposčine« in da se je po smrti Baltazarja Alapiča »zelo potegoval za Dolnji grad«, kar pa je nedokazljivo in hkrati glede na takratne razmere te rodbine dvomljivo. Prav leta 1527 se je namreč del rodbine Frankopanov odločil podpreti protikralja Madžarske Ivana Zapoljo in se zoperstaviti še ne dočela potrjenemu kralju Ferdinandu Habsburškemu. Član rodbine Krištof I. Brinjski (tudi Ozaljski) je septembra oblegal strateško pomemben grad Varaždin, kjer pa je nenadejano umrl in od obleganja ni bilo nič. Kralj Ferdinand je to potezo rodbini zelo zameril; najverjetneje zato je njegova takratna potrditev izročitve dote Marjeti in Krištofu izostala. Težko je drugače logično razložiti, zakaj je vse do smrti ni dobila ne ona ne njeni otroci.

Tega Krištofa je Kovačič⁵⁶ očitno zamenjal z drugim članom rodbine, v prvi polovici 16. stoletja živim »Krištofom«, pravilno Volkom (Vuk) I. Frankopanom Tržačkim (tudi Brinjskim). Ta naj bi se po Marjetini smrti in »pomiritvi« rodbine s kraljem leta 1546, ko je umrl, potegoval tudi za to doto oziroma posest. Gotovo je le to, da je zaprosil zanjo v obsegu dobrih 25 im. f. Vendar razvoj lastniških razmerij v 16. stoletju jasno priča o tem, da jim kralj ni odobril ničesar. Odtlej namreč o Frankopanih na Ljutomerskem ni več govora. Dejstvo pa je, da so v širši okolici neznankodaj gotovo pridobili posest s sedežem na gradišču zahodno od Središča ob Dravi, kjer je jožefinska vojaška karta iz druge polovice 18. stoletja označila ostanke oziroma ruševine Frankopanovega »gradu« (*Merkmahl eines Schlosses von Frangepani*).⁵⁷

Naschenweng je na istem mestu zabeležil tudi poznejšo poroko Elizabete, starejše sestre Marjetinega moža Krištofa, z Janezom Alapičem († 1567).

Nekaj pred koncem 16. stoletja je domnevno prišlo celo do vnovične poroke Frankopana in Schweinbeckove, kar priča o tem, da sta rodbini ohranili stike. Jurij III. Frankopan Tržački († 1608), vnuk prav tega Krištofa in Marjete, je poročil Marjeto, hčerko Silvestra Schweinbecka »pl. Luttenberg« in njegove tretje soproge Eve Vogt pl. Wierand (!?).⁵⁸ Vendar to skoraj gotovo ne drži. To bi namreč pomenilo preobrat v podatkih o rodbini od dolžine Silvestrovega življenja naprej, kot tudi v imenu njegove že tretje žene (poroka je v hrvaškem rodovniku zavedena z nevestinim priimkom Schweinpöck). Tako lahko Naschenwengu verjamemo le pri slednjem: potemtakem bi ta, že tretja Marjeta – ki jo poznamo le na osnovi tega poročnega vpisa – lahko bila iz druge, še živče linije rodbine ali morda celo hči samega Janeza Schweinbecka. Vendar je slednje zgolj ugibanje.

Rindscheiti

Leto ali največ dve po smrti moža Krištofa Breunerja se je še razmeroma mlada Uršula Schweinbeck poročila z vojnokrajiškim poveljnikom Andrejem Rindscheitom (med 1485 in 1495–1569). Ta ni bil sin tistih staršev, ki jih navaja Kovačič, temveč je bil sedmi otrok Dietmarja Rindscheita pl. Rabenstein in Schielleiten ter Rozine, roj. Windischgrätz.⁵⁹ Rodbina se je zelo zgodaj posestno zasedrala na vzhodnem Gornještajerskem; baronat so pridobili leta 1607, nato pa tri desetletja pozneje kljub številnim otrokom izumrli. Toponimični spomin nanje se je na Ljutomerskem vse do danes ohranil v toponimu Rinčetova graba vzhodno od Dolnjega gradu. Zanimiv je tudi podatek, da so Rindscheiti po dokončnem izumrtju vseh Schweinbeckov lahko prevzeli njihov rodbinski grb (merjasec). Uršula in Andrej, za katerega je bila to prva poroka (drugič poročen takoj po njeni smrti leta 1549), sta imela pet sinov: leta 1534 trojčke Pankracija, Jurija in Silvestra (ta bi ime lahko dobil po dedku) – vsi so umrli v prvih petih letih življenja –, Janeza Krištofa st. in Ferdinanda. Andrej je s takojšnjo drugo poroko z Regino pl. Windischgrätz dobil še pet otrok, med njimi Žigo in mlajšega Sajfrida (ta je odšel na Dansko). Hkrati si je močno prizadeval za pridobitev deleža Uršuline dote: v listini iz leta 1546 naj bi njemu potrjena ljutomerska posest obsegala dobrih 72 im. f. – to posest je tudi dobil. To imenje je bilo po imenjski vrednosti kar slabih trikrat večje od omenjene Marjetine dote in malce večje od Uršuline dote za prvo poroko. Z njegovo smrtjo se je ta nujno razdelila med vse dediče.

Tudi Andrejevega sina in naslednika, krajiškega poveljnika v Bajcsi (Weitschawar) in Zagrebu, Janeza Krištofa st. Rindscheita (med 1535 in 1540–

⁵⁴ Prim. spletno stran: <https://www.stuebinghistory.at/Die-Breuner-und-andere-Herren-in-und-um-Stuebing/>; <https://www.stuebinghistory.at/Eggenberger-Dietrichstein-in-Stuebing/>.

⁵⁵ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 380 [595], kjer, kot že zapisano, pisec ne pozna Marjetine rodbinske pripadnosti. V oba nadaljnja podatka ter v vse naslednje avtor izraza vsaj malce dvoma.

⁵⁶ Kovačič, *Ljutomer*, str. 188–189.

⁵⁷ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, 6, Opisi, str. 224 in 301, in Karte, sekcija 198 A2.

⁵⁸ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 380 [595].

⁵⁹ Za vse genealoške in druge podatke o Rindscheitih prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 771–773 [1213–1216] in 851 [1345], in v Kovačič, *Ljutomer*, str. 191–193.

28. 10. 1586) Naschenweng označi kot »pl. Friedberg in Ljutomer«. Po starših je bil dedič večjega dela njune ljutomerske posesti. Kot zapisano, je leta 1578 od dedičev Karla Gašperja Breunerja kupil še lep del tamkajšnje zemlje in jo vključil v svoj delež. Nekaj od dediščine po Andreju sta dedovala tudi njegova polbrata Žiga in mlajši Sajfrid, pa tudi drugi – namreč otroci Janeza Kristofa, med njimi sin Andrej. Z njim, Andrejem Rindscheitom († 1611), je veja rodbine, ki je izšla od njegovega deda Andreja, dokončno izumrla. To posest so najverjetneje dotlej že razprodali in je postala eden od temeljev poznejših posesti, opisanih v IV. poglavju.

Alapići (Allapy) in Draškovići

O obeh rodbinah je v zvezi z Ljutomerom napisanega dovolj, da ju ni treba posebej predstavljati. Slekovčevi in Kovačičevi genealoški in drugi podatki o njunih članih v zvezi z ljutomersko posestjo, ki jih novejši slovenski pisci nekritično povzemajo, so v več primerih neustrezni. Avtorju so bili na voljo Naschenweng in novejše hrvaške objave ter še neobjavljena disertacija Mandušičeve.⁶⁰

Poroka Baltazarja Alapića s hčerko Silvestra Schweinbecka najverjetneje ni bila prva zveza obeh rodbin. Baltazar je bil vojak z več kot tridesetletno kariero protiosmanskega borca, tipično za pripadnike srednjega in višjega slavonskega plemstva. Bil je gradiščan in poveljnik številnih utrdb v Slavoniji, zatem pa je postal (v časovnih razmikih) trikratni podban Kraljevine Slavonije in ban v Jajcu. Zahvaljujoč tem funkcijam si je v obliki darovnic ali z nakupi pridobil mnoge posesti v Križevski in Zagrebški županiji, hkrati z njimi pa še funkciji župana obeh županij. Najpomembnejša posest je bil grad Veliki Kalnik, po katerem so on in njegovi nasledniki smeli nositi plemiški predikatni naziv pl. Velikokalniški (Velikokalnički).

Poročil se je vsaj trikrat. Barbara ali Eva – ali morda ista ženska z dvema imenoma (?) – Schweinbeck je bila njegova druga soproga. Glede njenih imen je tako: Slekovčevim in Kovačičevim navedbam o Barbari se na osnovi nove madžarske raziskave o slavonskem plemstvu v 16. stoletju pridružuje Blagec. Naschenweng sicer nima genealogije Alapičev; kot starše pri porokah hčerke Katarine pa kar trikrat navaja Baltazarja in Evo. Poglejmo: prvič so jo že po očetovi smrti poročili z Boštjanom pl. Weisseneckom s Kapfensteina, a je ta umrl pri osmanskem obleganju in zavzetju Osijeka leta 1536. Mlado vdovo s sinčkom Baltazarjem, imenovanim po dedku, so nato 29. januarja 1542 poročili z Gandolfom pl. Kainachom (21. 5. 1518–Ljutomer 14. 4. 1551, pokopan pri ptujskih dominikancih), (so)lastnikom gospostev Pichlern in Ljutomer (sic!), s katerim sta živela v

Ljutomeru. V tretje se je 24. septembra 1553 prav tu poročila z Janezom st. Helfenberškim.⁶¹

Drugi Naschenwengovi podatki pa prav na tem mestu vodijo v čisto spekulacijo: če kot dejstvo v zamemo zakonsko zvezo Silvestra Schweinbecka in Uršule Alapić, se Baltazar ni oženil z njuno hčerko, ki bi tako bila njegova krvna sorodnica. Skorajda gotovo je bila njegova soproga hči Apolonije ali morda celo tretje – Eve. V primeru slednje matere pa bi bilo hčerkino ime Eva seveda bolj logično kot Barbara. O tem, ali bi lahko šlo celo za dve Silvestrovi hčerki različnih mater – sestri Barbaro in Evo – ter za kar dve Baltazarjevi poroki z njima, pa lahko samo ugibamo. Imenovana tako ali drugače, Baltazarju je ta soproga rodila le sina Janeza in hčerko Katarino, ki sta postala dediča njene ljutomerske dote. Katarinin bivanje na Gornjem Ljutomeru je bilo najverjetneje povezano z že pri Breunerjih omenjeno solastniško delitvijo grajskega poslopja, in sicer v dogovoru z bratom. Delež posesti Alapičev in za njimi Draškovičev je bil nedvomno obsežnejši kot Breunerjev.

Baltazar do smrti ni postal solastnik Dolnjega gradu. To je postal sin Janez (okrog 1515–9. 9. 1567), ki mu je uspelo, da se je rodbina na temelju očetovega pridobljenega ugleda do srede 16. stoletja povzpela med magnatski sloj na Hrvaškem, tudi z njegovimi porokami: z že omenjeno Elizabeto Frankopan in z Marjeto Zrinski.⁶² Mednje so takrat ob Alapićih (baroni od 1555) spadale le še rodbine Zrinski (grofje od 1554), Erdődy (grofje od 1565), Frankopani, Blagajski, Táhy in Kaštelanovići (Kastellánfy, grofje od 1569). Janez je imel ob predikatu »pl. Velikokalnički« tudi že predikat »pl. Ljutomer«.⁶³ Iz teh zakonov je dobil sinova Nikolaja in Gašperja ter hčer Barbaro – njeno ime bi lahko kazalo na konkretno ime njene matere.

Prvorojenec, krajiški poveljnik Nikolaj baron Alapić († Ljutomer 1585, tu tudi pokopan), je med drugim podedoval ljutomersko doto. Zakonsko se je zvezal vsaj dvakrat: prvič s Saro Pethő pl. Hettes († Ljutomer 4. 10. 1582, tu pokopana skupaj z možem) iz rodbine, ki si je v zgodnjem 17. stoletju pridobila grad in gospostvo Ormož, ter v drugo 27. oktobra 1585 z Elizabeto Rothal pl. Thalberg († 6. 4. 1602), desetletje po njegovi smrti v drugo omoženo z Wolfom pl. Pranckhom Riegersdorfskim.⁶⁴ Podatki omogočajo trditev, da je bil Nikolajev rodbinski sedež prav Gornji Ljutomer. V obeh zakonih se mu je rodila in ga tudi preživela le hči in edina dedinja Marija Ana (1578–Ljutomer 24. 11. 1629, pokopana tam 14. 1. 1630). Nikolajev brat Gašper († 1584),

⁶¹ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. [206] in [795], in 2, str. 943 [1496].

⁶² Za slednjo Marjeto prav tam, 2, str. 1003 [1587].

⁶³ Prav tam, 1, str. 346 [539]. Tu ga tako označi v podatku o poroki Janezove hčerke Barbare z banom Petrom Erdődyjem.

⁶⁴ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 49 [63] in 104 [153], in 2, str. 782 [1230].

⁶⁰ Prim. že citirano Blagec, Baltazar Alapić, in dodatno za Draškoviće Mandušić, *Povijest obitelji Drašković*.

kot hrvaško-slavonski podban najpomembnejši član rodbine, z Ljutomerom ni imel nič. Alapići so z obema bratoma dokončno izumrli.

Dedinja vseh Nikolajevih posesti, tudi Ljutomerške dote Schweinbeckov, je tako postala Nikolajeva edinka. V oporoki ji je oče določil zahtevo za izplačilo njegove tete Barbare, žene velikaša Petra Erdődyja – visoko vsoto od dediščine 36.000 goldinarjev, kar se je z letnimi prihodki iz Ljutomera začelo odplačevati takoj po njegovi smrti. Najpozneje leta 1595 so jo omožili s Petrom Draškovičem. To je bila njegova edina poroka, kar je bilo v tistih časih prej nenavadno kot običajno.

Odtlej je bila Ljutomerska posest malo manj kot osem desetletij povezana z eno v 17. stoletju najuglednejših visokoplemiških rodbin v hrvaškem sosledstvu. Peter Drašković († 17. 2. 1616), poleg brata Ivana (ki je kupil posest Sv. Marko – danes Markovci pri Ptujju) in Jurija najmlajši sin barona Gašperja Trakoščanskega, ugleden vojaški poveljnik in poznejši hrvaško-slavonski ban, je bil v mladosti v nenehnih denarnih zagatah, ki mu jih je povzročil nerazumno zadolženi oče. Ženitev mu je hkrati prinesla olajšanje: leta 1595, verjetno takoj po poroki, mu je soproga Marija Ana zastavila svojo Ljutomersko dediščino v ocenjeni vrednosti 122 im. f. (!), kar je nenavadno, saj je z njenimi prihodki razpolagala še živeča Barbara, vdova Alapić. S pridobljeno ustrezno dobro materialno podlago je utemeljil posebno rodbinsko vejo, ki se je po svojem sedežu poimenovala »Ljutomerska«. Oba sta tu nedvomno tudi živela in imela osem otrok: sinova Gašperja in Franca ter hčerke Saro, Katarino, Barbaro, Evo, Suzano in Uršulo (kot redovnica s. Cecilija).

Dedič Ljutomera je bil prvorojeni sin Gašper (18. 4. 1605–22. 5. 1662 oziroma 1668 (?)), baron Trakoščanski in Ljutomerski, gospod Klenovnika, Braneka, Vukovine in Velikega Kalnika. 9. junija 1630 se je poročil z Ano Veroniko pl. Eibiswald (Ivnik) (1611/12–2. 4. 1654) in leto zatem od Mailgräberjev kupil – po Mandušičevi pa nasledil (morda po malo prej umrli materi) – sosednje gospostvo Branek z gradičem, ki je bil udobnejši za bivanje, in ga pridružil Ljutomeru, kar pa je trajalo le do odkupa Braneka s strani Tomaža Ignaca Maurerja/Mauerburga.⁶⁵ Hkrati je celotna takratna rodbina Drašković isto leto (1631) prejela podelitev grofovske časti, s katero je dosegla karierni vrhunec. Svetoštetfanski kralj Ferdinand II. je njene pripadnike v okviru Madžarskega kraljestva povzdignil v grofe Ljutomera s potrjenimi ostalimi predikati. 14. septembra 1635 jim je čast potrdil in dodal trajnost naziva za vse njihove potomce obeh spolov. Tamkajšnje gospostvo je tako postalo edini temelj grofovskega predikata rodbine, ki ga je treba po Naschenwengu dodajati njihovim potom-

cem do 19. stoletja in še naprej, saj do danes niso izumrli. Vladarjeva poznejša potrditev časti v okviru cesarstva pa ni znana.

Že jeseni 1631 naj bi Gašper svoj delež Ljutomera razdelil med več članov rodbine, med njimi tudi starejši sestri Sari († 1673), poročeni v rodbino grofov Rima-Seči.⁶⁶

Gašper Drašković ob štirih hčerkah ni imel sinov ter je bil zadnji moški solastnik Ljutomerskega gradu in posesti iz te rodbine. Živel je izrazito prek svojih realnih materialnih zmožnosti, saj je kot mecen velike vsote vlagal v gradbeno-arhitekturne in umetnostne projekte, za katere se je kar naprej zadolževal in odprodajal lastno posest. Hkrati je imel mnoge druge izdatke, ki so bili običajni za takratni magnatski sloj. Posledično je reševal denarne stiske, kot je vedel in znal. V ta namen je izkoristil tudi prvo hčerko Marijo Evzebijo (9. 1. 1632–24. 9. 1650): zaročil jo je z Jurijem Frankopanom, nato pa zaroko razdril in se o poroki pogodil s pozneje znamenitim Nikolajem Zrinskim, ki mu je obljubil polog velike količine gotovine, Gašper pa za doto celotno posest Branek in dele dveh poglavitnih rodbinskih posesti Trakoščana in Klenovnika. Ko so tik pred poroko za to izvedeli njegovi sorodniki, je nastal škandal, ki se ni polegel niti po poroki (ta je bila na Braneku 11. februarja 1646).⁶⁷

Še hujši škandal pa je izbruhnil po hitri smrti Marije Evzebije (1650), ko bi Gašper moral Zrinskim izpolniti obveze iz pogodbe, pa jih ni zmožel. Ti so nasilno vdrli na območje posesti in si prilastili devet krajev. Spor je rešil šele kralj Ferdinand III. Pri tem pa lahko omenimo tudi kuriozitetu: razen denarja je Zrinski zahteval in tudi dobil 20 sodov vina, od tega deset iz Ljutomera (!). Že vmes in nato do smrti je Gašper v skrajni denarni stiski razprodajal manjše in večje dele tamkajšnje posesti, ki jih je nesmiselno vnovič naštevati.⁶⁸ Kupce je našel tako med Štajerci kot med hrvaškim in madžarskim plemstvom.

Poroke Gašperjevih sester, njegovih hčera in njihovih potomcev so z delitvenimi dotami dokončno zapečatile nadaljnjo usodo nekdanj ogramnega Ljutomerskega gospostva. Z Gašperjevo smrtjo je lastništvo postalo težko pregledno: ob že dotedanjih so se pojavili štirje novi solastniki Dolnjega gradu in neznane pripadajoče posesti: sestra Sara, poročena z grofom Dionizijem pl. Rima-Sečijem,⁶⁹ lastnikom Gornje Lendave in Murske Sobote, ter člani z groficiami Drašković poročenih rodbin Rattkay, Svetonič in Prankh. Te deleže sta nato že kot nova lastnika Braneka postopoma odkupovala dr. Tomaž Ignac

⁶⁶ Mandušić, *Povijest obitelji Drašković*, str. 150 in op. 709. Avtorica pri tem citira Slekovčevo razpravo Grad in graščina, str. 181, kjer pa tega ni (!), kot tudi pri Kovačiču ne.

⁶⁷ Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 1004 [1588].

⁶⁸ Kovačič, *Ljutomer*, str. 194–199.

⁶⁹ Več o tej rodbini Hozjan, Zgodnjenovoveško Prekmurje, str. 23–25 in 33–39.

⁶⁵ Prav tam, str. 340 [530] in celoten sestavek o Draškovičih str. 307–309 [478–482].

Maurer baron Mauerburg in njegov istoimenski sin Tomaž Ignac ml., sin slednjega oziroma vnuk prvega Maurerja Jurij Anton Ignac pa je odkupil še objekt Dolnji grad. S tem se dokupi in priključitve nekdanj ljutomerske posesti očitno niso zaključili. Za njimi je celotno združeno posest s poroko pred sredo 18. stoletja podedovala rodbina Codroipo in jo imela v lasti do razpustitve gospostev, v močno zmanjšani in lastniško spremenjeni obliki pa še naprej.

Jurij Anton Ignac baron Mauerburg je leta 1719 poravnal še zadnje dolgove Rattkayev in tako postal edini lastnik Dolnjega gradu, ki ga je nato pridružil Braneku, Cvenu in dvoru Babinci. Z dvema ženama je imel skupaj enajst otrok, vendar sta predpisano polnoletnost za dedovanje posesti (dopolnjenih 24 let) dočakali le dve hčeri, Ana Eleonora Šarlota (20. 1. 1722–Branek 7. 1. 1765) in Ana Jožefa Konstancija.⁷⁰ Njun skrbnik je postal Karel Leopold baron Gabelkhofen, ki je s posestjo gospodaril polnih 14 let. Za glavno dedinjo je bila določena starejša od njiju – Ana Eleonora. Skrbnik jo je dal v zakon furlanskemu plemiču Francu Ksaverju grofu Codroipo († 15. 4. 1779), kar ni bilo nič nenavadnega oziroma je bilo v skladu z družinsko tradicijo iskanja partnerjev na skrajnem zahodu notranjeavstrijskih dežel: že njen dedek se je poročil z Ano Marijo grofico Coronini pl. Cronberg. Ana Jožefa je postala nuna (sestra Ksaverija), pristopila k dominikankam v Gradcu in se odpovedala svojemu delu dediščine v korist svojega reda. Tako je Ana Eleonora s soprogom 20. februarja 1746 postala prava in edina lastnica Braneka, Dolnjega gradu, Cvena, Babincev in drugih zemljišč.⁷¹

Rodbina Codroipo

Iz Furlanije izvirajoči Codroipi so s poroko Franca Ksaverja in Ane Eleonore, roj. baronice Mauerburg (4. 11. 1744), prišli do priložnosti dedovanja celotne združene posesti. Njun univerzalni dedič je postal nečak Hieronim († 1840) grof Codroipo, nato štajerski deželan. Enako kot njegov stric je tudi on vso tamkajšnjo posest prepustil v oskrbo upravnikom ter do smrti živel v Italiji. Po njem so jo podedovali sin Franc grof Codroipo, njegova sin in vnuk Hieronima ter sestra slednjega Lucija. Po prezgodnji smrti brata Hieronima se je ta s pogodbo z nečakom Hieronimom grofom Codroipom leta 1891 dogovorila o delitvi posesti: Hieronim je dobil Branek, Lucija pa Dolnji grad.⁷²

II. Gospostvo Branek ter imenja Cven, Babinci, Noršinci in Lukavci

Gospostvo Branek (»Gornji grad«; Mallegg)

V zadnjih dobrih dvajsetih letih sta o tej posesti pisala M. Janežič in J. Donša, oba na osnovi Slekovičeve in Kovačičeve objave. Tako bom na tem mestu opozoril le na nove podatke, s katerimi lahko dopolnim že znane.

Za poznosrednjeveško dobo je o posestnem sedežu na hribu nad krajem Branoslavci zelo malo podatkov. Janežičeva v celoti povzema Kovačiča,⁷³ Donša pa je pravilno opozoril na Kovačičevo zgrešeno trditve o rodbinskem imenu Perneških, ki naj bi izviralo iz kastelonima oziroma toponima *Brunigl* (Branek?). Hkrati je zastavil »privlačnejše« vprašanje, ali ni bilo prav obratno. V resnici so Perneški dobili ime po nekdanjem gradu (zdaj razvalina) Pernegg južno od Brucka na Muri.⁷⁴ V *Historični topografiji* I se izpis predstavlja le kot toponimični pojem – to pomeni, da omemb objekta, razen tamkajšnje kurije iz poznega 13. stoletja, v dosegljivih virih do začetka 16. stoletja ni.⁷⁵ Kraj *Brunigl* so Perneški dobili v fevd v prvi polovici 15. stoletja skupaj z drugimi okoliškimi posestmi in prihodki. Vendar je bil njihov spodnještajerski posestni in lastniški sedež grad Negova, ki so ga imeli v lasti do izumrtja rodbine (1532). Nihče od članov rodbine Braneka ni navajal v svojem plemiškem predikatu. Očitno so ga kot že dokončno osamosvojeno posest prodali Herbersdorfom že nekaj prej, saj o pridobitvi v obliki dote ne more biti govora – porok med člani teh rodbin ni bilo.

S Francem pl. Herbersdorfom (okrog 1490–1566), »gospodom Herbersdorfa in Praunegga (Braneka) v Slovenskih goricah«, je slika lastništva in že tudi posesti Braneka od leta 1527 jasnejša, saj so ga ti znani Štajerci nedvomno pridobili v dedno last. Franc je za braneško glavarino leta 1527 prijavil vsaj 60 družin (celotno število kmetij ni znano), kar je Pirchegger označil s besedami »mit einer kleinen Gült« (!), 15 oziroma 16 let pozneje pa v imenjski cenitvi za Branek kar 93 kmetij in 87 gorninskih vinogradov. Vsaj za ta obseg je Pircheggerjeva oznaka prav smesna. Njegovi dediči, v istem stoletju pobaronjeni in nato grofje, se do srede 17. stoletja nazivajo »gospodje St. Ulricha in Prauneka (Branek)«, med njimi tudi Karel baron Herbersdorf, gospodar Halbenraina nad Radgono, pokopan leta 1606 v prekmurski Tišini.⁷⁶

Očitno je Franc svoje celotno tamkajšnje ozemlje upravno takoj priključil gospostvu Herbersdorf s sedežem Allerheiligen pri Wildonu, lastil pa si je še

⁷⁰ Za vse genealoške podatke o Mauerburgih – tudi v nadaljevanju – prim. Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 662–664 [1039–1041].

⁷¹ Janežič, Dolnji grad, str. 7–8.

⁷² Prav tam.

⁷³ Prav tam; Kovačič, *Ljutomer*, str. 201–203.

⁷⁴ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 55–57 [73–76].

⁷⁵ Blaznik, *Historična topografija* I, str. 55.

⁷⁶ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 524–526 [830–834].

Napoved glavarine (1527) Franca Herbersdorfa za imenje »pri Ljutomeru« (Branek)⁷⁷

lokacija/kraj	število družin	lokacija/kraj	število družin	lokacija/kraj	število družin
na Kogu	?	Trnovci (<i>Ternaz</i>)	5	Branoslavci (<i>Prawneckh dorff</i>)	7
Cezanjevci (<i>Czesarnn</i>)	10	Radomerje (<i>Puchlarnn</i>)	7	Brezje (Brezovec?) (<i>Pirckh</i>)	2
Jamna (<i>Am Jam</i>)	13	tik ob gradu Branek (<i>Prawneckh Schloß</i>)	2	Radoslavci (<i>Radislawzenn</i>)	14

Napoved imenjske cenitve (1542/1543) Franca Herbersdorfa za posest »pri Ljutomeru« (Branek)⁷⁸ – hubna posest

lokacija/kraj	število kmetij	lokacija/kraj	število kmetij	lokacija/kraj	število kmetij
na Kogu (<i>Am Kbag dorff</i>)	9	Trnovci (<i>Ternautzndorff</i>)	5	Branoslavci (<i>Praunegkb</i> ; tudi <i>Malleggendorff</i>)	8
Cezanjevci (<i>Cessarn Darff</i>)	8	Radomerje (<i>Pibeldorff</i>)	9	Brezje (Brezovec?) <i>Pigdorff Bej der pössenitz</i>)	3
Jamna (<i>Dorff Am Jam</i>) + mlin + 2 gostača	12	Vodranci (<i>Adriantzn</i>)	4	Radoslavci (<i>Vratislautz Darff</i>)	15
Obrež (<i>Obresdorff</i>)	20	Ormož	?	SKUPAJ: + mlin, dva gostača	93

Napoved imenjske cenitve (1542/1543) Franca Herbersdorfa za posest »pri Ljutomeru« (Branek)⁷⁹ – gorskopravni vinogradi:

lokacija/gorice	število vinogradov	lokacija/gorice	število vinogradov
na Kogu	18	Majcenski vrh	8
Cezanjevci (<i>Zessarperg</i>)	12	Strmec pri Hermancih	13
Vodranski vrh (<i>Odriantzn perg</i>)	9	Kamenščak (del) (<i>Der claim Stainperg!</i>)	11
Radomerščak (<i>Puehler perg</i>)	16	SKUPAJ: (ocenjena vrednost posameznega vinograda od 3 do največ 30 im. f.)	87

Kalsdorf. Podatki v virih, prvi znani za braneško posest sploh, so bili konkretni.

Te podatke iz virov je treba primerjati z navedbami v inventarju urbarialnih virov v IV. poglavju, saj so tam vidne drobne razlike v posesti tako v glavarini kot v imenjski cenitvi.

Nekje pred koncem 16. ali na prelomu 16. v 17. stoletje so novi lastniki z nakupom od prejšnjih vsaj za tretjino stoletja postali Meylgrab(n)erji, statusno hitro vzpenjajoča se rodbina. Silvester Meylgraber, poplemenjen leta 1592, je imel sinove Janeza Franca, Jeremijo, Salomona, Karla in Emerika, ki so s cesarjevim izboljšanjem plemstva leta 1609 dobili pravico do predikata »pl. Braneški« (*von Meileck*). Janez Franc Meylgrab(n)er (tudi *Mellgruber*), od leta 1618 vitez *Meylegg*, nosilec lastniške pravice do posestno že povečanega gospostva, je bil leta 1621 povzdignjen v barona s predikatom *von und zu Maylegg* ter ga za-

pustil sinu Salomonu, vnovič pobaronjenemu leta 1625.⁸⁰ Nadaljevanje lastništva je že znano, saj ga je ta devet let pozneje prodal Gašperju Draškoviču. Takratni obseg braneške posesti je bil ovrednoten z že 205 im. f., kar je bilo že občutno več kot na primer nekaj poznejši ljutomerski gosposčinski delež Draškovičev (122 im. f.).

Natančno leto Draškovičeve prodaje Braneka – in ne dedovanja, kot se je ugibalo – Tomažu Ignacu Maurerju (Fehring (slov. Borinje) okrog 1615–Gradec 8. 12. 1686) ni znano. Najverjetneje tudi ni mogoče govoriti o novitem nakupu, temveč je ta potekal v vsaj dveh (ali več) fazah – od prvotnega zakupa posesti Cezanjevci in Grabe še pred letom 1660 do konca leta 1670. Opustitev dotakratnega rodbinskega imena in izboljšani plemiški predikat v »pl. Mauerburg na Braneku (*Meilegg*)« je novi lastnik namreč dobil 2. januarja 1671. Zato S. Pavličič upravičeno trdi, da je postal edini lastnik gospostva že pred tem.⁸¹ Malo pred smrtjo je bil s svojimi potomci povzdignjen v baronski stan kot baron Mauerburg gospod Braneka (*Mallegg, Maillegg*), St. Josepha (pri Gradcu), »Doljnega Ljutomera« in Cvena.

⁷⁷ Prav tam: *Schatzung meiner Guetter zu Luettenberg wie hernach volgt*.

⁷⁸ Cenitev gorskopravnih prihodkov od sogornikov v njegovih vinogradih »pri Ljutomeru« (*zu Lutennperg*).

⁷⁹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Herrschaft Herbersdorf, najava Franca pl. Herbersdorfa za posest v Negovi, Obrežu, *Predaw* (?) in »pri Ljutomeru«: A.5. a Leibsteuer 1527, fol. 11v in naprej ter fol. 15–16; A.1. a Gültzuschätzung 1542, 14/186: Anlage des Wertes 1542, Neue Einlage 1543, fol. 45r–60v in 62–67v.

⁸⁰ O Meylgrab(n)erjih Naschenweng, *Der landständische Adel* 2, str. 669 [1049–1051].

⁸¹ Pavličič, Dr. Tomaž Ignac Maurer, str. 57–59.

Kot vrhunski pravnik in iznajdljiv uradnik, predan katoliški veri, je doktor obojega prava Tomaž Ignac, preporoditelj in vnovični združevalec zemljiške posesti na Ljutomerskem, začeni z letom 1647, doživel strmo se vzpenjajočo uradniško ter odvetniško kariero in hkraten izjemen, skorajda pravljичni družbenostatusni dvig.⁸² Medtem se je njegov drugi zakon z več kot tri desetletja mlajšo soprogo končal s katastrofo. Naj v zvezi z njim omenimo nekaj dejstev in zastavimo konkretna vprašanja:

Sprva delo v deželni upravi Štajerske in hkratna specializacija za odvetnika v dednopravnih zadevah, nato od leta 1661 dolgoletno vodenje notranjeavstrijske vlade na položaju vladnega kanclerja in končno leta 1680 mesto dvornega podkanclerja na graškem dvoru, leto zatem pa kot karierni vrhunec članstvo v graškem dvornem tajnem uradu so mu omogočili, da je bil na tekočem z vsemi zanj življenjsko pomembnimi informacijami o ljudeh, njihovih težavah, sploh dedno-posestnih zapletih itd. Tako je (s)poznal vse količkaj pomembne osebnosti Notranje Avstrije in obratno, vsi so poznali njega. Postal je klasični prototip zgodnjenovoveškega uradniškega vplivneža, za katerega je obveljala oznaka v znanem temeljnem priročniku o razvoju uprave v notranjeavstrijskem prostoru: »Teža osebnosti pogosto pretehta njen formalni položaj.«⁸³

S svojo vlogo v sodnem procesu proti zarotniku grofu Tattenbachu se je izjemno priljubil deželnemu knezu in cesarju Leopoldu I. in se odtlej sončil v njegovi milosti. Od tod njegov nenaden družbeni vzpon do baronskega naziva ter druženje z najvplivnejšimi in najbogatejšimi ljudmi Notranje Avstrije in cesarskega dvora, na primer s člani rodbine Eggenberg, kar se pokaže med drugim v porokah nekaterih njegovih potomcev.

Oborožen s pravimi informacijami je v sorazmerno kratkem času pomnožil svojo zemljiško posest, pri čemer pa se je dobro vprašati: Zakaj se je posestno ugnezdil prav na Ljutomerskem? To je bila nedvomno izjemno strateško premišljena poteza, saj je vedel tako za denarne stiske Gašperja Draškovića kot za lakomnost trenutnih lastnikov drugih delov Ljutomerske posesti, ki jih je s primerno »predpripravo« odkupoval po zanj idealni ceni. Ker je bil po rodu iz Fehringa ali najbližje okolice, je gotovo vsaj za silo razumel (morda celo govoril) slovensko.

Katera ideja ga je vodila pri tem, če sploh? Ali je morda imel celo jasno vizijo obnove velikosti in »slave« Ljutomerskega gospostva kot osnove za morebitno kandidaturo za grofovski predikat na podlagi »ljutomerskih« Draškovića? Ali jo je usodno vcepil v zavest svojim potomcem? Zelo verjetno je šlo vse njegovo ravnanje v tej smeri, saj so bili karierni »čudeži« v obliki izjemnega družbenega vzpona iste

osebe (na primer od prodajalca v trgovini na Ptuj do državnega grofa) v Notranji Avstriji v 17. stoletju resnično možni. Valentinitz piše, da je v oporoki malo pred smrtjo – ko je že vedel, da mu je naziv grofa nedosegljiv – svoje zemljiško imetje razdelil v obliki ustanovljenega fidejkomisa iz spodnještajerskih posesti, kar jasno nakazuje željo po dinastičnem dvigu potomcev v višave. Sicer je šele njegovemu vnuku uspelo zaključiti konsolidacijo te posesti. Za kaj več pa je zmanjkalo časa in ustrezno sposobnih moških potomcev.

Mauerburgi so posest z nenehnimi nakupi posameznih delov nekoč Ljutomerske zemlje in drugih zemljišč, tudi čez današnjo državno mejo, močno povečali. Upravni okvir gospostva Branek je vključeval tudi posestni urad Labuttendorf vzhodno od Lipnice (Leibnitz) z osem podložniki, ocenjenimi na 9 im. f. Urad je Tomaž Ignac Mauerburg leta 1680 zakupil od Ota Viljema Rainerja pl. Hohenraina, ga pet let pozneje (1685) v celoti prepisal nase ter vključil v Branek.⁸⁴ Hkrati je pričel gospostvo deliti za dote, saj je doživel poroki dveh hčera, Rozine Barbare leta 1684 z vojakom iz Španije Francem Kristofom pl. Amenzaga (tudi Amazaga, Ame(n)zaga)⁸⁵ in Marije Klare Katarine leta 1686 s kranjskim baronom Janezom Viljemom Kuschlan(d)om. Neustrezna in nepravilna pa je Naschenwengova razvrstitev obeh njegovih sinov dvojčkov v družinski genealogiji, saj je kot starejšega po rojstvu in zato začetnika starejše rodbinske veje Mauerburgov opredelil Janeza Jožefa Zajfrida in nato Tomaža Ignaca ml. († 1693) kot mlajšega in tako začetnika mlajše veje. Njun enoviti krstni vpis jasno priča o tem, da je bil kot prvi krščen slednji, in to kar z očetovima imenoma. Oče ga je določil za univerzalnega dediča, medtem ko je Janez Jožef na temelju očetove oporoke in hitrega tozadavnega dogovora z bratom dvojčkom dobil denarno odškodnino ter majhen del zemljiške posesti.⁸⁶ Enako sta bili dedno odpravljeni obe hčerki.

Očetov ugled je vejo Tomaža Ignaca ml. izredno dvignil, saj se je lahko poročil z grofico Ano Marijo Coronini pl. Cronberg. Naschenweng je zapisal, da je bila njuna poročna pogodba potrjena 6. februarja 1686, kar pa se je – ob verodostojnosti podatka (!?) – očitno zgodilo leta po poroki, saj je kot njun prvorojeni otrok navedena že leta 1682 (po Kovačiču pa šele 1691 (!)) rojena Franciška Antonija Ana Amalija, nato poročena s plemičem iz ugledne rodbine Maksimilijanom Antonom grofom Thurn-Valsassina – rodbine, katere član, grof Karel, je njenemu dedu

⁸⁴ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 721: Mallegg, Herrschaft, str. 824.

⁸⁵ Naschenweng, *Der landständische Adel* 1, str. 21 [19].

⁸⁶ Pfarrarchiv Graz-Hl. Blut, Taufbuch VI 1651–1659, str. 474, vpis krsta: 27. maj 1658: *Thomas Ignati [et] Johannes Iosephus Gemini*, v rubriki Botri (*Patrini*) za botre Janeza Jožefa pred njihovimi imeni zapisano *Zu dem andern*. Omenjeni dogovor in po njem izpisan urbar izročene posesti slednjemu sta vsebina tukajšnjega naslednjega sestavka.

⁸² Valentinitz, *Eine Juristenkarriere*, str. 103–126.

⁸³ Spreitzhofer, *Notranjeavstrijska centralna oblastva*, str. 66.

Tomažu Ignacu st. pred leti speljal drugo ženo Ano Marijo. Do te poroke gotovo ni prišlo slučajno, saj so za to nedvomno vedeli vsi živeči Mauerburgi. Je morda šlo za svojevrstno pomiritev med rodbinama?

Dedič Tomaža Ignaca ml. je postal njegov sin Jurij Ignacij Anton baron Mauerburg (11. 6. 1688–Branek 6./7. 5. 1730), gospod Braneka, St. Josepha, Gornjega in Dolnjega Ljutomera, Cvena in Babincev, kar pove, kako se je množila rodbinska posest in dosegla največji obseg prvotne ljutomerske gosposčine. Nadaljevanje z njegovo hčerko in univerzalno dedinjo Ano Eleonoro Šarloto pa je že opisano.

Z datumom vpisa 4. avgusta 1705 je ob skorajda povsem odsotnih virih za to posest ohranjen povzetek popisa ognjiščnega davka (*Herdsteuer*).⁸⁷ Karel Ferdinand baron Schaffman, takratni upravnik zemljiške posesti Mauerburgov in skrbnik nedoletnih otrok pokojnega barona Tomaža Ignaca ml., je na zahtevo oblasti v Gradec dostavil vsoto prešteti podložnih hiš gospostva Branek – torej brez podložnikov Dolnjega gradu in drugih posesti. Naštel je 67 celih kmetij, 32 polkmetij, 53 kajž in 36 vinogradniških kajžarjev,⁸⁸ skupno 188 hiš. Popisali so le obdavčljive urbarialne podložnike, medtem ko takrat gotovo že obstoječih viničarjev tu ni. Podatek je dragocen, saj bo zelo dobrodošla primerjava obsega te posesti z obsegom združenega gospostva natanko pol stoletja pozneje v terezijanskem popisu hiš.

Babinci

Na zemljišču oziroma v okolici tamkajšnjih kar dveh strelskih dvorcev (v 15. stoletju in naprej: *Wagenhof*) že v 13. stoletju zaznamo pestro posestno dogajanje, kar se je nadaljevalo še vse 15. stoletje. Omenjeni Janez Schweinbeck st. je pred smrtjo tu pridobil sedem kmetij, kar so v hasnovanje (ali že v last (?)) dedovali njegovi potomci. Istoimenski kraj (*Wagendorf*) je že malo pred sredo 15. stoletja štel 22 kmetij. Po izumrtju ljutomerskih Schweinbeckov je posest – takrat že znova kot sestavni del Dolnjega gradu – šla v delitveni proces, medtem ko so Breunerji svoj del tamkajšnjih kmetij za doto dobili že

prej. Zapisano je že bilo, da je Eleonora, vdova Karla Gašperja Breunerja, leta 1573 za dimnino prijavila šest njegovih polkmetij v Babincih.

V 17. stoletju jo je z nakupom pridobil Tomaž Ignac st. Mauerburg in jo kot odtelj osamosvojeno imenje izročil za doto hčerki Rozini Barbari ter soprogu Francu Krištofu pl. Amenzaga. Leta 1725 je tamkajšnjih 28 podložnikov hkrati z vsemi pritliklinami in pripadajočim od takratne lastnice grofice Marije Terezije Zehentner odkupil Jurij Ignac Anton Mauerburg ter vse to takoj vključil v združeno posest Branek-Ljutomer.⁸⁹

Cven

Razvojna pot te obmurske posesti (v 15. stoletju: *Wyenn; Wienn*)⁹⁰ je bila podobna mnogim tamkajšnjim poznosrednjeveškim drobnim posestnim enotam – delom prvotnega ljutomerskega gospostva.⁹¹ Lastnik, deželni knez, jih je dajal v dosmrtni fevd ali daroval v last. Cven ni imel tradicije strelskih dvorcev. Proces osamosvajanja imenja v smislu izločitve iz gosposčinskega okvira se je pričel že v 14. stoletju. Istoimenski kraj je malo pred sredo 15. stoletja štel 20 kmetij in je bil takrat že več desetletij last bližnjega trga. Rudolf Lasberški, dolgoletni ljutomerski gradnik in že nedvoumni lastnik te posesti, jo je namreč leta 1410 podaril trgu kot vir za gotovino 10 funtov, ki jih je moral trg vsako leto izročiti tamkajšnji župniji v smislu njegove (Rudolfove) mašne ustanove (beneficija). Na posesti se je število kmečkih enot povečevalo. Do konca 15. stoletja si jo je prilastilo gospostvo ter jo vključilo med gosposčinske urade. S tem je beneficij ugasnil, saj gospostvo oziroma njegovi lastniki gotovo niso upoštevali denarne obveze gospostva do župnije. Zanimivo je, da je ta zgodba po Kovačiču svojevrsten epilog doživela šele v drugi polovici 19. stoletja, ko si je župnija s pomočjo oblasti kot enkratno povrnitveno odškodnino izborila vsoto 300 gld in vsakoletno rento 13 gld, od katere je organist dobival 42 kr letno.

Prvo občutnejšo posestno delitev tega imenja je prinesla izročitev dote ob poroki Uršule Schweinbeck s Krištofom Breunerjem: kot zapisano, so njuni potomci v drugi polovici 16. stoletja tam imeli osem kmetij.

Preostali urad Cven in tamkajšnji »kastel«⁹² so nato ob dedni delitvi gospostva pridobili Alapići. Njihovi dediči Draškovići so ga ob hudi zadolženosti prodajali po kosih. Še pred sredo 17. stoletja pa je po večletnih prepirih zavoljo te posesti njegova lastnica, skupaj s solastništvom dela Dolnjega gradu, naposled postala Gašperjeva sestra Sara. Pirchegger trdi, da je takratni urad obsegal bergfrid, ribiško pravo v Muri

⁸⁷ Luknjar, »Perkhrechts Einlaag«, str. 31.

⁸⁸ Izraz »vinogradniški kajžar« (*Berghold*) oziroma »vinogradniška kajža« (v konkretnem viru: *Rucksäfsiger Bergholden Haus* oziroma *Häußer*) je v zgodnjenovoveških virih za gosposčine na spodnještajerskih, delno vinogradniških območjih običajen vsaj od druge polovice 17. stoletja; enačen je z narečnim izrazom želár. V slovenskojezični strokovni terminologiji pa je nov in ga avtor uvaja kot del kajžarskega sloja, o katerem se je doslej manj pisalo, nekaj pa le. Izraz izpostavlja določeno stopnjo neujemanja s položajem običajnega kajžarja, saj – prav tako bodisi podložen gospostvu ali osebno svoboden – »drži vinograd/gorico« (nem. *Berg holden*). Živi v kraju ali ob vinogradu ter poseduje vinograd in ga obdeluje kot podložni imetnik ali v izjemnih primerih kot njegov lastnik. Nikakor pa s tem ne more preživeti družine ter je prisiljen v še druga najemna dela. Na dlani je primerjava tega statusa s podobnim z oznako *Wald-Keusche* oziroma *-hütte*, ki je v virih iz 18. stoletja že udomačena na gospostvih z večjimi gozdnimi površinami.

⁸⁹ Blaznik, *Historična topografija I*, str. 35; Kovačič, *Ljutomer*, str. 220–211; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 55.

⁹⁰ Blaznik, *Historična topografija I*, str. 118.

⁹¹ Kovačič, *Ljutomer*, str. 88 in 212–214.

⁹² Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 55.

Terezijansko štetje hiš 1754: imenje Lukavci⁹³

urad	kmetije/kajže	urad	kmetije/kajže	urad	kmetije/kajže
Logarovci	19	Lukavci	31	Radoslavci	47
Gajševci	11	Bodislavci	11	<i>Sellerdorff</i> (Selišči ?)	8
				SKUPAJ: kmetije, kajže	127
gorice/ 'vrhovi'	vinograd. kajže	gorice/ 'vrhovi'	vinograd. kajže	gorice/ 'vrhovi'	vinograd. kajže
'Mali Brebrovnik'	2	Spodnji Brebrovnik	10	Pavlovci	5
Podgorci	3	Žvab	3	Senik	2
Zbigovske gorice (<i>Weixelberg</i>)	5	SKUPAJ: vinogradniški kajzarji	31	SKUPAJ: vse popisane hiše	158

trg Verzej	popisanih 76 trškemu davku zavezanih hiš
-------------------	--

in potokih ter mitnico v Moti, od hubne posesti pa 56 podložnikov v šestih krajih; hkrati naj bi podložniki sosednjih Zrinskih prav tu odtujili za sto dinarskih dni zemljišč. V zakonu z grofom Dionizijem Rima-Seči je Sara imela pet otrok. Tamkajšnja posest je zapisala hčerkama Julijani in Mariji Marjeti, ki sta si jo takoj po njeni smrti razdelili na pol. V letih pred povzdigom v baronski stan je Tomaž Ignac Mauerburg že zmožgal od njiu odkupiti oba deleža in Cven lastniško znova združiti v svojih rokah, o čemer priča njegov baronski predikat. Zadnja faza samostojnosti posesti se je zaključila z naknadno upravno pripojitvijo Braneku.⁹⁴

Lukavci s trgov Verzej

O tej posesti in posebej o njej pripadajočem trgu Verzej obstajata diplomsko in magistrsko delo.⁹⁵ Pred koncem 13. stoletja sta tam zabeležena kar dva strelska dvorca, katerih razvojna pot se je očitno ločila najpozneje v 15. stoletju. Enega so sredi stoletja v fevd prejeli Schweinbecki in ga obdržali do delitvenih procesov v prvi polovici 16. stoletja, ko njegova posest preide v roke Alapičev in za njimi Draškovičev. Vmes se je očitno zmanjšala. Gašper grof Draškovič je leta 1648 baronici Siguni Khevenhüller prodal le še pripadajočih šest in pol hub z burgridom in desetino. Posest drugega strelskega dvorca skupaj z ohranjenim grajskim objektom, ki pa je že vključevala nekoč deželnoknežji fevd trg Verzej, je isti Draškovič leta 1632 prodal Juriju pl. Stübichu, lastniku gospostva Špilje (Spielfeld). Ta jo je hitro upravno vključil v to gospostvo, kjer je pod drugimi lastniki – tako med letoma 1730 in 1791 grofi Kacijaner – z nazivom imenje Lukavci ostala do leta 1848.⁹⁶ Zapisano je že, da je deželskosodni okraj Ljutomer v dru-

gi polovici 18. stoletja vključeval tudi kraje Lukavci, Logarovci in Radoslavci, in sicer v okviru imenja Lukavci kot del gospostva Špilje. Takrat je točnejša posestna slika imenja obsegala urbarialna zemljišča in urbarialne ter gorskopravne vinograde ter v terezijanskem popisu ločeno popisan trg Verzej.

Upoštevanja vreden posestni obseg skupno 158 hiš oziroma kajž brez posebej popisane trga Verzej je takrat predstavljal dobro tretjino hiš (362) celotnega popisane gospostva Špilje. Glede na število in velikost kmetij kot pokazatelja premožnosti so bili takratni Lukavci solidno gospodarstvo. Imeli so štiri cele, tri tričetrtinske, 17 polovičnih in precej četrtrinskih kmetij (61). Največ jih je bilo na področju Lukavcev z bližnjo okolico. Tudi običajnih kajzarjev je bilo precej, največ v Radoslavcih (22), k tem pa je treba prišteti še 31 vinogradniških kajzarjev.

Lukavci so pred letom 1848 postali sedež okrajne gosposke. Graščina je takrat obsegala eno trško in 15 vaških občin: trg Verzej, Stara Nova vas, Grabbe, Grlava, Iljaševci, Kokoriči, Sv. Križ (Križevci), Krištanci, Logarovci, Lukavci, Ključarovci pri Ljutomeru, Banovci, Bunčani, Vučja vas, Boreci in Bučecovci. Okraj je imel 577 hiš, 630 družin in 3261 duš, graščina pa vinogradniške podložne kajzarje in gotovo tudi viničarje v goricah na/v Jeruzalemu, Kogu, Križanjščaku, Pavlovskem vrhu, Podgorcih, Radoslavcih, Žvabu, Seniku, Kamenščaku, Trnovcih, Vičancih, Vogričevcih, Vinskem vrhu, Berkovcih, Bodislavcih, Brebrovniku in Cvetkovskem vrhu.⁹⁷ Po odpravi zemljiških gospostev leta 1848 je ocenitvena vrednost imenja, seveda brez trga Verzej, znašala malce več kot 35.155 gld.

Noršinci

Strelski dvorec v Noršincih (kraj v 15. stoletju: *Narschen; Arschen; Orschen*; nato *Urschendorf*,⁹⁸ sam dvorec v 18. stoletju morda *Pranckher hoff* (?)) – glej III. poglavje) je znan od 13. stoletja. Posest je imela podobno usodo kot Babinci. Po delitvenih procesih

⁹³ StLA, Laa. Archiv Antiquum, Gruppe I – Häuserzählung 1754, Marburger Kreis: K. 16, H. 62, št. 182: *Lukauzen* (Lukavci), in K. 17, H. 66, št. 203: *Wernsee Nach der Herrschafft Lukauffen* (trg Verzej) v okviru imenja Lukavci.

⁹⁴ Prim. Radovanovič, Dvorec Cven, str. 5–10.

⁹⁵ O Lukavcih: Dreven, *Imenje Lukavci*; o istem imenju in trgu Verzej: Jergovič, *Trga Verzej in Ljutomer*.

⁹⁶ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 46 in 56–57.

⁹⁷ Dreven, *Imenje Lukavci*, str. 34.

⁹⁸ Blaznik, *Historična topografija II*, str. 15.

v zgodnjem 16. stoletju je prišla v upravni okvir gospostva Lichtenegg pri Wartbergu v dolini Murice, katerega lastniki so bili po Reischerjih bratje Stallerji in njihovi dediči. V imenjski cenitvi leta 1542 so nekdanjo posest strelskega dvorca spremenili v del svojega posestnega urada Ljutomer in v samem kraju prijavi 16 podložnikov, v treh okoliških krajih pa še 19.⁹⁹ Okrog leta 1600 so celoten urad prodali Silvestru Mailgräberju, čigar sin Janez ga je pridružil gospostvu Branek, v katerem je ostalo nadaljnja stoletja.

III. Obdobje po združitvi obeh večjih gospostev pod edinim lastnikom (od 1719)

Z letom 1719, ko baron Mauerburg nastopi kot edini lastnik že lepo zaokrožene združene oziroma odtlej enovite posesti Branek in Gornji Ljutomer, je napočila nova doba posestnega razvoja Ljutomerskega. Združena posest je še naprej vključevala tako dominikalno kot tudi rustikalno oziroma urbarialno zemljo ter urbarialne in gorskopravne vinograde. Poseben poudarek lastnika je bil na vinogradniških zemljiščih po gorskem pravu. Tudi ta posest – kot vse manjše in večje posesti v vzhodnih Slovenskih in Ljutomersko-Ormoških gorica – je bila ne le zemljiško gospostvo (*Grundobrigkeit*), marveč tudi

t. i. gorsko gospostvo (*Bergobrigkeit*) v smislu odnosa lastnika do zakupnikov teh vinogradov, imenovanih sogorniki. Lastniki gorice so načrtno množili število gorskopravnih zemljišč, kar je bila splošna tendenca v gospodarjenju s tamkajšnjo zemljo. Skoraj odveč je dodati, da je brez izjeme v vseh primerih šlo za gospostva z raztreseno ležečimi kmečkimi in nekmečkimi ter vinogradniškimi zemljišči, se pravi z nekaj kmetijami, kajžami in vinogradi v posameznem naselju ali v gorica oziroma »vrhovih«. V vsakem takratnem kraju oziroma gorica sta imeli posest vsaj dve ali več gospostev. V širši ljutomerski okolici sta kar obsežno, pa vendar hkrati raztreseno ležečo urbarialno in gorskopravno posest imela še gospostvo Gornja Radgona in imenje Lukavci v sklopu gospostva Špilje, ob njiju pa še cela vrsta, katerih pregled tamkajšnjih posesti sledi v naslednjem poglavju.

Le dve leti po nastopu edinega lastnika združene posesti je nastal register gorskopravnih oziroma gornjskih vinogradov in upravičencev (in ne le »gorski vložek«, kot trdi Luknjar), njihovih hasnovalcev v lasti združene posesti Branek in Gornji Ljutomer. Ti vinogradi niso bili del gosposčinske urbarialne posesti in so jih hasnovalcem le delno obdelovali viničarski podložniki, zajeti v urbarialnih popisih, običajno oziroma večji del pa so si jih obdelovali sami. Zavoljo

Gorskopravni vinogradi združene zemljiške posesti po gornjskem registru iz leta 1721.¹⁰⁰
– v okviru gospostva Branek:

lokacija (gorice)	število vinogradov	lokacija (gorice)	število vinogradov
Hueberberg/Hujbar	1	Stermizberg/Strmec	6
Summarumberg ?	5	Tettenhengstberg/del Ilovščaka	7
Groß Dessnegsberg/ Veliki Desnjak	1	Illauz od(er) Kummerssberg/ Ilovci ali Kumerska graba – del Slamnjaka	4
Klein Dessnegsberg/Mali Desnjak	11	Kaysersperg/Kajžar	2
Samblbergs (?)	5	Großweinberg/Veliki Vinski vrh	15
Ostrogger od(er) Lachenberg/ Ostroški vrh ali Lahonščak	30	Rebreeberg/ del Slamnjaka	13
Gruschofzenberg (?)	8	Pihlberg/Radomerščak	15
Mekhottnigsberg/Mekotnjak	12	Mitter Berbronigh/Srednji Brebrovnik	8
Unter Steinberg/Sp. Kamenščak	2	Lannerstorff/Slanča ves	5
Klein Libonerwald/ pri Libanji	4	Libonen od(er) Paullusberg/ Libanja ali Pavlovski vrh	1
Khaysser Kreuz od(er) Püs Mantorf (?)	3	Sparberspachberg/pri Jastrebcih	5
Gomillaberg/Gomila	18	Michallozenberg/pri Mihalovcih	24
Schützenberg/pri Stročji vasi Nunska graba	1		

– v okviru gospostva Gornji Ljutomer:

lokacija (gorice)	število vinogradov	lokacija (gorice)	število vinogradov
Mekhottnagh und Stainberg/ Mekotnjak in Kamenščak	27	(?)torzberg (?)	17

⁹⁹ Prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 56, in sledeče, IV. poglavje.

¹⁰⁰ Luknjar, »Perkhrechts Einlaag«, str. 18–29 in 31.

kratkega razdobja od nastopa edinega lastnika so bile vinogradniške gorice v registru še ločene na vsako od obeh posesti. Register je podal natančno sliko številčnega stanja sogornikov na vsaki gorici in njihove gorninske obveze v vedrih gorninskega mošta.

Register je navedel skupno število 250 gorninskih vinogradov in 241 sogornikov, kar je razumljivo: podroben pregled imen pokaže, da so posamezniki hasnovali po dva vinograda. Na Mihalovskem vrhu sta vsak svoj vinograd hasnovala mož in žena. Lokacije goric – ob štirih neprepznanih – pričajo o tem, da jih je konkreten del ležal zunaj obsega prvotnega gospostva Ljutomer, kar je pomenilo, da so jih dotakratni lastniki Braneka nakupili priložnostno in ne na osnovi nekdanje pripadnosti gospostvu. V velikosti posameznih vinogradov so bile občutne oziroma kar ogromne razlike, ki jih prepoznamo po količinah gorninskih obvez iz enega vinograda. Segale so od najmanj pol vedra (čeprav ni nikjer navedeno, najverjetneje radgonsko vedro – dobrih 25 l) do celo 23 veder mošta. Med sogorniki najdemo kar nekaj po položaju zanimivejših oziroma uglednejših, recimo prelata ustanove v St. Lambrechtu na Gornjem Štajerskem in graške avguštince s po dvema vinogradoma ter prelata iz Admonta z enim.

Kakršna koli primerjava registra z omenjenim sumaričnim popisom ognjiščne davka za gospostvo Branek izpred 16 let je neumestna.

Terezijanski popis hišnih gospodarjev in hiš 1754

Najzgodnejši danes znani in ohranjeni popis združene gosposčinske posesti Gornjega Ljutomera, Braneka ter imenj Babinci in Cven – tako kmečkih kot nekmečkih, predvsem vinogradniških podložnikov – je nastal na ukaz države. Terezijanska oblast je z izvedbo dvojnega – cerkvenega in posvetnega – popisa »duš« po župnijah in hišnih gospodarjev ter hiš v letih 1754 in 1755 pridobila prve vsaj približne podatke o številčnosti nižjih, obdavčenih slojev prebivalstva v habsburških dednih deželah. Za slovenski etnični prostor je cerkveni popis »duš« ohranjen le za takratne župnije ljubljanske škofije. Nasprotno je posvetni popis hišnih imetnikov in hiš ohranjen za celotno ozemlje dežele Štajerske, medtem ko je za druge dežele izgubljen. V osnovnih elementih ga je – posplošeno in s po njegovem dokončnimi, absolutnimi številkami (?) – predstavil J. Curk.¹⁰¹ Ta popis je prvi od v osnovi nedavčnih popisov, ki je »pod isto streho« združil veliko večino takratnega deželnega prebivalstva.

Poglejmo si podrobneje popisno enoto 103 v okviru mariborskega okrožja (kresije), posest takratne lastnice Ane Eleonore Šarlote grofice Codroipo, roj. baronice Mauerburg. V istem popisu oziroma popisni enoti so združili podložnike vseh štirih ome-

njenih posestnih enot, tako da je nastal ustrezno obsežen spisek s 504 podložnimi hišami.¹⁰² Izdelal ter 15. maja 1754 podpisal in pečatil ga je takratni upravnik gospostva Branek Kajetan Jožef Langemantl. Osebo ga je prinesel na mariborski okrožni urad in ga 7. junija uradno predal, upravnik urada Maksimilijan Sigmund pl. Bendel pa ga je hkrati zaprisegel, s čimer je prvi jamčil za verodostojnost podatkov.¹⁰³

Pregled vsebine popisne enote je ločen na kraje in vinogradniške lokacije s številom hiš in statusi podložnih gospodarjev v posameznem kraju oziroma goricah (»vrhu«). Za lažjo preglednost so razdeljeni v več tabel.

Iz popisa podložnih hiš združenega gospostva Branek, Gornji Ljutomer, Cven in Babinci iz leta 1754 je razvidna cela vrsta dejstev o njegovi takratni posestni strukturi oziroma slojevitosti podložnikov. Od 504 podložnih hišnih gospodarjev – in dveh gostačev brez obstoječega samostojnega bivališča – sta bili med kmetijami celi le dve – obe v Labuttendorfu. Tako je bilo največ četrtrinskih kmetij – 90 hiš –, skupno pa jih je gospostvo premoglo 134. Sploh največ po posamezni popisni kategoriji je bilo običajnih kajzarjev v 235 hišah, kar slaba polovica vseh hiš. Nekmečki sloji na gospostvu – običajni in vinogradniški kajzarji, viničarji ter gostači (*berghold/bergholdt; weinzerl; einwohner*) – so skupno tvorili dober dvainpolkratnik števila kmečkih posesti (370). Popis nadalje pove, da je gospostvo imelo vsaj 75 – morda še več – urbarialnih vinogradov v samostojni obdelavi vinogradniških kajzarjev in 54 viničarjev, od katerih jih je le sedem obdelovalo dominikalne vinograde, vsi drugi (47) pa potemtakem gorskopravne.

Takratna posestna oziroma socialna razslojenost je bila očitna in zelo močna. Manfred Straka je na podlagi celovite analize tega popisa hiš rekonstruiral stanje podložnih gospodarskih enot na Štajerskem sredi 18. stoletja in ugotovil, da so cele kmetije predstavljale le še zelo majhen delež vseh gospodarskih enot: v mariborskem okrožju (hkrati s delom nad današnjo državno mejo) 4,2 %, v celjskem pa še manj, le 3,4 %. Polovične kmetije so bile tri- do petkrat številčnejše, kar znaša od 12 do 15 %. Povsod pa so prevladovala kajže, ki so v celotnem mariborskem okrožju predstavljale 62,4 %, v celjskem pa 47,7 % vseh enot.¹⁰⁴ Glede na te podatke je na dlani, da je bila socialna struktura združenega gospostva sredi 18. stoletja v tovrstnih merilih primerjalno še slabša kot na celotnem območju Spodnje Štajerske, saj sta

¹⁰² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 16, Marburger Kreis, Nr. 103: *Marburger Creys. Faßsions Tabella. Herrschafft Mallegg, Ober Luettenberg, Żwenn, und Wagenhoff. Deren unter obigen Herrschafften Untertänig, auch andern mit oder ochne Ackber, oder grundstückhern, befindlichen Samentlichen Bewonten Haußern.*

¹⁰³ Popis enote 103 je bil obdelan v javnosti fizično nedostopni seminarjski zaključni nalogi, prim. Filipič, *Ljutomer z okolico.*

¹⁰⁴ Straka, *Verwaltungsgrenzen*, str. 42–43.

¹⁰¹ Curk, Slovenska Štajerska, str. 4–8.

Terezijanski popis hiš združenega gospostva Branek, Gornji Ljutomer, Cven in Babinci 1754: kmetje in običajni kajžarji

kraji/uradi ¹⁰⁵	cele kmetije	tričetrt kmetije	polkmetije	četrtkmetije	običajni kajžarji	vsota hiš
<i>Zeßendorff</i> /Cezanjevci				6	24	30
<i>Praunckendorff</i> / <i>Praunnegendorff</i> /Branoslavci					14	14
<i>Podgoritschen</i> /Vogričevci					3	3
<i>Grabendorff</i> /Grabe pri Ljutomeru				7	13	20
<i>Ober Pichldorff</i> /Radomersčak				4	2	6
<i>Pranckber hoff</i> ¹⁰⁶					4	4
<i>Schoff hoff</i> ¹⁰⁷					3	3
<i>Mihaloffzen</i> /Mihalovci		1	3	3		7
<i>dorff H. (eillig) Creuz</i> /Križevci		8		1	12	21
<i>Schlißdorff</i> /Ključarovci pri Ljutomeru			2	10	9	21
<i>Labuttendorff</i> ¹⁰⁸	2	1		1	2	6
<i>Mietstorff, Müettstorff</i> /Stogovci			1		1	2

Terezijanski popis hiš združenega gospostva Branek, Gornji Ljutomer, Cven in Babinci 1754: pol- in četrtkmetje, običajni kajžarji in gostači

kraji/uradi	polkmetije	četrtkmetije	običajni kajžarji	gostači	vsota hiš
<i>Wohlstorff</i> /Vučja vas	12		32		44
<i>Zwenndorff</i> /Cven		11	19	2	33
<i>Mauthdorff</i> /Mota		6	19		25
<i>Schizendorff</i> /Stročja vas	3	10	9	1	23
<i>Pristoua</i> /Pristava		3	15		18
<i>Vnter schloß</i> /Podgradje			11	3	14
<i>Wannoffzen</i> /Banovci			12 ¹⁰⁹		14 (!)
<i>Waaendorff</i> /Babinci	1	13	14		28
<i>Cristanzen</i> /Krištanci	6	1	2		9
<i>Unter Cräping</i> /Spodnje Krapje		3	5		8
<i>Pichldorff</i> /Radomerje	4	4			8
<i>Gerlouä</i> /Grlava		7	7		14

Terezijanski popis hiš združenega gospostva Branek, Gornji Ljutomer, Cven in Babinci 1754: vinogradniške lokacije (gorice), vinogradniški kajžarji in viničarji

vinogradniške lokacije (gorice)	vinogradn. kajžarji (<i>Bergholdt</i>)	viničarji (<i>Weinzerl</i>)	vinogradniške lokacije, status	vinogradn. kajžarji (<i>Bergholdt</i>)	viničarji (<i>Weinzerl</i>)
<i>Wolffstorffbergg</i> /pri Vučji vasi	5	2	<i>St. Wolfgang</i> /pri Sv. Bolfenku na Kogu	-	4
<i>Michaloffzenberg</i> /pri Mihalovcih	5	6	<i>Presikhaberg</i> /pri Presiki	5	2

¹⁰⁵ Izpisi izvirnih toponimov so iz popisa in končne sumarične tabele. Slovenski toponimi so po toponimih, najdenih oziroma lociranih, kolikor je bilo mogoče, v Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, 6.

¹⁰⁶ Neznani dvor(ec?), saj ga s tem kastelonimom ni mogoče identificirati. Naziv ima morda po prejšnjih lastnikih tamkajšnjega urada oziroma dvorca grofov Prankh, ki so ga najverjetneje prezidali. Gotovo pa to ni ne grad Branek ne dvor v Babincih, imenovan v glavi popisa. Možna lokacija dvorca so Mihalovci, ki jih je od Gašperja grofa Draškovića leta 1650 odkupil Janez Friderik Prankh s soprogo, v imenjski vrednosti 22 im. f. Prankhi so bili več desetletij solastniki gradu Gornji Ljutomer in delov posesti, skupaj z Mihalovci v vrednosti skoraj 41 im. f., kar pa je od leta 1674 pričel kupovati Tomaž Ignac st. Maurer. V poštev bi prišli še Noršinci in Stara Nova vas. Lahko pa gre celo za ime katere od takratnih pristav, razvidnih na jožefinskih kartah.

¹⁰⁷ Neznani dvor(ec?), saj ga s tem kastelonimom ni mogoče identificirati. Velja podobno kot v prvem delu prejšnje opombe.

¹⁰⁸ Kraj Labuttendorf vzhodno od Lipnice (Avstrija), sestavni del gospostva Branek. Tam tudi dva podložna *gmain Keuschler* s hišo, v tabeli všteta med običajne kajžarje.

¹⁰⁹ Tu popisana tudi dva podložna »skupna kajžarja« (*ein gemein Keuschler / ein gemein keuschlerin*), vendar brez lastne hiše in celo brez izpisov priimkov. Le kje sta/naj bi živela kot kajžarja? Zanimivo je, da popisovalec – morda prav zavoljo teh dveh (?) – ni zapisal obvezne *Summe* hiš v kraju. Nato pa je v zaključnem sumaričnem zapisu števila hiš v vseh naseljih in goricah (*Summarium ...*) za Banovce zapisal številko 14 (!). Torej ju je tam, očitno v nasprotju z resničnimi podatki, prištel k popisanim 12 kajžam, kar pa se je odrazilo v končni vsoti hiš popisne enote.

<i>Stainberg</i> /pri Zg. in Spodnjem Kamenščaku	10	-	<i>Schizenberg</i> /gorice pri Stročji vasi	1	2
<i>Grienuauerberg</i> /Žerovinsčak	6	-	<i>Runtschenberg</i> /na Runeču	3	2
<i>Mekhotniag bergg</i> /pri Mekotnjaku	6	3	<i>Wreßiaberger</i> /pri Brezju ¹¹⁰	6	1
<i>Groß Defßniakh berg</i> /Veliki Desnjak	2	-	<i>Klein Kummersperrg</i> /Kumerska graba, del Slamnjaka	2	6
<i>Klein Defßniakh berg</i> /Mali Desnjak	-	1	<i>Groß Kummersperrg</i> /Kumerska graba, del Slamnjaka	1	1
<i>Lachenberg</i> /Lahonščak, pri Lahoncih	1	-	<i>Rebreeberg</i> ¹¹¹	1	3
<i>Podgoritschenberg</i> /pri Vogričevcih	1	-	<i>Katschiagraben</i> /Kačja graba, del Slamnjaka	5	-
<i>Gommillaberger</i> /Gomilski vrh	10	4	<i>Hueberger</i> /Hujbar	-	4
<i>Groß Weinberg</i> /Vinski vrh	5	5	<i>Hersch: weinzerl</i> //dominikalni viničarji	-	7
<i>Klein Weinberg</i> /Mali vrh	-	1			
SKUPAJ	49	22		24	32

SKUPAJ¹¹² združeno gospostvo Branek, Gornji Ljutomer, Cven in Babinci

cele kmetije	tričetrtkmetije	polkmetije	četrtkmetije	običajni kajzarji	vinogradniški kajzarji	viničarji	gostači	vsota hiš
2	10	32	90	235 (!)	75	54	6	504

bili za razliko od njega v skupnem številu 504 gospodarskih enot le dve (0,39 %) celi kmetiji, deset tričetrtinskih (1,98 %) in 32 polovičnih (6,35 %). Levji delež kmetij so tako tvorile polovične in posebej četrtinske (17,86 %), skupno 122. Deleži nekmečkih slojev pa so že opisani.

Primerjava podatkov iz popisa hiš za ognjiščni davek gospostva Branek iz leta 1705 in terezijanskega popisa hiš združene posesti leta 1754 pokaže strm vzpon števila podložnih gospodarskih enot v rokah lastnikov Braneka. Če je prvi popis navedel 188 hiš, je popis pol stoletja pozneje bistveno obsežnejši – izkazal je kar dober dvainpolkratnik prvega števila, ob upoštevanju dejstva, da je število podložnih hiš drugih Braneku takrat že pridruženih posesti iz leta 1705 neznan. Kljub temu moramo glede povečevanja posesti oziroma števila podložnikov sklepati na premočrtno politiko lastnikov in njihovih upravnikov v smislu zgodbe o uspehu.

Na prelomu 18. v 19. stoletje je imelo združeno gospostvo Branek podložnike v smislu razpršene posesti v 33 takratnih katastrskih občinah (po abece-

dnem redu): Babinci, Bodislavci, Bučkovci, Cerovec, Cezanjevci, Cuber, Desnjak, Drakovci, Godemarci, Gresovščak, Kamenščak, Kozarščak, Krapje, Kuršinci, Ljutomer, Mekotnjak, Moravci, Mota, Noršinci, Podgradje, Precetinci, Presika, Pristava, Radoslavci, Radomerje, Rinčetova graba, Sitarovci, Slamnjak, Stara Cesta, Stročja vas, Vidanovci, Vogričevci in Železne dveri.

Kovačič še natančneje navaja lokacije podložnikov po krajih v okviru javnoupornih okrajev s sedeži na gradovih in dvorcih Branek, Lukavci, Nego-va, Ormož, Schachenthurn in Velika Nedelja v prvi polovici 19. stoletja: Babinci, Branoslavci, Cezanjevci, Cven, Desnjak, Gomila, Grabe pri Ljutomeru, H(G!)rabonoš, Grezovščak, Grlava, Grünauerberg (Žerovinsčak/Žerovinski vrh), Hermanci, Hrastje-Mota, Hujbar, Jastrebeci, Ivanjkovci, Kamenščak, Kozarščak, Krapje, Kristanci, Križevci, Kumerščak, Lahonci, Ljutomer, Logarovci, Mota, Mekotnjak, Mietsdorf (najverjetneje Grabe nad Zg. Ščavnico), Podgradje, Presika, Precetinci, Plešivica (nad Jeruzalemom), Pristava, Radomerje, Rinčet, Ključarovci pri Ljutomeru, Stara Cesta, Stročji vrh in Stročja vas, Veličane, Vitan, Vitanovci, Zasadi, Žerovinci in Žice.¹¹³ Tudi ta seznam priča o takrat že resnično močno raztreseni posesti gosposčine na precej obsežnem prostoru osrednjih in vzhodnih Slovenskih gor, Ljutomersko-Ormoških gor in Murskega polja.

Gospostvo je prejemalo davek od kar 617 hiš, razvrščenih v 26 »županij« – gotovo pravilneje ura-

¹¹⁰ Najverjetneje Brezje tik pod Blaguškim jezerom zahodno od Sv. Jurija ob Ščavnici. Ker jezera v 18. stoletju ni bilo, je to na jožefinski karti sekcija 167 (gl. op. 104) izrisano kot neimeno-vano naselje vzdolž Blaguškega potoka.

¹¹¹ Neznana lokacija – na jožefinskih kartah je ni.

¹¹² Tu so prištet še štirje »skupni kajzarji« (*gmain keuschler*), en brezimni berač s hišo (*petler*) – vsi spadajo med običajne kajzarje –, in trije gostači v mlinih (*mühler einwohner*). Na mestu skupnega seštevka je sprva zapisano število 500 prečrtano in pod njim napisano število 504 (po vsej verjetnosti kasneje ob kontroli popisa), kar pa je posledica tega, da v skupni seštevku sprva niso všteli tu omenjenih štirih »skupnih kajzarjev«. Pisar popisa v skupni seštevku sploh ni prištel dveh »skupnih gostačev« (*gmain einwohner*), saj nista imela pripisane hiše in ju najverjetneje ni bilo mogoče obdavičiti.

¹¹³ Kovačič, *Ljutomer*, str. 210. Nekaj naštetih krajev danes ni več mogoče lokalizirati, saj so jih vsrkali oziroma priključili sosednji kraji. Enako velja za naštete kraje s končnico -ščak, kar v tamkajšnji ljudski govoricu še danes pomeni »vrh« oziroma gorice pri bližnjem vaškem naselju oziroma nad njim.

dov. Skupni letni dohodki od posesti so po zapisu deželne knjige znašali 5473 gld in 12 kr dominikalne ter 205 gld in 11 kr rustikalne dajatve. K temu pa je treba prišteti še druge dajatve, kot sta bili desetina in gornina.¹¹⁴

Še naprej pa je bila aktualna porazdelitev posestne pripadnosti na posamezne dele združenega gospostva. V mesecih po odpravi podložništva tik pred sredo 19. stoletja je oblast z mehanizmom natančne katastrske ocenitve prišla do denarne vrednosti združenega gospostva, ki je bila hkrati najboljši pokazatelj razlik med takratnim obsegom posesti Branek in Dolnjega gradu: za Branek je znašala kar 157.582 gld 15 kr, medtem ko je za Dolnji grad navedena vsota vsega 8023 gld 45 kr.¹¹⁵ Vrednost prve je kar osemnajstkratno presegala vrednost druge in lepo ponazarja zaključno fazo stoletnega razvoja nekdanj enovitega ljutomerskega gospostva.

IV. Novoveška posest drugih zemljiških gospostev in imenj na Ljutomerskem

Če vnovič pogledamo opis meja deželskega sodišča Gornji Ljutomer iz leta 1771, so tam navedena vsa takrat na Ljutomerskem posestno prisotna večja gospostva in zemljiški gospodje: Branek, Gornja Radgona, Andrej Prašičič, Negova, grof Kolonić, graški dominikanci, Schachenthurn, grof Ernovški, grof Purgstall, Lukavci kot del gospostva Špilje in cisterca Neuberg.

Pregled tamkajšnjih številnih manjših in obsežnejših posesti je tu predstavljen s pomočjo treh osnovnih verodostojnih elementov. To so najprej z razdelkom Viri vsakič označeni obdelani nekateri neobjavljeni viri iz sklopa imenjske cenitve leta 1542 in dodatne najave leta 1543, dimnina iz let 1572/1573, terezijanski kataster in predvsem obsežen terezijanski popis hiš oziroma hišnih gospodarjev iz leta 1754. Izpisi iz slednjega vira so običajno podani v besedilni obliki, nekajkrat pa tudi v preglednici. Podatke o skupinah ohranjenih virov za določeno posest je avtor iskal v doslej najpopolnejšem arhivskem inventarju urbarialnih oziroma posestnih virov v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu – vsakič so navedeni v razdelku Inventar urbarialnih virov in so zavoljo količine podani v obliki urejenega običajnega teksta z alinejami ali v preglednicah. Številnih lokacij vinogradniških »vrhov« (goric) ni več mogoče identificirati. Navedbe iz inventarja so citirane po skupnem toponimičnem oziroma rodbinsko-imenskem registru za 1354 zaporednih števil zemljiških posesti v deželi Štajerski pod toponimičnim geslom Luttenberg/Ljutomer in v njegovem okviru s podgesli: Herrschaft (gospostvo Ljutomer), Amt (Urad Ljutomer), Bergamt (Gorninski urad Ljutomer), Bergrecht (Gorninsko

pravo), Bergholden (Vinogradniški kajzarji), Gülten (Imenja) in Weingärten (Vinogradi).¹¹⁶

Tako bo konkretno razvidno, kaj vse oziroma katere posestne urade s hkratno hubno posestjo in vinogradniškimi lokacijami so njihovi lastniki (posestniki) – v navedbah posesti marsikje sploh ne bodo omenjeni – poimenovali po Ljutomeru. Videli bomo, da je to poimenovanje, kot je izpostavljeno v uvodu razprave, imelo prav magično moč, izraženo v želji pridobiti si tamkajšnje vino. V zadnjem delu poglavja bodo predstavljene samo navedbe posestnih uradov in za njimi še tamkajšnje gorskopravne posesti, najdene v inventarju urbarialnih virov. V vseh primerih pa bodo navedeni bodisi posestni uradi oziroma vinogradniške površine (na primer na zgornjem delu Ljutomersko-Ormoških goric) v celotnem obsegu ali le iz krajev z območja opisanega deželskega sodišča gornji Ljutomer, se pravi z območja najverjetnejšega obsega prvotnega gospostva Gornji Ljutomer. Tudi zato bodo povsod, v vseh primerih navajanja, kot izhodiščna točka navedene konkretne zemljiške posesti. Za vrstni red oziroma zaporedje je določen čas pridobitve dela ljutomerske zemlje. Ni treba posebej poudarjati, da se bodo navedbe v posameznih elementih razlikovale – neke bodo popolnejše kot drugod ali jih sploh ne bo. Po potrebi so vmes dodani sproti komentarji in dodatne informacije o konkretni posesti oziroma specifičnih zadevah, povezanih z njo.

Gospostva ali imenja s hubno in vinogradniško posestjo na Ljutomerskem na osnovi enega oziroma več verodostojnih elementov

Kot prva sta na vrsti sklopa posesti že predstavljenih Herbersdorfov in Stadlerjev, prvih znanih lastnikov izločenih delov gospostva Ljutomer do zgodnjega 16. stoletja.

Gospostvo Herbersdorf (sedež Allerheiligen pri Wildonu)

Viri: že predstavljeni (glej začetek III. poglavja: Branek)

Inventar urbarialnih virov:¹¹⁷

¹¹⁶ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1102: Luttenberg, str. 1298, in *Namen- und Sachregister zu den Bänden 3/I–III*, str. 227 in 522. Tu je treba dodati, da v celotni publikaciji – predvsem pa v imenskem in stvarnem kazalu (!) – ni mogoče najti povsem samostojnega gesla Herrschaft oziroma Gült Luttenberg (gospostvo oziroma imenje Ljutomer), saj ohranjenega arhivskega materiala prav v okviru tega ni, temveč je raztresen po mnogih drugih, v nadaljevanju predstavljenih posestnih enotah. Zato ga avtorji kazala niso ustvarili. Posredna izjema je na str. 227 kazala izpisano podgeslo »Herrschaft« pod toponimom Ljutomer, saj kot lastnika delov ljutomerskega gospostva navaja dve posesti – proštijo Sv. Martina v Admontu in gospostvo Stübing. Obe posesti nastopata bodisi v dosedanjem tekstu bodisi v nadaljevanju tega članka.

¹¹⁷ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 475: Herbersdorf OG Allerheiligen bei Wildon, Herrschaft, str. 535–541.

¹¹⁴ Janežič, Grad Branek, str. 8.

¹¹⁵ Kovačič, *Ljutomer*, str. 27.

Že omenjeni Franc pl. Herbersdorf je leta 1542 in ponovno leto zatem oddal imenjsko cenitev za gospostvi Herbersdorf in Kalsdorf ter posebej za svoje imenje pri Ljutomeru (Branek). Tako je od virov tu ohranjena glavarina iz leta 1527 za Branek – prim. zgoraj. Tu je dodana še številčno neznana posest v Mučni (*Mueschen, Mutschen*). Ohranjena je tudi imenjska cenitev iz leta 1542 za posesti »pri Ljutomeru« – prim. z že predstavljenim virom v preglednicah pri Braneku:

Hubna posest v krajih: Obrež, Kog, Trnovci, Jamma, Radoslavci, Branek (Praunegg (*Prawneckh*)): grad, od 17. stoletja naprej imenovan Mallegg, in kraj Branoslavci (*Malleggendorf*), posest v krajih Radomerje, Cezanjevci, Vodransci, Ormož in Brezovec ob Pesnici.

Vinogradniška posest – »gorsko pravo pri Ljutomeru«: neznano število vinogradov v goricah Kog, Vodranski in Majcenski vrh, Strmec pri Hermancih, Kajžar, Kamenščak in Radomerščak.

Tu je za razliko od samega vira dodano še njihovo neznano število na Kajžarju (*Kaisersberg*). Gorsko-pravno posest so nato očitno prenesli v sklop gospostva Kalsdorf, njeni kasnejši lastniki pa so jo nato iz generacije v generacijo izjemno razširili.

Gospostvo Kalsdorf pri Ilzu

Viri:

Terezijanski popis hiš 1754: V njem so tamkajšnje vinogradniške gorice gospostva imenovane Gorskopravna posest gospostva Kalsdorf v Ljutomerskih in »Svetoandrejskih« goricah.¹¹⁸ Popisali so skupno 177 hiš podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev na 17 goricah (»vrhovih«): Stara Cesta (*Altstraßenberg*) deset hiš, Ivanovski vrh šest, Lešnica 14, Runeč pet, Strmec sedem, »onkraj (izven) Strmca« štiri, Veličane osem, *St. Andre-berg* (?)¹¹⁹ 13, Ivanjkovski vrh ena hiša, Pavlovski vrh 12, Šardinje devet, Stanovno 21, Vidanovci šest, Desnjak sedem, Gorca (*Kulmberg*) 37 (!), Plešivica sedem in *Schwa(o)rniz-berg* (?) 13 hiš.

Terezijanski kataster:¹²⁰ Za gorninske vinograde tega gospostva na Ljutomerskem je iz časa tik pred koncem 18. stoletja ohranjen debelejši zvezek s kar 167 gosto popisanimi dvojnimi stranmi s precejšnjim številom vpisov podložniških enot (prim. z naslednjim zapisom).

Inventar urbarialnih virov:¹²¹ Eden od najboljšir-

nejših sklopov gospostva je bil »gorninski urad Ljutomer«, po virih sodeč del gospostva od srede tridesetih let 17. stoletja. Tik pred koncem 18. stoletja je obsegal že kar izjemnih 764 podložnikov v treh delih:

1. Humski, Pavlovski in Libanjski vrh

2. Strezetinski, Lešnički, Grajski, Strmečki (Strmec – del), Šardinjski, Podgorski, Velikorunečki, Malorunečki, Ivanovski, Ivanjkovski, Veličanski in Plešivički vrh

3. Žerovinski vrh – Stara Cesta, drugi del Strmečkega vrha, Hujbarjev, Lahonski, Stanetinski, Ostroški (Ostroga) vrh in Radomerščak; in še v Slovenskih goricah: Sv. Lovrenc, Sv. Andraž, Bišečki, Trnovski in Selški (Selca) vrh.

Naslednji je sklop Ljutomerske posesti Stadlerjev, dedičev po Reisacherjih, in njihovih naslednikov oziroma kupcev te posesti. V osnovi je bila iz prvotnega gospostva Ljutomer pridobljena oziroma izločena že pred koncem 15. stoletja. Odtlej je njena razvojna pot povezana s Stadlerji in gospostvom Lichtenegg ter imenjem Oberkrottendorf (pri Kapfenbergu, sedež gradič Krottenhof), z gospostvom Stadl in drugimi. Najprej pogledimo, kako je Pirchegger obelodanil najstarejši ohranjeni vir za tamkajšnjo posest Stadlerjev in bratov Radmannsdorf, imenjsko cenitev iz leta 1542, v izvlečkih:

Stadlerji so že pred koncem 15. stoletja, še pred dedovanjem po Reisacherjih, imeli v lasti med drugim Radence in vsaj enega ali dva vinograda blizu Ljutomera.

V sklopu imenja Oberkrottendorf je njegov lastnik, eden od bratov dedičev Erazem Stadler, gospodar Krottenhofa, v imenjski cenitvi prijavil tudi posesti »v Ljutomeru« (*in Luttenberg*): 40 podložnikov in 58 vinogradov pri Ljutomeru, Radgoni in Ormožu. Malo zatem je navedena še točnejša prijava: 13 podložnikov v Stari (Novi) vasi, devet v Obrežu, šest v Braneku, osem na Kogu in štiri v Brengovi »pri Ljutomeru« ter vinogradi v okolici Ljutomera, Radgone in Ormoža. Očitno je Erazem svoj delež Ljutomerske posesti vključil v sklop Oberkrottendorfa.

Njegovi bratje Stadlerji so v cenitvi leta 1542 prijavili:

Krištof Stadler enega podložnika pri Ljutomeru in sogornike na Kogu;

Andrej Stadler med drugim več sogornikov (»Berggenossen«) na Ivanjskem vrhu in Trsteniku;

Melchior Stadler je (1543) spisal zelo malomarno prijavo – 42 hubnih podložnikov brez kraja in nato še dodatnih 34 podložnih slovanskih imen vnovič brez kraja;

Jurij Stadler med drugim 13 kmečkih podložnikov v Šalincih, 16 v Noršincih, pet na Gornjem Brebrovniku ter enega v Babincih, pa še več vinogradov na Kogu;

Krištof pl. Ratmannsdorf je v imenjski cenitvi leta 1542 zase in za otroke pokojnega brata Erazma med

¹¹⁸ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K. 16, Marburger Kreis, H. 62, Nr. 78. »Izdelak« Janez Jožef Zizek (*Schischekb*), inšpektor gosposočinske kalsdorfske posesti.

¹¹⁹ Možni dve lokaciji: verjetnejša Vitomarci (nekdaj Sv. Andraž v Slovenskih goricah z vikariatno cerkvijo sv. Andreja) ali pri Andrencih pod Cerkenjakom: okrog 1500: *Sannd Andretzenperg*, Blaznik, *Historična topografija* I, str. 28.

¹²⁰ StLA, Theresianischer Kataster (MTK): GH 129 1/2 (Kalsdorf).

¹²¹ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 558: Kalsdorf bei Ilz, Herrschaft, str. 641–643.

drugim prijavil več vinogradov v okolici Ljutomer-
ra.¹²²

Vse to so obdržale še generacije njihovih potom-
cev. Pregled vira – najave imenjske ceditve 1542 in
izpopolnjene najave leto zatem – je precej izpove-
dnejši.

*Gospodstvo Lichtenegg pri Wartbergu (sprva dolgotrajno
v rokah rodbine Stadler, nato Saurau)*

Viri:¹²³

*Prijavljena posest Stadlerjev 1542: hubna posest in
gorskopravni vinogradi*

Prijava Jurija Stadlerja – njegov »urad Ljutomer«:
Hubna posest: Šalinci 13 kmetij in gostač, Noršinci 16 kme-
tij, Babinci cela kmetija in gostač, Pušenci dve kmetiji, Pa-
vlovci ena, pri Ormožu 11, Lešnica šest, Gornji Brebrovnik
dve, Kog tri in Čagona dve kmetiji ter še večja njiva.
Gorskopravni vinogradi na Kogu, vrednost vsakega do naj-
več 30 im. f. (!): naštetih je 45 sogornikov in še sedem na
gorici Trstenik (*druxsennperg*).

Prijava Erazma Stadlerja – njegov »urad Ljutomer«:
Hubna posest: Stara (Nova) vas 13 kmetij in gostač, Obrež
devet kmetij, Branek šest, Kog osem, Brengova (*Prannga*,
Pranngaw) štiri kmetije;
Gorskopravni vinogradi: na Kogu sedem, na Malem Kogu
(?) 26 in nato še na gorici *penentxperg*, Zagajskem vrhu (*Za-
gauerperg*, *schagauerperg*), Desnjaku (*desenperg*) in Trsteniku
– skupno 25 vinogradov; vrednost vsakega od 7 do največ
30 im. f.

Prijava Kristofa Stadlerja (pisala druga roka kot prvi dve na-
javi): Popis ni bil izpisan niti po krajih niti po imenih podlo-
žnikov, le naštetih posameznih prihodki, na primer činžni mošt
»pod Radgono«. Nemogoče je razbrati kaj konkretnega.

Prijava Andreja Stadlerja: znova po krajih in vinogradniških
goricah, a ne na Ljutomerskem.

Hubna posest: podložnike je imel med drugim v Radencih
pod Radgono ob Muri.

Vinogradniška posest: več vinogradniških kajzarjev (*Berck-
holden*) in viničarjev je imel v goricah okrog Radgone in Ra-
dencev, na Ivanjskem vrhu (*Ibbanzer perg*), na Kapeli in *Zw
driez* (?).

Oblasti, nezadovoljne s prijavami iz leta 1542, so
naslednje leto od Stadlerjev zahtevale novo, pravil-
nejšo najavo.

*Izpopolnjena prijava posesti Stadlerjev iz leta 1543:
hubna posest in gorskopravni vinogradi*

Erazem Stadler: prihodki iz vinogradov »pri Ljutomeru«
– činžni mošt v obsegu štiri štrtine oziroma 40 avstrijskih
veder; v najavi tudi večji vinograd na Gornjem Kogu (?) in
eden na Dolnjem Kogu, vsak v vrednosti 100 im. f., od kate-
rih je bil davčni prihodek 1 im. f.

Jurij Stadler: prihodki iz vinogradov »pri Ljutomeru« (*Zu
Luetenwergkb*) – činžni mošt v obsegu pet štrtinov oziroma
50 avstrijskih veder; v najavi še vinograd »pri Ljutomeru« v
vrednosti 100 im. f. (prihodek 1 im. f.) in malo manjši pri
Ormožu.

Krištof Stadler:

Hubna posest: dva hubna podložnika pri Ormožu in Lju-
tomeru, od teh eden na Srednjem Brebrovniku. Nekje na
»Slovenskem« (v *Resthmitz* (?)) še dva.

Vinogradniška posest: 11 gorskopravnih vinogradov, na No-
ričkem vrhu »pri Radgoni« pa še štiri, in sedem vinogradni-
ških kajzarjev na Kogu.

Melchior Stadler (njegove najave leto poprej sploh ni bilo):

Hubna posest: natančno poimensko je naštel kopico podlo-
žnikov z njihovo posestjo in živino s slovenskimi priimki, a
brez krajev (lokacij).

Vinogradniška posest: enako velja za številne prijavljene
gorskopravne vinograde, le tu in tam je kateri lociran, vendar
nad Muro. Najavil je tudi vinograd pri Radencih (*Zw Ra-
dein*) v vrednosti 80 im. f. Očitno je imel kar lepe vinograde
okrog Radgone. Prijavil je kar šest štrtinov gorskopravnega
vina in dva štrtina činžnega mošta.

V njihovi napovedi dimnine iz leta 1572 (1573)
ni krajevno opredeljenih podložnikov (!). Le nekateri
imajo krajevnolokacijske zaznamke, vendar ne z ob-
močja današnje Slovenije.

Inventar urbarialnih virov:¹²⁴ Navedbe o posesti
Stadlerjev ter njenem prehajanju pod druge lastnike
dela ljutomerske posesti (imenje Oberkrottendorf,
posest ustanove Seckau, gospodstvo Stadl). V sklopu
gospodstva Lichtenegg je bil v 16. stoletju tudi »urad
Ljutomer« s hubno posestjo v krajih Šalinci, Noršinci,
Babinci, Pušenci, Pavlovci, Ormož, Lešnica, Gor-
nji Brebrovnik, Kog in Čagona.

Imenjska ceditve iz leta 1542 (Jurij Stadler), nova
ocenitev iz leta 1543.

Nekaj gorskopravnih vinogradov na Kogu. Oboje
je bilo pozneje v sklopu gospodstva Stadl.

Seckau, ustanova

Viri:

Terezijanski popis hiš 1754:

Kot »Škofjska sekovska posest pri Radgoni in
Ljutomeru«¹²⁵ je tu popisana posestni kompleks, ki

¹²² Pirchegger, *Landesfürst und Adel*, str. 60, 76, 280, 288 in pose-
bej za im. ceditve 1542 str. 290–291. Prim. tamkajšnje naved-
be posesti posameznih lastnikov s tistimi v konkretnem viru,
kar sledi.

¹²³ Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Herrschaft Lichtenegg bei
Wartberg, A.1. a Gülterschätzung 1542, 36/523, več drobnih
zveščičev prijav na ime vsakega od solastnikov: Jurij Stadler,
fol. 15r–27r in 30r–33r; Erazem Stadler, fol. 13r–21r in 22r–
25v; Krištof Stadler; Andrej Stadler, in Neue Gülterschätzung
1543; A.3. b Rauchgeld 1572 (Einlage aus 1573) bei Nr. 215.
Prim. še: [https://de.wikipedia.org/wiki/Burgruine_Lichte-
negg_\(Wartberg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Burgruine_Lichte-
negg_(Wartberg)).

¹²⁴ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 693: Herrschaft Lichtenegg bei Wart-
berg, str. 783–785.

¹²⁵ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754,
K. 17, H. 65, Nr. 179.

sta ga sestavljali: hubna posest s 14 hišami v uradu Lunovec, enako število hiš v uradu Zagorci in sedem hiš urada Lahonci, ter vinogradniška posest podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev na štirih goricah (»vrhovih«): Litmerski vrh z desetimi hišami, Pršetinski in Plešivčki vrh s petimi, Runečki vrh s šestimi in Trnovci (pod Bodislavci) z 19 hišami. Skupaj je škofija prijavila tamkajšnjih 75 podložnih hiš.

Inventar urbarialnih virov:¹²⁶

Posamezne posesti s prihodki:

- točka 5. Imenje Veliki Kog (*Großkaag*) pod Ljutomerom (»na Velikem in Visokem Kogu«): Jurij Leopold pl. Stadl ga je leta 1642 prodal škofiji. Najstarejši popis tamkajšnjih vinogradniških kajzarjev je nastal leto pozneje (1643).

- točka 9. Urad in gorskopravni uradi »pri Ljutomeru«: od srede 17. stoletja do začetka 18. stoletja.

I: »Urad Ljutomer«: viri od leta 1653 (urbar prodanih posesti). Do takrat ga je Wolf pl. Stubenberg v sklopu več posesti, imenj in gorskoprnih vinogradov prodal ustanovi. Posest v krajih Trgovišče, Vičanci, Lasigovci, Brezovci, Pršetinci, Srednji in Gornji Brebrovnik.

II: »gorsko pravo pri Ljutomeru« na Runeču: Žvab, Stanovno, Runečki, Šardinjski, Lunovski, Podgorski, Zagorski (Zagorci) in Preradski vrh, *Khöstenperg*.

III: »gorsko pravo pri Ljutomeru« na Libanjskem vrhu: prav tako kot vse drugo zajeto že v urbarju iz leta 1653: Libanjski (tu tudi činžni mošt), Vičanski, Veličanski, Slančaveški in Pavlovski vrh, Dolnji, Srednji in Gornji Brebrovnik in Pršetinci.

IV: obe ljutomerski gorskopravni posesti na Runeču in Libanjskem vrhu je škofija v zgodnjem 18. stoletju prodala: Libanjski vrh leta 1708 Mariji Tereziji Rainer, roj. Reinzer, na ime njenega sina Karla Jožefa Rainerja in ljutomerske vinograde leta 1711 samostanu Admont.

Celoten sekovski »urad Ljutomer« je popisan tudi v registru glavarine iz leta 1691.

Gospodstvo Stadl

Viri:

Terezijanski popis hiš 1754: »Gorskopravna posest dedičev Rudolfa barona Stadla na Kogu«¹²⁷ je obsegala 41 hiš podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev na štirih goricah (»vrhovih«): Adrijanci ena hiša, Veliki Kog 19, Mali Kog 13 in kraj Kog osem hiš ter gostača.

Inventar urbarialnih virov:¹²⁸ Janez Ludvik Zollner je pred oktobrom 1662 zakupil podložnike tudi v uradih Šalinci, Noršinci in Gornji Brebrovnik, med

drugim gorskopravno posest v Ljutomeru, goricah nad Slančjo vesjo in na Vinskem vrhu – oktobra je zanje izpisal urbar. Leta 1666 je bilo vse naštetu predano v posest Erazmu Freundorferju. Do 19. stoletja so tej posesti pridružili novine na Kajzarju in Velikem Vinskem vrhu. Ob tem so v gorskoprnih registrih še dominikalni gorskopravni podložniki urada Šalinci, skupaj 16.

V popisu gosposčinskih uradov v mariborskem okrožju do leta 1841 je bil tudi tamkajšnji urad Šalinci z 29 podložniki. Nad njimi je gospostvo imelo tudi patrimonialno oblast.

Gospodstvo Hornegg (dolgotrajno v rokah rodbine Saurau)

Viri:

Urbar Hornegg 1603, »Urad Ljutomer« (*Ambt Lüttenberg*)

Urad je bil tu vpisan kot deželnoknežji fevd, za katerega so redno poravnali obveze. Imel je pet hubnih podložnikov – štiri na celi in enega na tretjinski hubi. Celi hubniki so oddajali letno vsak po 10 veder činžnega oziroma hubnega mošta, po korec ovs, štiri kokoši, 10 jajc, po 200 vinogradniških količev in 10 tovorov (vozov) gnoja; tretjinski hubnik pa je oddajal le tri vedra in nekaj mošta.

Prav tako kot deželnoknežji fevd je gospostvo imelo vinograde na Velikem in Malem Kogu, ki jih je obdelovalo 40 podložnih vinogradniških kajzarjev (*Perckholden vnder Lüttenberg, am Groß vnd khlainen Khagperg*). Tudi ti so oddajali vsak od 1,5 do največ 7 veder mošta in od 1,5 do največ 7 denaričev.

Celoten urad je skupaj z gorskoprnimi vinogradi oddajal činžni in gorskopravni mošt v skupni količini devet štrtinov. V urad je spadal še velik dominikalni vinograd »pri Ljutomeru« (*zu Luettenberg*), prav tako kot deželnoknežji fevd, ki so ga morali kmetje obdelovati in mošt pripeljati v gosposčinsko klet, česar pa gospostvo kot njihovo dolžnost ni priznavalo. Zato je bil ta vinograd brez gorskoprnih obvez in desetine. Ob tem je v ta urad spadal še en vinograd nekje v Slovenskih goricah (*in Pübel, genandt der Grußgaperg*).¹²⁹

Terezijanski popis hiš 1754: Takrat že združeno gospostvo Hornegg in St. Joseph je v okviru Hornegga med drugim prijavilo gorskopravno posest v »gorskem uradu Ljutomer«.¹³⁰ Njenih vsaj 21 hiš podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev je stalo na štirih goricah (»vrhovih«): Adrijanci šest hiš, Veliki Kog (brez vpisanega števila podložnih hiš (!)), Mali Vinski vrh osem in Žerovinščak sedem hiš.

Inventar urbarialnih virov: Hubna posest je v celoti enaka kot v viru, razen v razdelku Gorsko pra-

¹²⁶ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1105 B: Seckau, Stift, str. 1317–1322. Prim. tamkajšnjo točko 9 Urad in gorskopravni uradi »pri Ljutomeru« s posestjo gospostva Freiberg v op. 164.

¹²⁷ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 17, H. 65, Nr. 184.

¹²⁸ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1135: Herrschaft Stadl, str. 1381, 1383, 1385 in 1394.

¹²⁹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Archiv Herrschaft Hornegg, K. 1, H. 1, Urbar Hornegg 1603, fol. 59r–60v in fol. 118v.

¹³⁰ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 16, H. 61, Nr. 71.

vo: pod točko 11. Posamezni registri h gospodstvu Hornegg pripadajočih gorskoprnih vinogradov pri Ljutomeru (»urad Ljutomer«): urbar 1603, »urad Ljutomer«, ... vinogradniški kajzarji – »podložniki pod Ljutomerom« (deželno knežji fevd): podložniki (Berg-Untertanen – BU) pod zap. št. 622–694, torej kar 73. Od leta 1689 so posebej navajali njihove lokacije: Mali Vinski vrh, Vodranski vrh, Mali in Veliki Kog. Ob tem so v uradu dobivali še činžni mošt in malo pravdo na Kogu ter gorske in malo-pravdne služnosti na Žerovinskem vrhu/Stari Cesti (*Grünauerberg*).¹³¹

Lastnik gospodstva se je v prvi polovici 18. stoletja očitno odločil prav te vinogradniške površine s podložniki vred prodati in jih obdržati le še manjše število. Tako je odtlej v 18. stoletju po terezijanskem katastru v gospodstvo Freiburg spadalo več imenj ob Muri, med njimi imenja »Ščavnica/Ščavniško imenje« v okolici Ljutomera, s prej gospodstvu Hornegg služnimi gorskoprnimi prihodki v obsegu 73 gorinskih podložnikov in nekaj vinogradov v okviru imenja Rothenturn v gorica h Presika, Rinčetova in Kumerska graba ter Slančja ves.¹³² Gospodstvo Hornegg je tako leta 1754 imelo znatno manj teh podložnikov.

Gospodstva/imenja s hubno in/ali le vinogradniško posestjo na Ljutomerskem na osnovi le enega verodostojnega elementa

Terezijanski popis hiš 1754

*Gorskoprnna posest Jakoba Ernesta pl. Cerronija*¹³³

V sklopu te posesti so bili med drugim popisani trije vinogradniški kajzarji v gorica h na Kamenščaku (*Kämenschägberg*).

*Gospodstvo Ernovž/Ehrenhausen*¹³⁴

V sklopu tega gospodstva je bil popisani urad Krapje (*Amt Cräpping*) s 15 hišami – 13 četrtkmetijami in dvema kajzarjema.

*Gospodstvo Ormož*¹³⁵

V okviru ogromne posesti tega gospodstva so bili popisani tudi vinogradi na gorica h (»vrhovih«): Go-

mila pri Kogu, Lahonščak, *Nejsidelberg* (?), Jastrebeci, Vrablovščak in Veličane.

*Imenje Gornja Gomilica (Ober Gambliz)*¹³⁶

V sklopu tega imenja je bil popisani tudi »gorskoprnna urad Ljutomer« (*Luettenberg*) na srednjem Brebrovniku (*In Mitern Wrebronigg*) s petimi vinogradniškimi kajzarji.

*Gorskoprnna posest Johana Jožefa Göpleiſa pl. Eggenwolfa*¹³⁷

Popisani je bil tudi en viničar pri njegovem vinogradu »na Ljutomerskem« – na Velikem Kogu pri sv. Bolfenku.

*Samostan benediktink Göss*¹³⁸

Urad »Gorskoprnna posest v Slovenskih gorica h«: v okviru urada popisane tudi gorice Stročja vas/Nunska graba (*Schizenberg*) s 17 hišami – 16 viničarjev (med njimi ena viničarka) in en vinogradniški kajzar.

*Imenje dominikanskega samostana v Gradcu*¹³⁹

Njihov takratni hubno-posestni urad (Stara) Nova vas pod Radgono (*Neudorff unter Rackerspurg*, kraj omenjen tudi v opisu obsega deželskega sodišča Gornji Ljutomer) je obsegal popisanih 27 hiš – 19 četrtkmetij in osem »kajzarjev brez vsakršne zemlje in živijo kot dninarji«.

*Samostan eremitskih avguſtincev Sv. Pavla v Gradcu*¹⁴⁰

V popisu je navedel tudi vinograde v gorica h Slavšina (*Schläffniz*) v obsegu 31 hiš – 29 vinogradniških kajzarjev in dva viničarji.

*Samostan uršulink v Gradcu*¹⁴¹

Prijavile so svoj gorskoprnna vinograd »na stari cesti med Sv. Križem (Križevci) in Branekom« (*zwischen Heilligen Creuz und Maillegg*), ki ga je obdeloval viničar Jurij Muršič.

*Komenda Velika Nedelja*¹⁴²

V sklopu vinogradniških posesti je bil v gorica h Žerovinščak prijavljen tudi en vinogradniški kajzar in na Lahonščaku štiri viničarji.

*Gorskoprnna posest Terezije pl. Hochenrain*¹⁴³

Med 47 hišami v gorica h »v okolici Ljutomera«

¹³¹ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 502: Herrschaft Hornegg, str. 578 in 582–583.

¹³² *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 227: Freiburg, Herrschaft, str. 231–232.

¹³³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 16, H. 60, Nr. 16. Na jožefinski karti je med Negovskim in Trsteniškim vrhom – pri Trsteniku malce nad gradom Negova – lokaliziran tudi Ceronijev gradič – *Czeroni Schlöſl/Zeroni Schlossel*. Prim. Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, 6, Opisi, str. 69 in 250, in Karte, sekcija 144 A 2.

¹³⁴ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 16, H. 60, Nr. 24.

¹³⁵ Prav tam, H. 61, Nr. 37.

¹³⁶ Prav tam, Nr. 41.

¹³⁷ Prav tam, Nr. 49.

¹³⁸ Prav tam, Nr. 52.

¹³⁹ Prav tam, Nr. 53.

¹⁴⁰ Prav tam, Nr. 56.

¹⁴¹ Prav tam, Nr. 57.

¹⁴² Prav tam, Nr. 59.

¹⁴³ Prav tam, Nr. 63. Datirano trg Ljutomer 16. 4. 1754, Maksimilijan Ksaver Stremizer *qua Confector*.

prijavljeno tudi: Gomilski vrh en vinogradniški kajzar, pet viničarjev; Kog en viničar; *Scherhoffberg* (?) en vinogradniški kajzar, pet viničarjev; na Jastrebskem vrhu 15 hiš – pet vinogradniških kajzarjev, deset viničarjev, na *Wijsmanstorffbergu* (?) pa pet viničarjev.

*Gospodstvo Kainach*¹⁴⁴

V okviru tega gospodstva je bil prijavljen tudi urad Branek (*Mällegg*) s petimi kmetijami: dve celi, dve tričetrtinski in ena polovična.

*Gospodstvo Freiberg pri Ludersdorfu – Wilfersdorfu (zahodno od Gleisdorfa)*¹⁴⁵

V sklopu tega gospodstva je bila prijavljena posest grofa Kolonića »pri Ljutomeru« v obsegu 42 hiš, med njimi kot hubna posest 24 hiš v Stari Novi vasi – štiri polkmetije, osem četrtkmetij, enajst kajzarjev in en »kovač«, v goricah pa po en vinogradniški kajzar na *Steinoffzenbergu* (?), *Linoffzenbergu* (?), v Presiki in Stročji vasi.

*Župnija Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah*¹⁴⁶

Župnija je med drugim prijavila dva vinogradniška kajzarja v goricah nad Gomilo.

*Gospodstvo Sv. Marko niže Ptuja (Markovci)*¹⁴⁷

Za terezijanski popis so kot hubno posest med drugim prijavili pet kmetij, štiri kajze in mlinarja v Jastrebcih – skupaj deset hiš –, v Ključarovcih pri Ljutomeru 12 kmetij, dve kajži in mlinarja ter še eno hišo brez statusa (?) – skupaj 16 hiš –, v Koračicah kmetijo in tri kajzarje – skupaj štiri hiše –, v Lahoncih šest kmetij, štiri kajze in viničarja – skupaj 11 hiš –, v Stari Cesti dve kmetiji – skupaj dve hiši – ter v Žerovincih tri kmetije in devet kajž – skupaj 12 hiš. Vinogradniških podložnikov v statusu vinogradniških kajzarjev in viničarjev je gospodstvo imelo občutno več, tudi v/na teh goricah: Cerovec Stanka Vraza 12 hiš, Desnjak in Hujbar po štiri hiše, *Irchen berg* (?) 16, Ivanjkovski vrh dve hiši, Gorca (*Kulm Waldt*) 39, Lahonščak 19, *Schworniz* (?) pet hiš, Stara Cesta dve, Plešivica vrh 16 in Žerovinščak 15 hiš, skupaj kar 186 hiš.

*Viteška komenda Muretinci*¹⁴⁸

V sklopu vinogradniških površin je komenda med drugim prijavila 13 njej podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev na Velikem in Malem Kogu.

*Gospodstvo Negova*¹⁴⁹

Od hubne posesti je gospodstvo popisalo 46 hiš v Iljaševcih (*Igelstorff*) in 20 v Koračicah, kot vinogradniško posest pa na Kamenščaku tri hiše, v Koračicah štiri in Stročji vasi sedem, skupaj torej 80 hiš.

*Gospodstvo Ottersbach*¹⁵⁰

V okviru tega gospodstva je imenje »Stara murska posest« (*Alt Mubrisches Gült zu*) med drugim prijavilo tamkajšnjo hubno posest – v Borecih 24 hiš in v Pršetincih (med Koračicami in Desnjakom) deset, skupaj 34 hiš.

*Imenje Placarski dvor (Placar, takrat last družine barona Hinggenaua)*¹⁵¹

Imenje je prijavilo tamkajšnjo hubno posest – tri kmetije v Babincih.

*Gospodstvo Gornja Radgona*¹⁵²

Kot tamkajšnjo podložno hubno posest je gospodstvo prijavilo šest hiš v Kokoričih, 22 v Ključarovcih pri Ljutomeru, 13 v Noršincih, 29 v Berkovcih, 34 v Bunčanih in deset hiš v uradu »Libanja in Ljutomer« (*Lübon und Luettenberg*). Vinogradniški del slednjega urada pa je tvorilo 51 hiš podložnih vinogradniških kajzarjev in viničarjev v tamkajšnjih goricah, skupaj kar 165 hiš hubne in vinogradniške posesti.

*Gospodstvo Šahenturn (Schachenthurn, pod Radgono)*¹⁵³

Gospoščinski sedež v neposredni bližini gornje-radgonskega gradu je prav tako imel obsežno tamkajšnjo hubno posest – v Bučkovcih (*Lindtdorff*) 36 hiš, Moti 31 in Bučočovcih (*Wudischhoffzendorff*) 36 hiš ter gostača. Podložne vinogradniške kajzarje in viničarje je imel v/na goricah Stročja vas/Nunska graba (*Klein-, Groß Schizenberg*) sedem hiš, Veliki Kumer vrh (*Großkumbersperg*, Kumerska graba) 22, Mali Kumer vrh (Kumerska graba) 14 in na Kamenščaku 16 hiš, skupno kar 162 hiš.

*Gorskoppravna posest dedičev Rudolfa barona Stadla (Kog)*¹⁵⁴

Posest je ležala v/na goricah: Adrijanci ena hiša, Veliki Kog 19 hiš, Mali Kog 13 hiš, vas Kog osem hiš in en gostač.

¹⁴⁹ Prav tam, Nr. 132.

¹⁵⁰ Prav tam, Nr. 138.

¹⁵¹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 17, H. 64, Nr. 156. Datirano: Sv. Tomaž v Ljutomeru (!), Janez Bolfenk Wöhr, inšpektor posesti barona Hinggenaua.

¹⁵² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 17, H. 64, Nr. 163.

¹⁵³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 17, H. 65, Nr. 173.

¹⁵⁴ Prav tam, Nr. 184.

¹⁴⁴ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 16, H. 62, Nr. 76.

¹⁴⁵ Prav tam, Nr. 81. Datirano na gospodstvu Branek. Inšpektor Kajetan Jožef Langenmantl.

¹⁴⁶ Prav tam, Nr. 98.

¹⁴⁷ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I: Häuserzählung 1754, K. 17, H. 63, Nr. 120.

¹⁴⁸ Prav tam, Nr. 123.

*Gorskoppravna posest grofa Karla Jožefa Trauttmansdorffa »v okolici Ljutomera«*¹⁵⁵

Posest je bila v/na goricah *Kierchstorffberg* (?) pet hiš, ena hiša v Kumerski grabi, *Züneßdorfferberg* (?) 15 hiš in *Zünzerberg* (?) osem hiš.

Inventar urbarialnih virov

*Gospodstvo Brunnsee (dolgotrajni lastniki Khuenburgi), z gospodvom Rabenhof*¹⁵⁶

V okviru gospodstva so bili kot »urad Ljutomer« zajeti posest in gorice v bližnji in širši okolici Ljutomera (*Luttenberger Gebürge*) z obstoječimi viri:

Glavarina 1527, Bodengeld 1571, dimnina 1572.

Posamezni urbarji:

Gradec, 23. 5. 1624: Rajnpreht Mavricij pl. Khuenburg proda Krištofu pl. Ivniškemu na Burgstallu ljutomersko posest v Podgorcih, Zbigovcih, Ključarovcih nad Ormožem (*Kellersdorf*), na Žvabu in Runeču.

Med letoma 1527 in 1572: gosposčinska posest v okviru »urada pri Ljutomeru« v krajih Boreci, Pršetinci, Trnovci, Ključarovi pri Ljutomeru, Zbigovci, Žepovci, Pristava, Podgorci, Dolnji Brebrovnik in Sodinci.

Med letoma 1542 in 1572: gorskoppravna posest v goricah: Pršetinci, Lahonci, Trnovski, Mezgovski, Runečki, Gradiški, Podgorski, Ključarovski in Pavlovski vrh, Spodnji in Gornji Brebrovnik, Žvab, Zbigovci.

Med letoma 1720 in 1755: gorskoppravna posest v okviru gospodstva Rabenhof: Brebrovnik ali Ljutomerska gorskoppravna posest v obsegu 60 podložnikov. Leta 1755 pripisano: prodano Matiji Poschu.

*Imenje Oberkrottendorf (sprva v rokah Stadlerjev)*¹⁵⁷

V imenjski cenitvi iz leta 1542 in novi najavi iz leta 1543 je bil v okviru imenja prijavljen tudi »urad Ljutomer« (*Luettenberg*): Stara Nova vas – pozneje (v 18. stoletju) v okviru gospostev oziroma imenj Freiberg, Obrež, Branek, Kog in Brengova; gorskoppravni vinogradi na Malem Kogu, Čagoni in Trsteniškem vrhu (ni podatka o številu viničarjev).

*Imenja pl. Ivniških*¹⁵⁸

Posest Krištofa pl. Ivniškega:

Našteto v prijavi imenjske cenitve iz leta 1542 in nove lastne ocenitve iz leta 1544: tu tudi vinogradi pri Ljutomeru, ob Pesnici idr.

Posest Rozine roj. Herberstein, vdove po Janezu pl. Ivniškemu, in njenih otrok:

Posamezni urbarji:

a) okrog 1625: Urbar streškega dvorca Pavlovci pri Ormožu s pripadajočimi posestmi in pritiklinami. Tu tudi kupna pogodba, s katero ga je Janez pl. Braneški 10. februarja 1623 prodal Pavlu Ivniškemu.

b) 1632: urbar uradov in gorskoppravnih dohodkov, med drugim pri Ljutomeru, ki jih je leta 1629 Pavel Ivniški prodal Juriju Stubenbergu. Zanje je bil okrog leta 1625 že spisan gornji urbar. Leta 1653 so jih prodali naprej ustanovi v Seckauu.

c) 19. 4. 1636, Gradec: urbar gorskoppravnih vinogradov na Preradu pri Ljutomeru, ki jih je Jurij Stubenberg iz tega sklopa od Pavla Ivniškega pridobljenih imenj prodal Nikolaju Draškoviću. Šlo je za posesti:

V 16. stoletju: urad Ljutomer – gorice Slanča ves, kjer so v 16. stoletju pobirali in popisali činžno, vinsko in malo pravdo ter posebej činž.

Leta 1632: »urad Ljutomer«: hubna posest v naseljih Trgovišče, Savci, Vičanci, Lasigovci, Brezovci, Gajovci, Pršetinci, Srednji in Gornji Brebrovnik. Nadalje gorskoppravni in dominikalni vinogradi pri Ljutomeru v goricah Lahonščak, *Sentsch oder Lärtschberg* (?), Pavlovski vrh, Prerad, *Öt Offenberg* (?), Vičanski vrh, Gornji, Srednji in Spodnji Brebrovnik, Veličanshak in Slanča ves.

*Gospodstvo Schwanberg (dolgotrajna last rodbine Galler)*¹⁵⁹

V imenjski cenitvi gospodstva iz leta 1542, ki jo je v imenu lastnikov, dedičev Andreja pl. Spangsteina, prijavil takratni zakupnik Žiga Galler, in v dimnini iz let 1572/1573 – oddal Andrej Spangstein – je bil tudi hubni »urad Ljutomer«:

Hubna posest v krajih: Godeninci, Vodranci, Jastrebcji in *Neusidl* (»Novo naselje«, »Novine«).

Vse to je bilo od leta 1601 v virih označeno kot »Urad v Slovenskih goricah« (*Amt In Windischen Bücheln*). Takrat so bili v sklopu tega tudi gorskoppravni prihodki v Jastrebcih in Neusidlu.

*Gospodstvo Weißenegg (dolgotrajna last rodbine pl. Weißenegg)*¹⁶⁰

V najavi imenjske cenitve iz leta 1542 dedičev Janeza pl. Weißenegga in v novi oceni iz leta 1543 v sklopu gospodstva nastopa tudi »urad Ljutomer« (*Luetenberg*):

Hubna posest: *Gorllitschein* (?) in Radomerški vrh (Radomerščak).

Gorskoppravni urad Ljutomer na *Gorllitscheinpergu* (?) in Radomerščaku – nastopa tako v imenjski cenitvi kot v popisu zemljiščnega davka (Bodengeld) iz leta 1571.

¹⁵⁵ Prav tam, Nr. 189. Datiral v Ljutomeru Maksimilijan Ksaver Stremizer.

¹⁵⁶ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 93: Brunnsee, Herrschaft. Mit Herrschaft Rabenhof, str. 99–101 (»urad Ljutomer«).

¹⁵⁷ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 855: Gült Oberkrottendorf, str. 979.

¹⁵⁸ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 152-B: Eibiswaldische Gülden, str. 159–161.

¹⁵⁹ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1094: Schwanberg, Herrschaft, str. 1286–1289.

¹⁶⁰ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1280: Weißenegg, Herrschaft, str. 1707 in 1711.

*Imenje samostana dominikank v Gradcu*¹⁶¹

V točki 3 b) Posamezni urbarji: 1656/1660: urbarialni register podložnikov pri Sv. Juriju ob Ščavnici in v Koračicah – posest identična z njihovim »uradom Ljutomer«, ki so ga graške dominikanke leta 1609 pridobile z darovnico Ane Veronike pl. Saurau, roj. Pottendorfer. Vseboval je podložnike, činžni mošt, vinogradniško in vozno tlako, gorskopravne dajatve ter žitno in proseno desetino celotnega urada.

Leta 1632 je bil urad dokončno vzpostavljen kot hubno-posestni urad (12 podložnikov) in gorninski »urad Ljutomer« (24 podložnikov).

Oboje – urad in gorninski urad Ljutomer – v opisanem obsegu so nune 4. januarja 1762 prodale Maksimilijanu Ksaverju Stremizerju, takratnemu zakupnemu imetniku gospostva Branek.

*Gospostvo Weitersfeld*¹⁶²

Spodnji – Zgornji Kamensčak: v okviru tega je bila do poznega 16. stoletja tudi posest uradov Čežanjevci in Mihalovci s pripadajočimi gorskopravniimi prihodki še na Kamensčaku, kar pa je deželni knez leta 1590 prodal Janezu Ambrožu grofu Thurnu.

Gospostva/imenja z le vinogradniško posestjo na Ljutomerskem po inventarju urbarialnih virov

Naštete bodo v različnih obdobjih obstoječe vinogradniške posesti, ki jih je mogoče najti v inventarju urbarialnih virov pod že omenjenimi gesli »Urad Ljutomer«, »Gorninski urad Ljutomer« in »Gorskopravni prihodki v/pri Ljutomeru«. Marsikatera tu navedena lokacija je zunaj območja prvotnega gospostva Gornji Ljutomer. Vendar je bila bistvena vrednost informacije v smislu poimenovanja po Ljutomeru. Posamezni vinogradi, razen enega v lasti proštije sv. Martina v Admontu, niso zabeleženi. Edini kriterij navajanja sledečih posesti je bil vrstni red v vseh treh zvezkih inventarja.

Imenje Alt-Ottersbach,¹⁶³ »Hochrainova posest v Ljutomeru«

Po terezijanskem katastru (174 podložnikov): Mali + Veliki Vinski vrh, Jastrebeci, Veliki in Mali Kog, Scherhofberg (?), Gomila, Vuzmetinci in Kajzar.

Gospostvo Freiberg (lastnik pl. Schärffenberg),¹⁶⁴ »gorninska urada Runeč in Ljutomer«

Leta 1713 je škofijska stolnica v Seckau pro-

dala svoje gorskopravne prihodke »pri Ljutomeru« na Runeču, ki so bili nato vključeni v to gospostvo. Od takrat naprej je ta posest zajeta v gosposočinskih urbarjih. Leta 1719 je že nastal prvi posebni urbar tamkajšnjih vinogradniških kajzarjev, njihov imetnik je bil zakupnik Franc Ksaver Kalhammer. V letih 1725/1727 nastane nov urbar za novega imetnika Jošta Gašperja Lierwalda.

Činžni urad Stara Nova vas (pod Gornjo Radgono)

Gorninski urad Runeč. Ta je bil od leta 1824 lastniško v okviru gospostva Dornhofen. V sklop tega je po prvi jožefinski zemljiški knjigi spadalo 96 podložnikov v gorinah: Žvab, Stanovno (*Steinlugerberg*), Ozmec, Šardinje, Lunovec, Podgorci, *Kollikenberg/Kossickenberg* (?), Prerad in »gorskopravne novine«.

In še »gorninski urad Ljutomer« z 11 podložniki.

*Samostan benediktink Göß*¹⁶⁵

Samostan je imel »gorice pri Ljutomeru«: Stročja vas in Nunska graba, Aženci pri Gornji Radgoni in Rinčetova graba. Prodal jim jih je Janez Jakob pl. Stainach 6. januarja 1605, vse je bilo v deželnemu knezu gorskopravno fevdno podložnem odnosu. V drugi polovici 18. stoletja so manjši del teh vinogradov prodali.

*Imenje Leuzendorf Gradec*¹⁶⁶

Imenje je dobivalo gorskopravne prihodke »v Ljutomeru«: Mihalovski in Pavlovski vrh in Srednji Brebrovnik. Vse je Jožef Karel Haratinger pred sredo 18. stoletja prepisal na hčerko Marijo Ano Sirkho, roj. Haratinger.

*Gospostvo Grottenhofen*¹⁶⁷

Gospostvo je imelo glede na zapis v zemljiški knjigi 80 podložnikov v/na: *Vinerzenberg/Vinarzenberg* (?), *Kleining-, Klainingberg* (?), Mali Litmerk in Litmerk, Runečki vrh, Žablensak, Pršetinski in Plešivički vrh, Lunovec. Ta vinogradniška posest je v sklop tega gospostva prišla po Khünburgovi prodaji v 18. stoletju.

*Gospostvo Lannach*¹⁶⁸ (dolgotrajno v rokah rodbine Galler)

Gospostvo je od konca 17. stoletja dobivalo tudi gorskopravne prihodke iz goric »pri Ljutomeru«: Cetrovski, Veličanski, Plešivički, Mihalovski, Trsteniški, Žerovinski/Stara Cesta vrh, *Seittenberg* (?), Ostroški

¹⁶¹ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 346: Graz, Gült der Dominikanerinnen, str. 384–387.

¹⁶² *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1287: Weitersfeld, Herrschaft, str. 1719–1727: Amt Steinberg.

¹⁶³ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 26: Alt-Ottersbach, Gült, str. 58–59. Ne smemo ga zamenjati z gospostvom Ottersbach, prim. op. 150 (!).

¹⁶⁴ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 222: Freiberg, Herrschaft, str. 218. Prim. tamkajšnje navedbe z navedbami v op. 126.

¹⁶⁵ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 301: Göß, Benediktinerinnenkloster, str. 312–320. Prim. z navedbami v terezijanskem popisu hiš pri op. 138.

¹⁶⁶ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 371: Graz, Gült Leuzendorf, str. 404–405.

¹⁶⁷ *Die Urbare*, zv. 3/I, št. 412: Grottenhofen, Herrschaft, str. 453–457.

¹⁶⁸ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 650: Lannach, Herrschaft, str. 754–758.

vrh (*Ostraberg*), Veliki Desnjak (*Groß Defsnovitzberg*), *Gruschkovitzberg* (? – v Halozah (?)) in *Deme-roffskiberg* (?).

*Proštija samostana Sv. Martin v Admontu*¹⁶⁹

Proštija je imela v okviru svojega posestnega urada Stanetinci pri Radgoni med drugim večji hubni vinograd, očitno dobljen iz sklopa nekdanjega gospostva Ljutomer.

Gospostvo Massenberg,¹⁷⁰ »urad Ljutomer«

Gospostvo je imelo v sklopu lastnega »urada Ljutomer« predvsem vinogradniško oziroma gorskopravno, v nekaj primerih pa tudi hubno posest v najbližji in širši okolici Ljutomera v večjem obsegu. Pridobilo jo je pred koncem 17. stoletja in jo v tem sklopu obdržalo do zgodnjega 19. stoletja. Slo je za 66 vinogradniških kajzarjev pri Ljutomeru: Slančava ves, Vinski vrh in »novine« (*Neusetzen*) na Kajžarju.

*Gospostvo Neuweinsberg*¹⁷¹

Po terezijanskem katastrofu je gospostvo na Ljutomerskem imelo (sledi kot v inventarju):

b) dediči barona Rudolfa Stadla: gorskopravni prihodki in imenje »v Ljutomeru«: imenje Veliki Kog (prim. v popisu hiš 1754 pri op. 154): Veliki in Mali Kog, Vodranski vrh, urad kraj Kog s krajem Vitan, skupaj 123 gorskopravnih podložnikov in 11 »običajnih«.

c) Reichard Seebacher z gorskopravnimi prihodki v Ljutomeru, kupljenimi od nunskega samostana Göß: 26 gorskopravnih podložnikov v Nunki grabi in 17 v Rinčetovi grabi.

d) Vinogradi s poljedelsko zemljo in vrtom »v Ljutomeru«, prej v lasti nunskega samostana Göß (oboje prim. z zapisom pri op. 165).

Tu tudi od gospostva Ernovž (Ehrenhausen) odkupljeni posestni urad Krapje (prim. tudi v popisu hiš 1754 pri op. 134) z 18 podložniki.

Uradi po zemljiški knjigi gospostva Radgona: Turjanci sedem hiš, Sitarovci deset hiš, Spodnje Krapje devet hiš in v Gornjem Krapju 22 hiš, od teh štirje »občinski« (*gemain*) kajzarji. Sledili so še gorskopravni prihodki: na Turjanskem vrhu od 34 hiš in Ivanjševskem vrhu od osmih.

*Samostan Rein*¹⁷²

Deželsko sodišče samostanske gosposčine Rein je imelo zapisane gorskopravne prihodke od samo-

stanskih vinogradov »pri Ljutomeru«, služnostnih deželnemu knezu.

*Gospostvo Špilje (Spielfeld) in posest Lukavci*¹⁷³

Posest Lukavci je bila ves novi vek konkretno navzoča v neposredni sosesčini posesti gospostev Ljutomer in Branek, predvsem z mnogimi gorskopravnimi prihodki (prim. navedbe posesti v tekstu in preglednicah pri op. 93 in 96).

*Imenje, poznejše gospostvo Štajnov pri Gornji Radgoni*¹⁷⁴

Imenje je imelo od poznega 17. stoletja nekaj vinogradniških kajzarjev »pri Ljutomeru«.

*Gospostvo Trautenfels*¹⁷⁵

Gospostvo je imelo že pred letom 1700 gorskopravne posesti »v Ljutomeru«, konkretno v/na gorica: Ritmerk, *Zinzerberg*, *Küerstorfberg*, *Mayerstorfberg*, Seniški, Podgorski, Slančjaveški, Sejanski vrh in Kumerska graba.

*Imenja Janeza Kristofa pl. Webersberga*¹⁷⁶

Ta je leta 1709 po očetu Zahariji Gotfridu pl. Webersbergu med drugim podedoval »ljutomerska imenja« v imenjski vrednosti 20 im. funtov 1 šiling in jih leta 1725 prepisal sinu Francu Ferdinandu pl. Webersbergu.

Manj znana in neznana novoveška imenja na Ljutomerskem

Razprava o novoveški zemljiški posesti na Ljutomerskem oziroma na širšem območju med Ljutomerom in Ormožem ne bi bila povsem verodostojna brez vsaj bežnega opozorila na tamkajšnja novonastala manj znana in neznana novoveška imenja oziroma drobne posesti. O enem takih, Veliki Kog, je pred nekaj leti krajši, a dragocen in verodostojen prispevek objavil A. Luskovič in dokazal njegov obstoj od zgodnjega 18. do zgodnjega 19. stoletja.¹⁷⁷ Še en primer doslej neznanega (ali znanega pod drugim nazivom/toponimom (?)) imenja najdemo v Nassenwengovem kompendiju v okviru podatkov o rodbini Prankh. Član te rodbine baron Janez Friderik († Gradec 13. 12. 1666), štajerski deželni blagajnik, vladarjev vojaški poveljnik in dvorni svetnik, je leta 1650 postal lastnik Mihalovcev (prim. op. 106). Nassenweng ga predstavi s plemiškim predikatom »auf Poppendorf, Reinthal u.(nd) dem Supanitzischen Hof

¹⁶⁹ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 746: St. Martin, Propstei des Stiftes Admont, A, D, str. 840–859; prim. še *Namen- und Sachregister*, str. 372: Stanetintzen / Stanetinci (bei Radkersburg).

¹⁷⁰ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 748: Massenberg, Herrschaft, str. 861–863.

¹⁷¹ *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 838: Neuweinsberg, Herrschaft, str. 961–963.

¹⁷² *Die Urbare*, zv. 3/II, št. 1010: Rein, Stift, str. 1145–1147.

¹⁷³ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1129: Spielfeld, Herrschaft und Gut Lukaufzen (Lukavci), str. 1370→.

¹⁷⁴ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1157: Steinhof/Štanov, Herrschaft, str. 1439→.

¹⁷⁵ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1206: Trautenfels, Herrschaft, str. 1565–1567.

¹⁷⁶ *Die Urbare*, zv. 3/III, št. 1275: Webersberg, Gülden des Johann Christoph von, str. 1698–1699.

¹⁷⁷ Luskovič, Zemljiško imenje.

zu Luttenberg«. ¹⁷⁸ Morda si je z nakupom Mihalovcev »izboljšal« naziv še s to dodano posestjo, ki pa se je dotlej že imenovala po nekem neznanem Zupanu. Druga možnost je pač njegov nakup neznanega imenja v bližini Ljutomera.

Nastanek in sploh obstoj takih imenj oziroma posesti bo mogoče argumentirati šele z natančnim študijem posestnih in drugih virov.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz
Landschaftliches Archiv (Laa. A.):
Theresianischer Kataster (MTK)

Pfarrarchiv Graz – Hl. Blut (<https://data.matricula-online.eu/sl/oesterreich/graz-seckau/graz-hl-blut/>)
Taufbuch VI 1651–1659

LITERATURA

Blagec, Ozren: Baltazar Alapić – slavonski podban i gospodar Velikog Kalnika. *Cris* 19, 2017, št. 1, str. 65–72.

Blaznik, Pavle: *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*. 1. zv. A–M, 2. zv. N–Z, *Seznam oblik krajevnih imen v srednjeveških virih* (ur. Darja Mihelič). Maribor: Založba Obzorja, 1986–1989.

Curk, Jože: Slovenska Štajerska v popisu iz leta 1754. *Kronika* 35, 1987, št. 1–2, str. 4–8.

Die Urbare, urbarialen Aufzeichnungen und Grundbücher der Steiermark. Gesamtverzeichnis. Mit Ausschluß der Herrschaften und Gültten der ehemaligen Untersteiermark. Zv. 3/I A–J, 1967, zv. 3/II K–R, 1967, zv. 3/III S–Z, 1985 (ur. Franz Pichler). *Namen- und Sachregister zu den Bänden 3/I–III* (ur. Franz Pichler in Walther Reithoffer). Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1995.

Donša, Jure: Dvorec Branek in njegovi lastniki. *Študentski zgodovinski časopis* 2021/2022, št. 1, str. 1–9.

Dreven, Alan: *Imenje Lukavci v obdobju od leta 1600 do 1750*. Diplomsko delo. Maribor: Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru 2005.

Filipič, Nataša: *Ljutomer z okolico v zgodnjem novem veku*. Zaključna seminarska naloga. Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2013.

Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. 2., revidirana in

dopolnjena izdaja. Elektronska knjiga. Ljubljana: Viharnik, 2016.

Hofrichter, Josef Carl: *Luttenberg in Untersteier, seine Umgebungen, Bewohner und Geschichte, mit Urkunden-Regesten, auch Friedau, Polsterau und Wernsee betreffend*. Graz, 1850.

Hozjan, Andrej: Vojak na krajini. Prispevek k biografiji Luke Kövendi Székelyja/Zekela, barona ormoškega (1500–1574). *Ormož skozi stoletja V.*, zv. 1 (ur. Marija Hernja-Masten, Nevenka Korpnič, Zdenka Kresnik). Ormož: Občina Ormož, 2005, str. 226–245.

Hozjan, Andrej: Zgodnjenovoveško Prekmurje. V čast stoletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom (2019). *Studia Historica Slovenica* 19, 2019, št. 1, str. 11–70.

Janežič, Maja: Dolnji grad. *Zgodovinski listi* 11, 2002, št. 1, str. 5–8.

Janežič, Maja: Grad Branek na Zgornjem Kamenščaku. *Zgodovinski listi* 10, 2001, št. 1, str. 5–9.

Jergovič, Nino: *Trga Veržej in Ljutomer, imenje Lukavci in del gospostva Gornja Radgona v zgodnjem novem veku*. Zaključna seminarska naloga. Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2015.

Kovačič, Fran: Doneski k starejši zgodovini Murskega polja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 15, 1919, snopič 1–4, str. 23–85.

Kovačič, Fran: *Ljutomer. Zgodovina trga in sreza*. Maribor: Zgodovinsko društvo Maribor, 1926.

Kovačič, Fran: *Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1926.

Luknjar, Peter: »Perkrechts Einlaag«. Gorski register za gosposčino Branek in Ljutomer. *Zgodovinski listi* 18, 2010, št. 1, str. 17–32.

Luskovič, Anton: Zemljiško imenje (dominij) Veliki Kog (Gült Gross Kaag 1710–1816). *Zgodovinski zapisi* 11, 2014, str. 59–64.

Mandušič, Iva: *Povijest obitelji Drašković u 16. i prvjoj polovici 17. stoljeća*. Disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2020.

Mell, Anton in Pirchegger, Hans: *Steirische Gerichtsbeschreibungen als Quellen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*. Graz: Historische Landeskommision für Steiermark, 1914 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, Bd. 1).

Naschenweng, Hannes Peter: *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium*. Band I: Abele bis Juritsch. Band II: Lachawitz bis Zwickl. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 43/1).

Naschenweng, Hannes Peter: Wann erlosch das Geschlecht der Freiherren Hoffman von Grünbühel und Strechau? *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 88, 1997, str. 101–171.

Novak, Miroslav: Elementi oblikovanja Ljutomerske kulturne pokrajine do sredine 20. stoletja. *Časopis*

¹⁷⁸ Naschenweng, *Der Landständische Adel* 1, str. [158].

- za zgodovino in narodopisje 79, n. v. 44, 2008, št. 1–2, str. 10–27.
- Novak, Miroslav: *Ljutomer in njegova okolica do leta 1850. Ljutomer, osrčje Prlekije*. Ljutomer: Prleška razvojna agencija, 2006.
- Pavličič, Srečko: Dr. Tomaž Ignacij Maurer, pl. Mauerburg baron Braneški. *Zgodovinski listi* 17, 2009, str. 57–68.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Pirchegger, Hans: *Landesfürst und Adel in der Steiermark während des Mittelalters*, 2. Teil. Graz: Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1955 (Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, 13).
- Promitzer, Christian: »Bučočovci krüh iz kajera jejo«. Prispevek k zgodovini vasi na spodnjem Murskem polju do 1918. »S kajera vün potegjeno«. *Oblačilna in plesna dediščina križevske fare z okolico* (ur. Christian Promitzer, Marija Makarovič, Mirko Ramovš). Bučočovci: Kulturno društvo Kajer, 2010, str. 9–44.
- Radovanovič, Sašo: Dvorec Cven v drugi polovici 17. stoletja. *Zgodovinski listi* 12, 2003, št. 1, str. 5–10.
- Rajšp, Vincenc (ur.): *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi – Karte / Josephinische Landesaufnahme 1763–1787 für das Gebiet der Republik Slowenien, Landesbeschreibung – Karten, zv./Bd. 6*. Ljubljana: ZRC SAZU, Arhiv Slovenije, 2000.
- Schmutz, Carl: *Historisch-topographisches Lexicon von Steyermark*, 3. Teil. Graz, 1822.
- Simoniti, Vasko: *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.
- Slekovec, Matej: Grad in graščina ljutomerska. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1, 1904, str. 159–184.
- Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt in Marko Vidic). Nova revija. Ljubljana 2011.
- Spreitzhofer, Karl: Notranjeavstrijska centralna oblastva in uprava notranjeavstrijskih dežel do srede 18. stoletja. *Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Ländern Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918. Ein historisch-biographischer Führer. Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko biografski vodnik. Manuali e carte sulle strutture amministrative nelle province di Carinzia, Carniola, Litorale e Stiria fino al 1918. Guida storico-bibliografica* (ur. Jože Žontar) Graz, Klagenfurt, Ljubljana, Gorizia, Trieste: Steiermärkisches Landesarchiv, Kärntner Landesarchiv, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhiv SR Slovenije, Archivio di Stato di Gorizia, Archivio di Stato di Trieste, 1988 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchives, Band 15), str. 64–75.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, 2. knjiga: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*. Ljubljana: Založba Park, Znanstveni tisk – Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, 1991.
- Straka, Manfred: *Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770–1850. Erläuterungen zur ersten Lieferung des Historischen Atlases der Steiermark*. Graz: Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1978.
- Valentinitich, Helfried: Eine Juristenkarriere in der Steiermark zur Zeit der großen Hexenverfolgung. Der innerösterreichische Hofvizekanzler Thomas Ignatius Freiherr von Mauerburg (gest. 1686). *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 84, 1993, str. 103–126.
- Vrbnjak, Viktor: Prispevek k zgodovinopisju na slovenskem Štajerskem do 1941. *Studia Historica Slovenica* 3 (Maribor skozi čas II), 2003, št. 2–3, str. 185–209.
- Zadavec, Dejan: *Zastave in prodaje deželnoknežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012 (Viri, 35).

SPLETNI VIRI

Naschenweng, Hannes Peter, *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Version 1, Stand 1. Oktober 2020*

<https://t.ly/X7JW>.

<https://archive.ph/wX3s>

<https://de.wikipedia.org/wiki/Breuner>

https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Landgerichte_Burgfriede_Steiermark_18_Jhdt.jpg

<https://de.wikipedia.org/wiki/>

[Datei:Untersteiermark_Schema_der_Grenzen_und_Besitze.jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Untersteiermark_Schema_der_Grenzen_und_Besitze.jpg)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Obiteljsko_stablo_knezova_Frankopana

<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/10442>.

<https://www.stuebinghistory.at/Die-Breuner-und-andere-Herren-in-und-um-Stuebing/>.

<https://www.stuebinghistory.at/Eggenberger-Dietrichstein-in-Stuebing/>.

<https://www.yumpu.com/xx/document/view/6893784/of-5800-places-in-lower-styria-with-markus-jerko>

S U M M A R Y

Landed property conditions in the Ljutomer area until the abolition of seigniories (1848)

An overview of the development path of the Upper Ljutomer seigniorie presented in this article covers the period between the end of the Middle Ages and its abolition in 1848. Although the seigniorie has already been discussed in literature, the latter is outdated, and no further research (except for a few minor studies) has been conducted. The seigniorie was founded at the behest of the Styrian provincial prince no later than the fourteenth century from his territorially even more expansive office of Radgona. There, the ruler also had a considerable number of so-called shooting courts with the surrounding land, which he continued to give (Schützenhöfe) as a lifelong fief to individuals until the end of the Middle Ages. The original size of the seigniorie remains unknown and can only be speculated on based on the scope of the provincial court of Ljutomer and those of both local vicariate parishes seated in Ljutomer and Sv. Križ (Križevci), respectively. In the period starting in the late fourteenth century, the ruler excluded individual parts from the seigniorie by granting them in perpetuity and thus giving rise to the emergence of new small seigniories, most notably Babinci, Branek, Cven, Lukavci, and Noršinci. During the transition between the Middle Ages and the Early Modern Period, the provincial prince granted the Ljutomer seigniorie to the Schweinbeck (Schweinpeck) family and thus turned it into a private hereditary property. A turning point for the seigniorie came in the late 1510s, when the Schweinbecks started to partition a considerable portion of the estate as their daughters' dowries; the last male descendant died heirless in 1527.

The article describes the main phases that individual parts of what was once a territorially uniform seigniorie underwent, passing into the hands of in-

dividual members of noble families which then held them for generations. From the early seventeenth century onwards, parts of the estate, especially those in the area between Ljutomer and Ormož (the wine-growing hills of Ljutomer–Ormož) attracted many noblemen as well as religious institutions (monasteries, the Diocese of Seckau) in Styria. Their main interest was in the wine-growing areas (vineyards), producing the famous Ljutomer wine. Among the most notable noblemen was Thomas Ignaz, Sr., Baron of Mauerburg, a doctor of law and high official at the imperial court in Graz, who in the second half of the seventeenth century bought a small estate in the Ljutomer area and embarked on reunifying the seigniorie. Until his death, he bought off the more recent seigniorie of Branek in its entirety and instilled the vision of reunification in his male descendants. In 1719, his grandson Georg Ignaz Anton, Baron of Mauerburg, became the sole owner of the reunified seigniorie, now named after the new seat at Branek Castle. In the mid-eighteenth century, the seigniorie counted 504 serf houses, a considerable number of vineyards subject to the *Bergrecht* (vineyard tax), and no less than 617 houses in the first half of the nineteenth century.

In its final chapter, the article provides a host of information regarding the early modern landed property in Ljutomer's wider surroundings—including areas beyond the scope of the former and reunified seigniorie. The estate passed into the possession of many, also newly emerging seigniories, institutions, individual noblemen, and noble families which all used it, and primarily its hills, for creating new, especially wine-growing areas or leased them *en masse* to be cultivated in accordance with the *Bergrecht*. Given the desire to name this estate after Ljutomer, regardless of its actual geographic position or, better, distance from the said town, it seems safe to assume that this decision in itself was considered as an assurance of the quality of the produce—wine—which the owners proudly presented to their guests or with which they aimed to improve their personal reputation and social prestige.

Jas N. N. obetscham
 iedem Iskrist Jurament,
 1717. i. Posten gmeina un
 A idnoga burgara Gorijevca
 da karkam - egdar moiega
 varaško i. Nufedom veriam
 dubroto biti, nigdar nikli
 kres varost ali susea moiega
 hožemvse to kei drugi
 jako meni Bog i ta Zista
 i sy. Neki. i. neti evngelium
 Bomagoy. Amen.

i vsem svokom
 e posten N. N. N. N.
 erköm varaško
 lo ias obetsam
 postenomo
 i postencom
 ali drugo dugovane
 vinnu terpeti
 Maria mati Bozbia
 Bomagoy. Amen.

Slovenska prisega ljutomerskih tržanov (SI PAM/0004/001/007_00017,
 Knjiga z zapisniki ljutomerskega trškega sveta za sveta 1717-1725, škatla 25, ovoj 2).

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)